

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Ekonomická fakulta

Studijní program: P 6208 – Ekonomika a management
Studijní obor: Organizace a řízení podniků

**HODNOCENÍ DOPADU PŘÍMÝCH
ZAHRANIČNÍCH INVESTIC S PŘÍSLIBEM
INVESTIČNÍCH POBÍDEK NA REGIONÁLNÍ
ROZVOJ ČESKÉ REPUBLIKY**

**Regional Development Impact Evaluation of Foreign Direct
Investments with Fiscal Incentives Assurance**

Ing. Jana Šimanová

Školitel: prof. Ing. Jiří Kraft, CSc., katedra ekonomie

Počet stran: 149

Liberec, 2010

Anotace

Předkládaná disertační práce se zabývá efektem přímých zahraničních investic čerpajících investiční pobídky na regionální rozvoj ČR.

Práce je členěna do sedmi kapitol. První kapitola popisuje cíle a metody předkládané disertační práce. Zvolenou metodou je sběr dat na podnikové úrovni, zajištění jejich srovnatelnosti s oficiálně prezentovanými makroekonomickými daty a následná komparace s cílem zjistit přínos těchto podniků pro regionální rozvoj. Nosnou částí práce, obsahující ověřování hypotéz a dílčí závěry, je šestá kapitola.

V druhé kapitole jsou vymezeny základní pojmy s ohledem na téma disertační práce. Především pak pojem „region“, „regionální růst“ a „regionální rozvoj“, „investiční pobídky“ a „přímé zahraniční investice“. Je zde rovněž popsán systém investičních pobídek a základní kvalifikace pro získání investiční pobídky. Pozornost je věnována především regionální diferenciaci podpory, tj. rozdílné míře přípustné veřejné podpory a přímé podpory pracovních míst.

Třetí kapitola je rešerší relevantních teorií souvisejících s problematikou hospodářského rozvoje v kontextu investic a regionálního inovačního prostředí.

Ve čtvrté kapitole je pozornost obrácena k zahraničním subjektům čerpajícím investiční pobídky v ČR. Těmi jsou nadnárodní společnosti, které zde zakládají své pobočky či investují do již založených podniků. Důraz je kladen především na teorii produkčního řetězce a rostoucí procesní specializaci nadnárodních firem.

V páté kapitole jsou vymezeny potencionální dopady přímých zahraničních investic na regionální ekonomiku.

Šestá kapitola obsahuje vlastní výzkum a ověřování hypotéz o regionálním rozvoji v kontextu investičních pobídek. V úvodní části je detailně popsáno vlastní zjišťování dat na podnikové úrovni.

Závěrečná sedmá kapitola shrnuje a vyhodnocuje stanovené hypotézy, součástí je i návrh možných nápravných opatření. V závěru práce je konstatováno, že došlo k naplnění cílů disertační práce.

Summary

This submitted dissertation deals with the effects of direct foreign investment incentives on regional development in the Czech Republic.

This work is divided into seven headings. Under the first heading, the aims and methods of the dissertation are described. The chosen method is by collecting data from the business world and then ensuring its validity by comparison with official macro-economic data thus revealing the actual regional progress in these fields. The most relevant part of this work, including proofs of hypotheses and particular, detailed conclusions, are under the sixth heading.

Under the second heading, the basic ideas of the dissertation's thesis are listed i.e. defining terms such as "region", "regional growth", "regional development" and "foreign direct investment". At the same time, the system of fiscal incentives and the basic conditions for acquiring these investments are described. Particular attention is given to the differences in available support from region to region, i.e. differences in allowable and approved limits of support through public funds and direct support to work facilities.

Under the third heading is relevant research of the theory dealing with business development problematic in the context of investment and areas of regional innovation.

Under the fourth heading, attention is dedicated to foreign sources of fiscal incentives to the Czech Republic i.e. multinational corporations that have established branches and or subsidiaries in this country and provide investment to their respective industries. Emphasis is given, above all, to the theory of production lines and multinational enterprises growth of production specialization.

Under the fifth heading the potential impact of direct foreign investment on the regional economy is delineated.

The sixth heading includes original research and aims to prove the hypotheses of regional development in context with fiscal incentives. The preliminary part of the sixth section is a detailed description of how the data, collected from the business world, was ascertained.

The concluding seventh section sums up and evaluates the proposed hypotheses as well as providing suggestions for amendments. In conclusion, it is asserted that the goal of the dissertation has been fulfilled.

Annotation

Die vorgelegte Doktorarbeit beschäftigt sich mit dem Effekt der direkten Auslandsinvestitionen mit Investitionsanreiz an die Regionalentwicklung der Tschechischen Republik.

Die Arbeit gliedert sich in sieben Kapitel. Das erste Kapitel beschreibt die Ziele und Methoden der vorgelegten Doktorarbeit. Von den Methoden wurde Datensammlung auf Betriebsebene benutzt, die Datenvergleichbarkeit mit den offiziell präsentierten makroökonomischen Daten wurde gesichert und anschließend ihr Vergleich, dessen Ziel es war, den Beitrag dieser Betriebe auf die Regionalentwicklung zu bestimmen. Der Schwerpunkt der Doktorarbeit ist das sechste Kapitel, das die Prüfung der Hypothesen und Teilschlüsse beinhaltet.

Das zweite Kapitel legt die Grundlagen der Problematik fest. Vornehmlich den Begriff „Region“, „Regionalwachstum“ und „Regionalentwicklung“, „Investitionsanreize“ und „direkte Auslandsinvestitionen“. Das System von Investitionsanreizen und Grundqualifizierung, um Investitionsanreize zu erwerben, wird charakterisiert. Die Aufmerksamkeit liegt auf der regionalen Förderungsdifferenzierung, d.h. den unterschiedlichen Maßen der akzeptablen öffentlichen Förderung und der direkten Förderung der Arbeitsstellen.

Das dritte Kapitel recherchiert relevante Theorien, die mit Wirtschaftswachstum im Kontext von Investitionen und regionaler Innovationsumgebung stehen.

Das vierte Kapitel legt den Fokus auf die Auslandssubjekte, die die Investitionsanreize in der Tschechischen Republik in Anspruch nehmen. Dazu zählen die übernationalen Gesellschaften, die Niederlassungen hier gründen oder in die gegründete Betriebe investieren. Der Schwerpunkt bildet die Theorie der Produktionskette und der wachsenden Prozessspezialisierung dieser Firmen.

Das fünfte Kapitel entwirft die potenziellen Auswirkungen der direkten Auslandsinvestitionen auf die regionale Wirtschaft.

Das sechste Kapitel beinhaltet eigene Forschung und Hypothesenauswertung über Regionalentwicklung im Kontext der Investitionsanreize. Der Einführungsteil erklärt die Datensammlung auf Betriebsebene im Detail.

Das siebte und letzte Kapitel fasst die Hypothesen zusammen und wertet sie aus. Es beinhaltet auch den Vorschlag von Abhilfemaßnahmen. Die Zusammenfassung zeigt, die Ziele der Doktorarbeit wurden erreicht.

Klíčová slova

přímé zahraniční investice, investiční pobídky, regionální rozvoj, produktivita práce, technologická mezera, meziregionální disparity, produkční řetězec, nadnárodní firmy.

Key words

foreign direct investment, fiscal incentives, regional development, labor productivity, technology gap, regional disparity, production line, multinational enterprises.

Schlüsselwörter

Direkte Auslandsinvestitionen, Investitionsanreize, Regionalentwicklung, Arbeitsproduktivität, Technologielücke, interregionale Disparitäten, Produktionskette, multinational Gesellschaften.

Byla jsem seznámena s tím, že na mou disertační práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 - školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé disertační práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li disertační práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Disertační práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací se školitelem disertační práce a ostatními odborníky v oboru.

V Liberci, 30. 9. 2010

Obsah

Seznam používaných symbolů a zkratk	11
Seznam tabulek	14
Seznam obrázků	15
Seznam obrázků	15
Úvod	17
1. Cíle a metody disertační práce	18
2. Vymezení základních pojmů	20
1.1 Region	20
1.2 Regionální růst a rozvoj	22
1.3 Investiční pobídky	24
1.3.1 Český systém investičních pobídek a regionální diferenciace	26
1.3.2 Základní kvalifikace pro získání příslibu investiční pobídky	30
1.3.3 Struktura investic čerpajících investiční pobídky	31
1.3.4 Následná péče o zahraniční investory (Aftercare)	32
1.4 Přímé zahraniční investice	33
1.4.1 Typologie PZI čerpajících investiční pobídky	34
3. Teoretické koncepty regionálního rozvoje v kontextu PZI.....	36
3.1 Neoklasické teorie endogenního růstu	37
3.2 Institucionální teorie regionálního rozvoje.....	40
3.3 Teorie mezinárodního obchodu.....	48
4. Teorie nadnárodní firmy	54
4.1 Příčiny internalizace výrob.....	55
4.2 Lokalizace PZI	57

4.2.1 Teorie lokalizace	57
4.2.2 Empirické průzkumy	59
4.3 Specializace nadnárodních firem a fragmentace produkčního řetězce	62
4.4 Životní cyklus PZI.....	66
4.5 Postavení podniků pod zahraniční kontrolou v českém zpracovatelském průmyslu	68
5. PZI a region.....	70
5.1 Zaměstnanost.....	71
5.2 Mzdová úroveň.....	73
5.3 Veřejné rozpočty	74
5.4 Exportní výkonnost	75
5.5 Vytlačování domácích investic	76
5.6 Rozvoj lidských zdrojů.....	77
5.7 Integrace PZI do regionu	77
5.7.1 Duální ekonomika	78
5.7.2 Technologický transfer.....	79
5.7.2.1 Nepřímý technologický transfer (technological spillover).....	80
5.7.2.2 Metody výpočtu nepřímého technologického transferu.....	81
5.7.2.3 Outsourcing	83
6. APLIKAČNÍ ČÁST: Regionální rozvoj v kontextu investičních pobídek.....	85
6.1 Popis zkoumaného vzorku	85
6.1.1 Regionální statistika PZI ^{IP} dle formy vstupu	90
6.1.1 Regionální odvětvová statistika PZI ^{IP}	91
6.2 H1: Přímé zahraniční investice podpořené investičními pobídkami jsou ve vyšší míře lokalizovány v regionech se soustředěnou podporou státu.	93
6.2.1 Závěr H1	94
6.3 H2: Přímé zahraniční investice podpořené investičními pobídkami přispívají ke snižování meziregionálních disparit.....	95
6.3.1 H2.1: Přímé zahraniční investice podpořené investičními pobídkami přispívají ke snižování meziregionálních disparit v makroekonomickém výstupu	95
6.3.1.1 Metoda výpočtu.....	97

6.3.1.2 Závěr H2.1	100
6.3.2 H2.2: Přímé zahraniční investice podpořené investičními pobídkami přispívají ke snižování meziregionálních disparit v produktivitě práce (technologické mezery).....	101
6.3.2.1 Metody výpočtu technologické mezery	101
6.3.2.2 Závěr H2.2.....	104
6.4 H3: Přímé zahraniční investice podpořené investičními pobídkami se podílejí na restrukturalizaci průmyslu a přispívají k růstu agregátní produktivity práce v regionálních ekonomikách.	105
6.4.1 Metoda výpočtu.....	105
6.4.2 Restrukturalizace průmyslu na národní úrovni	107
6.4.3 Restrukturalizace na regionální úrovni	109
6.4.4 Závěr H3.....	112
6.5 H4: V důsledku investičních pobídek dochází k posilování odvětvové specializace českých regionů, která je spojena s necenovou komparativní výhodnou	114
6.5 H4: V důsledku investičních pobídek dochází k posilování odvětvové specializace českých regionů, která je spojena s necenovou komparativní výhodnou	114
6.5.1 Metoda výpočtu.....	115
6.5.1.1 Giniho relativní index koncentrace a specializace	115
6.5.2 Vývoj odvětví DL.....	118
6.5.3 Vývoj v odvětví DM	121
6.5.4 Závěr H4.....	123
6.6 H 5: Regiony se soustředěnou podporou státu jsou více ohroženy odlivem přímých zahraničních investic	125
6.6.1 Závěr H5.....	133
7. Závěr	135
Seznam citací.....	140
Bibliografie	145

Seznam používaných symbolů a zkratek

%	procento
§	paragraf
BRIS	Bohemian Regional Innovation Systém (Český regionální inovační systém)
cit.	citace
CSS	Centra strategických služeb
CZ-NUTS	Nomenclatures des Unites Territoriales Statistique (česká nomenklatura územních statistických jednotek)
ČNB	Česká národní banka
ČSOB	Československá obchodní banka
ČSÚ	Český statistický úřad
DDP	Doktorská disertační práce
DH	Odvětví výroby pryžových a plastových komodit
DL	Odvětví výroby optických a elektrických přístrojů
DM	Odvětví výroby dopravních prostředků
EU	Evropská unie
EVA	Economic Value Added (ekonomická přidaná hodnota)
HDP	Hrubý domácí produkt
HMP	Hlavní město Praha
HÚPH	Hrubá účetní přidaná hodnota
JČ	Jihočeský kraj
PAR	Pardubický kraj
JM	Jihomoravský kraj
kap.	kapitola
Kč	Koruna česká
KH	Královéhradecký kraj
KV	Karlovarský kraj

LIB	Liberecký kraj
M&A	Mergers and Acquisitions (fúze a akvizice)
mil.	milion
MOSL	Moravskoslezský kraj
MPO	Ministerstvo průmyslu a obchodu
MPSV ČR	Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky
MSP	Malé a střední podniky
obr.	obrázek
OECD	Organization of Economic Co-operation and Development (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj)
OKEČ	Odvětvová klasifikace ekonomických činností
OL	Olomoucký kraj
OP VaVPI	Operační program Výzkum a vývoj pro inovace
OPPI	Operační program průmysl a inovace
p.	page (strana)
p. b.	procentní bod
PHHM	Průměrná hrubá měsíční mzda
PLZ	Plzeňský kraj
PP	Produktivita práce
PZI	Přímá zahraniční investice
PZI ^{IP}	Přímá zahraniční investice s příslibem investiční pobídky
PZK	Podnik pod zahraniční kontrolou
PZK ^{IP}	Podnik pod zahraniční kontrolou s příslibem investiční pobídky
RIS	Regionální inovační systém
ROA	Returns on Assets (návratnost aktiv)
RPPTC	Rámcový program pro podporu technologických center
s.	strana
SAV	Slovenská akademie věd

SČ	Středočeský kraj
tis.	tisíc
tj.	to jest
tzv.	takzvaný
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development
ÚPH	Účetní přidaná hodnota
ÚST	Ústecký kraj
VaV	Výzkum a vývoj
VŠPS	Výběrové šetření pracovní sil
VYS	Vysočina
WACC	Weighted Average Cost of Capital (průměrné vážené náklady kapitálu)
www	world wide web
ZIP	Zákon o investičních pobídkách
ZL	Zlínský kraj

Seznam tabulek

Tab. 1 PZI ^{IP} na obyvatele do r. 2006.....	93
Tab. 2 PZI ^{IP} na obyvatele do 05/2010.....	94
Tab. 3 Výpočet hrubé přidané hodnoty dle regionálních účtů ČSÚ	96
Tab. 4 Postup výpočtu účetní přidané	97
Tab. 5 HPH regionální a hypotetická bez příspěvku PZI.....	99
Tab. 6 Vývoj produktivity práce ve zpracovatelském průmyslu v krajích ČR v kontextu PZI ^{IP}	103
Tab. 7 Hranice významnosti restrukturalizace průmyslu v důsledku PZI ^{IP}	106
Tab. 8 Podíl PZI ^{IP} na odvětvové a regionální zaměstnanosti v odvětví DL, DM a zpracovatelském průmyslu celkem	110
Tab. 9 Hodnoty relativního Giniho indexu koncentrace odvětví v regionech ČR.....	117
Tab. 10 Srovnání PHHM v PZK ^{IP} a PHMM v odvětví zpracovatelského	126
Tab. 11 Vyhodnocení kritéria B	129
Tab. 12 Hodnocení kritéria C	131
Tab. 13 Vyhodnocení kritéria D.....	133
Tab. 14 Výsledky ověřování hypotéz.....	137

Seznam obrázků

Obr. 1 Abstraktní vývojové typy polarizace prostoru	21
Obr. 2 Mapa míry veřejné podpory v krajích ČR	28
Obr. 3 Mapa regionálních příjemců hmotné podpory vytvářených pracovních míst.....	29
Obr. 4 Schvalovací proces žádosti o investiční pobídku.....	31
Obr. 5 Struktura PZI ^{IP} v ČR v odvětvovém členění v letech 1998 – 05/2010	32
Obr. 6 Matice regionálních výdajů na výzkum a vývoj	45
Obr. 7 Matice regionálních podnikatelských výdajů na výzkum a vývoj.....	46
Obr. 8 Distribuce regionálních center transferu technologií v regionech ČR.....	47
Obr. 9 Přihlášené patenty v regionech a jejich finanční efektivnost v letech 2001 - 8	48
Obr. 10 Vývoj regionální konkurenceschopnosti v ČR na základě	51
Obr. 11 Schéma rozhodovacího procesu o lokalizaci PZI	61
Obr. 12 Dynamika změn v systémech investičních pobídek	61
Obr. 13 Obecné schéma fragmentace produkčního řetězce v prostoru.....	63
Obr. 14 Fragmentovaný hodnotový produkční řetězec nadnárodní společnosti.....	64
Obr. 15 Vývoj účetní hrubé přidané hodnoty ve zpracovatelském	69
Obr. 16 Regionální míra nezaměstnanosti v komparaci s hypotetickou nezaměstnaností bez existence PZI ^{IP}	72
Obr. 17 Podíl cizinců nově registrovaných na úřadech práce v letech 1998 – 2008 na celkové regionální zaměstnanosti v r. 2008 [%].....	73
Obr. 18 Vztah daňových příjmů a výdajů na investiční pobídky v ČR	74
Obr. 19 Exportní struktura ČR dle SITC [mil. Kč].....	75
Obr. 20 Vývoj procentuálního podílu regionálního exportu v ČR v letech 2005 - 8.....	76
Obr. 21 Schéma hypotéz disertační práce	85
Obr. 22 Stav PZI ^{IP} přepočtených na obyvatele regionu	87
Obr. 23 Počet firem s příslibem IP	88
Obr. 24 Podíl hodnocených PZI ^{IP} na celkových PZI ^{IP} v regionech	89
Obr. 25 Regionální PZI ^{IP} podle formy vstupu	91
Obr. 26 Regionální PZI ^{IP} v odvětvovém členění	92
Obr. 27 Srovnání variability souboru regionální HPH za existence a neexistence PZI ^{IP}	99
Obr. 28 Vývoj meziregionálních disparit v produktivitě práce v kontextu PZI ^{IP}	103
Obr. 29 Vývoj průměrné produktivity práce v kontextu PZI ^{IP}	104

Obr. 30 Vývoj zaměstnanosti v sub-sektorech odvětví zpracovatelského průmyslu v letech 1998 – 2008 [počet osob]	107
Obr. 31 Vývoj účetní přidané hodnoty v sub-sektorech odvětví zpracovatelského průmyslu v letech 1998 - 2008	108
Obr. 32 Vývoj zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu a celkové regionální nezaměstnanosti [%]	109
Obr. 33 Nárůst pracovních míst v souvislosti s udělenými IP	110
Obr. 34 Významnost PZK ^{IP} z hlediska regionální zaměstnanosti v krajích ČR v r. 2008.....	111
Obr. 35 Srovnání průměrné produktivity práce v regionech s produktivitou práce PZI ^{IP} v roce 2008.....	113
Obr. 36 Vývoj odvětvové koncentrace v regionech (OKEČ DL)	118
Obr. 37 Vývoj odvětvové koncentrace v regionech (OKEČ DM)	118
Obr. 38 Vývoj specializace odvětví DL v regionu	119
Obr. 39 Účetní přidaná hodnota specializovaných regionů v odvětví DL v r. 2008.....	120
Obr. 40 Rozložení produkčních aktivit nadnárodní společnosti Foxconn	120
Obr. 41 Vývoj specializace odvětví DM v regionech	122
Obr. 42 Účetní přidaná hodnota specializovaných regionů v odvětví DM.....	123
Obr. 43 Hodnoty ukazatele ROA v PZK ^{IP} v letech 2004 – 2008.....	129
Obr. 44 Podíl výdajů PZKIP na výzkum a vývoj v letech 1998 - 2008 na celkových PZI ^{IP} v regionech ČR.....	130
Obr. 45 Podíl inovačních podniků v krajích ČR	132
Obr. 46 Počet absolventů veřejných vysokých škol podle krajů v roce 2008 v přepočtu na 1000 obyvatel	133
Obr. 47 Celkové vyhodnocení H5	134

Úvod

Česká republika se v 90. letech ocitla na prahu nové ekonomické éry liberalizace vnitřní ekonomiky i zahraničního obchodu. Proces integrace ČR mezi vyspělé západní ekonomiky výrazně ovlivnil směr regionálního rozvoje i regionální odvětvovou strukturu. Centrálním ekonomickým systémem uměle vytvořená rovnoměrnost rozložení ekonomických aktivit v regionech se ukázala být brzdou ekonomického rozvoje ČR. Dochází k polarizaci regionů způsobené především útlumem málo konkurenceschopných tradičních odvětví. Nedostatečná kapitálová vybavenost a výpadek tradičních výrob jsou v rámci transformace české ekonomiky do značné míry řešeny formou privatizace a přímých zahraničních investic (dále jen PZI), ať již do stávajících podniků formou fúzí, akvizic, joint-venture či investicemi na zelené louce. Od roku 1998 jsou v ČR poskytovány investiční pobídky domácím i zahraničním investorům privilegující strukturálně postižené regiony s cílem rovnoměrnějšího rozložení ekonomických aktivit, snížení narůstající nezaměstnanosti a sociálních problémů strukturálně postižených oblastí.

Názory odborné veřejnosti na poskytování veřejných pobídek nejsou zdaleka jednotné. Odpůrci investičních pobídek je považují za pouhý úplatek investorům bez zvláštního smyslu a kritizují i přeceňování významu přímých zahraničních investic jako motoru ekonomického růstu. Často argumentují zahraničními investicemi do montážních závodů, které příslib investičních pobídek získaly, ačkoli jejich skutečný přínos pro domácí ekonomiku je značně diskutabilní a v podmínkách industrializované země, jakou ČR je, jsou spíše krokem zpět. Tábor zastánců investičních pobídek o nich naopak smýšlí jako o stimulu ekonomického růstu s potenciálem přeměnit státy s nízkou průmyslovou tradicí na země s vysokým podílem high-tech produkce. Dobrým příkladem vzestupu ekonomik díky přílivu PZI jsou původně agrárně založené státy známé jako asijské nově industrializované země či Irsko, které se stalo průkopníkem investičních pobídek v Evropě.

Po téměř 12ti letech existence systému investičních pobídek lze již s jistou přesností hodnotit jejich dopad na regionální rozvoj.

1. Cíle a metody disertační práce

Cílem předkládané doktorské disertační práce je kriticky zhodnotit dopad přímých zahraničních investic přilákaných investičními pobídkami (dále jen PZI^{IP}) na regionální rozvoj, a to prostřednictvím pěti hypotéz sledujících dopad investičních pobídek na

- distribuci PZI v regionech,
- polarizaci regionů, resp. meziregionální disparity,
- restrukturalizaci regionálního průmyslu,
- komparativní výhody českých regionů,
- stabilitu investic v regionech.

H1: PZI^{IP} jsou ve větší míře lokalizovány v regionech se soustředěnou podporou státu.

H2: PZI^{IP} se podílejí na snižování meziregionálních disparit českých regionů:

H2.1: PZI^{IP} se podílejí na snižování meziregionálních disparit v oblasti makroekonomického výstupu,

H2.2: PZI^{IP} se podílejí na snižování meziregionálních disparit v oblasti technologické úrovně.

H3: PZI^{IP} mají v regionech významný vliv na efektivní restrukturalizaci průmyslu, tj. přesun směrem k produkci s vyšší přidanou hodnotou.

H4: PZI^{IP} posilují regionální odvětvovou specializaci spojenou s necenovou komparativní výhodou.

H5: PZI^{IP} v regionech se soustředěnou podporou státu jsou více ohroženy odlivem PZI^{IP} do jiných destinací.

Základním předpokladem vyhodnocení výše uvedených hypotéz, a také dílčím cílem disertační práce, je vytvoření databáze zahraničních subjektů čerpajících investiční pobídky v ČR, která bude obsahovat srovnatelná data za jednotlivé podniky (pobočky), aby bylo možno co nejpřesněji vymezit příspěvek podniků pod zahraniční kontrolou čerpajících investiční pobídky (dále jen PZK^{IP}) k ekonomickému růstu a rozvoji daného regionu.

Následující kapitoly budou věnovány vymezení základních pojmů souvisejících s danou problematikou (kap. 2), dále rešerši přístupů k regionálnímu rozvoji v kontextu přímých zahraničních investic (kap. 3), teorii nadnárodní firmy a fragmentace produkčního řetězce

(kap. 4) a regionálním socio-ekonomickým souvislostem přímých zahraničních investic (kap. 5). Nosnou – aplikační částí, kde budou ověřovány výše uvedené hypotézy – je šestá kapitola.

2. Vymezení základních pojmů

Předkládaná doktorská disertační práce (dále jen DDP) se zabývá vlivem přímých zahraničních investic využívajících investičních pobídek jako nástroje hospodářské politiky státu na ekonomický rozvoj českých regionů. V této souvislosti je třeba poznamenat, že ačkoli jsou investiční pobídky poskytovány domácím i zahraničním subjektům, majoritu – cca 83 % tvoří přímé zahraniční investice. Následující podkapitoly budou věnovány vymezení pojmů, které jsou z hlediska cíle předkládané disertační práce relevantní. Jedná se především o vymezení pojmu region, regionální růst a rozvoj, investiční pobídky a přímé zahraniční investice.

1.1 Region

Vymezení pojmu region je poměrně variabilní a závisí na předmětu zkoumání a úhlu pohledu na regionální problematiku v rámci dané vědecké disciplíny. Ekonomické vědy vnímají region z pozice zkoumání ekonomické struktury regionu, trhu práce, průmyslové denzity, úrovně spolupráce atp. Poznatky z oblasti regionální vědy poukazují na to, že regiony je nutné vnímat jako bohatě strukturované podsystemy, které jsou součástí většího celku, jež představuje prostorový systém státu. Růstová dynamika a rozvoj těchto subsystémů bude do značné míry ovlivňovat růstovou dynamiku a rozvoj celého národního hospodářství daného státu.¹

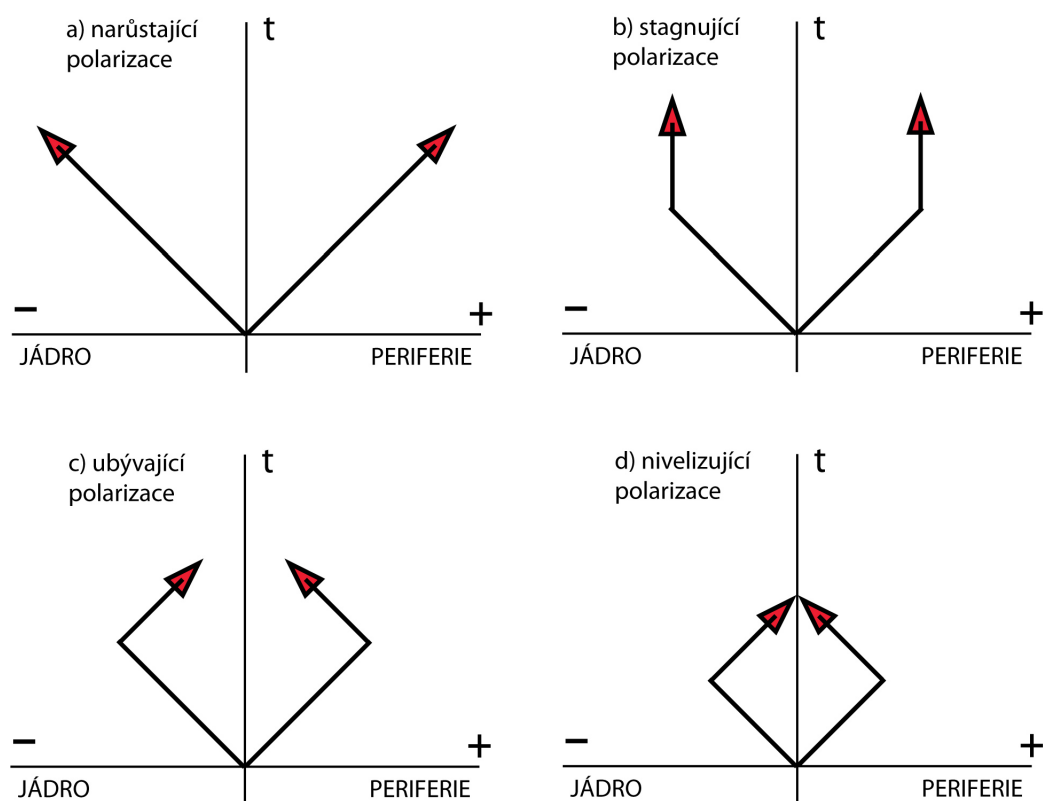
Region je v předkládané DDP prostorově vymezen jako CZ-NUTS3. Důvodem je nejen lepší dostupnost metodologicky srovnatelných dat, ale i poměrně vysoká úroveň autonomie těchto územně-správních celků v rozhodovacích procesech spojených s realizací regionální rozvojové politiky. Klasifikace územních statistických jednotek CZ-NUTS vstoupila v ČR v platnost v roce 2000 a zavedla systém klasifikace územních statistických jednotek používaný v zemích Evropské unie. Podchytila současně nově vzniklé územně správní uspořádání České republiky (14 krajů).

V rámci DDP však budou regiony stratifikovány i z dalších úhlů pohledu, bude se jednat především o míru jejich perifernosti v ekonomickém slova smyslu. Podle Havlíčka a Chromého jsou periferie „*specifická území s poruchou funkčně-prostorových vztahů, která*

¹ ČAJKA P., RÝSOVÁ, L. Regionální rozvoj a regionální politika v kontexte poznatkovo-orientované společnosti, Bratia Synovci, Zvolen, 2008, 240 s. ISBN: 978-80-89241-20-0

jsou výsledkem nerovnoměrného působení vzájemně se podmiňujících sociálních, ekonomických, politických, kulturních i fyzickogeografických faktorů. Jedná se o území nedostatečné integrace do (v daném místě a čase dominujících) struktur, procesů a systémů.²

Vývoj polarizace regionů autoři člení do 4 schémat (viz obr. 1). Jedná se o narůstající polarizaci, kdy se meziregionální rozdíly zvyšují, stagnující polarizaci, ubývající a nivelizující polarizaci.

Obr. 1 Abstraktní vývojové typy polarizace prostoru

Zdroj: vlastní zpracování na základě HAVLÍČEK T., CHROMÝ, P. Příspěvek k teorii polarizovaného vývoje území se zaměřením na periferii oblasti. In sborník příspěvků Geografie, Česká geografická společnost, 106, č. 1, Praha 2001, s. 7. ISSN 1438-3039

V tomto kontextu jsou investiční pobídky vnímány jako pokus o léčbu regionálních problémů, především spojených s útlumem tradičních výrobních a snaha o zmírnění polarizace regionů pomocí investic do high-tech odvětví a zařízení ve zpracovatelském průmyslu, kde jsou zřetelně cenově zvýhodněny regiony strukturálně postižené se soustředěnou podporou státu. Ačkoli jsou tyto „zvýhodněné“ lokality vymezeny na úrovni NUTS4 – okresy, jsou

² HAVLÍČEK T., CHROMÝ, P. Příspěvek k teorii polarizovaného vývoje území se zaměřením na periferii oblasti. In sborník příspěvků Geografie, Česká geografická společnost, 106, č. 1, Praha 2001, s. 5. ISSN 1438-3039.

kumulovány především v regionech Ústecký a Moravskoslezský. Dále se jedná o jeden okres Libereckého a dva okresy Jihomoravského kraje. (více viz kap. 1.3)

1.2 Regionální růst a rozvoj

Pojmy regionální růst a rozvoj se objevují v odborných i laických diskusích, kde bývají často zaměňovány. I když se názory a definice obsahové náplně těchto pojmů liší, všeobecně je regionální rozvoj vnímán jako vyšší úroveň vývoje regionů, tj. směřující k vyšší úrovni společenského systému, zatímco regionální růst je pouhou sekvencí regionálního rozvoje charakteristickou růstem HDP v regionu. „*Regionální růst je tedy jednou ze základních, nikoli však dostačujících podmínek regionálního rozvoje.*“³

Podle Kindlerbergera a Herricka znamená ekonomický růst zvýšení makroekonomických výstupů, zatímco ekonomický rozvoj je spjat nejen s větším počtem výstupů, ale i se změnami technické a institucionální struktury ekonomických subjektů, které je vytvářejí. Ekonomický rozvoj sebou tedy přináší i funkční změny s dlouhodobou tendencí.⁴

Obdobně přistupuje k definici pojmů regionální růst a rozvoj Sweeney, který za ekonomický růst považuje růst celkového produktu v dané lokalitě za určité časové období, zatímco ekonomický rozvoj podle autora představuje **dlouhodobé zvyšování ekonomického bohatství regionu**. Ekonomický rozvoj je podmiňován vznikem nových ekonomických aktivit, které vytváření nové bohatství a zvyšují zaměstnanost a poptávku po zboží a službách.⁵

Poměrně trefně se oba pojmy podařilo definovat a rozlišit dvojici autorů Vaughan a Bearse. Podle těchto autorů rozvoj představuje **kvalitativní změnu spojenou se strukturální změnou v ekonomice včetně institucionálních a technologických inovací, zatímco růst je pouze kvantitativní změnou z pohledu investic, objemu výroby, spotřeby a příjmů**.⁶

³ IVANIČKA K., IVANIČKOVÁ A.: Regionálny rozvoj a regionálna politika. Merkury, spol. s r. o., Bratislava 2007, s. 25. ISBN 978-80-89143-46-7.

⁴ KINDLERBERGER, C., HERRICK, B.: Economic Development. McGraw-Hill, New York, 1983. 320 pgs. ISBN 7-07-034584-8

⁵ SWEENEY, G., P.: Innovations, Entrepreneurs and Regional Development. Pinter Publishing, London, 1987. 271 pgs. ISBN 0-86187-647-4

⁶ VAUGHAN, R., BEARSE, P.: Federal Economic Development Programs: A Framework for Design and Evaluation. In: Friedman, R.; Sweke, W. (Eds): Expanding Oportunity to Produce. Washington DC 1981. 309 pgs. ISBN 0-8039-3132-8

Podle Bučka lze o regionálním ekonomickém rozvoji hovořit, pokud

- „*autonomní růst skutečného GDP per capita v oblasti zvyšuje efekt na poptávku po vyšší úrovni výroby v dané oblasti,*
- *zvýšení efektivní poptávky vytváří v oblasti trh pro větší výrobu,*
- *stupeň zvýšení vývozu z oblasti je větší než stupeň zvýšení dovozu,*
- *zvyšuje se stupeň meziodvětvové výměny a obchodních vztahů v oblasti,*
- *existují a permanentně se vytvářejí úspory v dané oblasti.“*

„*Přičemž zásadní otázkou je, jakým způsobem se v daném prostoru uskutečňuje ekonomický růst. Rozdílná ekonomická úroveň oblastí stejně jako tempa jejich ekonomického rozvoje jsou nejčastěji vysvětlována dvěma příčinami*

- *oblasti jsou v určitém okamžiku rozdílně vybaveny růstovými faktory,*
- *růstové faktory jsou v průběhu času využívány v jednotlivých oblastech v různém objemu.“⁷*

V ekonomické vědě je zpravidla vnímán ekonomický rozvoj prizmatem úrovně hospodářského výstupu (např. HDP na obyvatele apod.) či ukazatelů založených na bázi HDP. Avšak již z definice pojmů regionální růst a rozvoj je patrné, že hospodářský výstup by neměl být jediným hodnoceným ukazatelem.

Ekonomický rozvoj regionů je podle výše uvedených definic silně spjat s inovacemi, které způsobují kvalitativní změny ekonomického systému. Dynamika regionálního rozvoje se pak odvíjí od schopnosti ekonomických subjektů působících v regionu nepřetržitě vytvářet změny a přizpůsobovat se inovačním změnám. Přičemž vliv regionu jako prostoru na ekonomický růst má především kvalitativní charakter. **Mezi regionem a ekonomickým růstem tedy existuje zpětná vazba, kdy na jedné straně region působí na ekonomické procesy, které v něm probíhají a na druhé straně ekonomické procesy působí na region a transformují jej.⁸**

Problematika přínosu PZI přilákaných investičními pobídkami pro hostitelský region bude podrobněji rozebírána v dalších kapitolách této DDP.

⁷ BUČEK, M. a kol.: Priestorová ekonomika, Ekonomická univerzita v Bratislave, 1992, p.40. ISBN 80-225-0406-8

⁸ ČAJKA P., RÝSOVÁ, L.: Regionálny rozvoj a regionálna politika v kontexte poznatkovo-orientovanej spoločnosti, Bratia Sabovci, Zvolen, 2008, 240 s. ISBN: 978-80-89241-20-0

Obecně lze jejich potencionální pozitivní vliv na regionální rozvoj definovat prostřednictvím následujících oblastí

- růst produktivity práce v hostitelské zemi, resp. snižování technologické mezery mezi vyspělými ekonomikami a hostitelskou ekonomikou,
- transfer vyspělých technologií a manažerského know-how do hostitelské země,
- vyšší četnost vazeb mezi nadnárodními společnostmi a lokálními firmami, resp. možnost zapojení do globálního produkčního řetězce,
- transfer zisků nadnárodních společností do hostitelské ekonomiky,
- stimulace domácí poptávky formou vyšších mezd.⁹

V tomto ohledu je však třeba uvést na pravou míru, že samotná lokalizace PZI v hostitelské ekonomice nemusí sama o sobě vést k rozvoji regionu.

Podle některých autorů je efekt většiny PZI v rozvojových zemích dokonce v přímém rozporu s výše uvedenými předpoklady. Důležitou roli zde sehrává jak samotné nastavení a zacílení systému investičních pobídek, tak i míra absorpce trhu práce a inovační prostředí v daném regionu.¹⁰

1.3 Investiční pobídky

Investiční pobídka bývá obecně definována jako cílená, penězi ocenitelná výhoda pro investora, která má ovlivnit jeho rozhodnutí ve prospěch investování v dané zemi nebo kompenzace za jiné nedostatky v lokalizačních faktorech. „*Smyslem investičních pobídek je přilákat investory do odvětví prioritního rozvoje dané ekonomiky a investice, které by byly za neexistence pobídkového systému realizovány v zahraničí.*“ Výše uvedené vychází ze základního předpokladu, že kapitál vykazuje vzhledem k ostatním výrobním faktorům vyšší mobilitu, proto významněji reaguje na změnu podmínek realizace kapitálového transferu.¹¹

Hospodářská politika mnoha států (včetně ČR) se kloní ke vstřícnému přístupu a aktivní podpoře globálních přímých investorů investičními pobídkami (převážně greenfields), přičemž ostatním investicím (portfoliovým) se zvláštní podpory nedostává.

⁹ BLÖMSTRÖM, M. KOKKO, A. The Impact of Foreign Investment on Host Countries: A Review of the Evidence, Working Paper, No 1745 The World Bank, 1997. [online] [cit. 2010-04-17], dostupný z WWW: <http://www.fetp.edu.vn/shortcourse/0203/Trade03/Readings/The%20impact%20of%20foreign%20investment%20on%20host%20countries.pdf>

¹⁰ YOUNG S., HOOD N., PETERS, E. Multinational enterprises and regional economic development, *Regional Studies*, No 28, Vol.1994, p. 657-677. ISSN 1360-0591.

¹¹ ŠTRACH, P: Mezinárodní management. Grada Publishing, Praha, 2009, s. 110. ISBN: 978-80-247-2987-9

Základním ospravedlněním pobídek pro PZI je existence pozitivních externalit, které jsou s nimi spojeny. Obecně se jedná o pozitivní externality spojené s

- *“objemem investovaného kapitálu a dopadu na růst ostatních investic,*
- *tvorbou nových pracovních míst, získávání dovedností a rekvalifikace,*
- *strukturální změnou a posunem po technologickém žebříčku,*
- *technologickým transferem,*
- *růstem exportní výkonnosti a nahrazováním importů,*
- *vznikem klastrů.”*¹²

Za první generaci hospodářských politik stimulujících příliv PZI je považována liberalizace režimu PZI a odstranění překážek vůči domácím investicím, jednalo se především o dvoustranné smlouvy o vzájemné ochraně investic a o zamezení dvojího zdanění. **Druhou generací** je aktivní hospodářská politika, tj. systémy investičních pobídek. Nejčastěji používanými investičními pobídkami jsou přímá podpora investiční výstavby, výzkumu a vývoje, nákupu technologie, tvorby pracovních míst. Nepřímá podpora bývá poskytována formou daňových, celních a administrativních úlev. Obecně platí, že ekonomicky silnější státy jsou schopny poskytovat více přímé podpory, chudší ekonomiky se soustředí na nepřímou formu investičních pobídek. **Třetí generací** hospodářských politik vůči PZI jsou pobídky poskytované na regionální či municipální úrovni. Jejich nespornou výhodou je lepší znalost podnikatelského prostředí regionu a potenciálu pro vznik regionálních klastrů. Proto mohou být na této úrovni lépe zacíleny investice s vysokým rozvojovým potenciálem pro místní firmy i regionální ekonomiku. Podpora vazeb s místními firmami je realizována především formou výstavby technologických parků a inovační podnikatelské infrastruktury.¹³

Blomström a Kokko definují základní typy investičních pobídek ve vztahu k státnímu rozpočtu hostitelské země jako

- **pobídky fiskální**, tj. daňové prázdny, celní výhody,
- **pobídky finanční**, tj. granty, zvýhodněné úvěry atp.,
- **realizovaná opatření**. Tj. tržní preference, infrastruktura, někdy dokonce tržní ochrana.

¹² TOMŠÍK V., PLOJHAR M., SRHOLEC M. Investiční pobídky a jejich efektivnost – výzvy a pastí hospodářské politiky vůči PZI.[online] [cit. 2010-04-17], s. 1. Dostupný z WWW: <<http://www.newton.cz/redsyst/docs/analyzy/makroanalyzy/0f361c505e45b73681260e6809016999.pdf>>

¹³ TOMŠÍK V., PLOJHAR M., SRHOLEC M. Investiční pobídky a jejich efektivnost – výzvy a pastí hospodářské politiky vůči PZI.[online] [cit. 2010-04-17]. 14 s. Dostupný z WWW: <<http://www.newton.cz/redsyst/docs/analyzy/makroanalyzy/0f361c505e45b73681260e6809016999.pdf>>

Fiskální pobídky se projevují ve státním rozpočtu v budoucnosti, pobídky finanční mají okamžitý dopad. Kategorie opatření směřuje oba přístupy. Vyjma systematického (plošného) uplatňování investičních pobídek jsou různé úlevy pro přímé investice poskytovány ad hoc.¹⁴

1.3.1 Český systém investičních pobídek a regionální diferenciac

V ČR jsou investiční pobídky poskytovány domácím i zahraničním subjektům, z hlediska přístupu k podpoře tedy nediskriminuje domácí investory. Plošný systém investičních pobídek lze definovat jako fiskální, kdy jsou subjektům splňujícím podmínky pro poskytnutí investičních pobídek poskytovány v omezeném časovém období slevy na daních. Ty tvoří obecný rámec poskytování investičních pobídek v ČR.

Investiční pobídky jako způsob podpory přílivu investic do zpracovatelského průmyslu jsou v ČR využívány od r. 1998, kdy bylo přijato usnesení vlády České republiky č. 298 z roku 1998 k návrhu investičních pobídek (IP) pro investory v České republice.¹⁵

Základní kvalifikací byla investice na zelené louce ve výši min. 25 mil. USD, tato hranice byla návazným usnesením vlády č. 484/98 snížena na 10 mil. USD. Podle údajů Ministerstva průmyslu a obchodu ČR bylo v období 1998 – 2000, tj. do přijetí Zákona č. 72/2000 Sb. o investičních pobídkách registrováno 31 příjemců IP, kteří v ČR investovali 2,5 mld. USD a vytvořili 15 206 pracovních míst.¹⁶

V květnu 2000 nabyl účinnosti Zákon č. 72/2000 Sb. o investičních pobídkách (dále jen ZIP), který již byl koncipován v souladu s legislativními požadavky EU s kladným vyjádřením Evropské komise. V prosinci 2001 byla Parlamentem ČR schválena novela ZIP s cílem zdokonalení systému poskytování investičních pobídek. V prosinci 2003 byla Senátem schválena 2. novela ZIP, která vstoupila v účinnost s datem vstupu ČR do Evropské unie. Cílem novely ZIP bylo v souvislosti se vstupem ČR do EU převést kompetence v oblasti veřejné podpory původně spadající pod Úřad pro ochranu hospodářské soutěže na Evropskou

¹⁴ BLÖMSTRÖM, M. KOKKO, A. Regional Integration and Foreign Direct Investment, Working Paper Series in Economics and Finance No. 172, 1997, [online] [cit. 2010-04-25], dostupný z WWW: <<http://swopec.hhs.se/hastef/papers/hastef0172.pdf>>

¹⁵ Průkopníkem investičních pobídek mezi tranzitivními ekonomikami je Maďarsko, které tak získalo značný ekonomický náskok, ale i zkušenosti s investory, jelikož první výraznější vlna odlivu investic proběhla právě v Maďarsku ke konci 90. let.

¹⁶ Oficiální internetový portál Ministerstva průmyslu a obchodu ČR, [online] [cit. 2010-01-08], dostupný z WWW: <<http://www.mpo.cz/dokument879.html>>

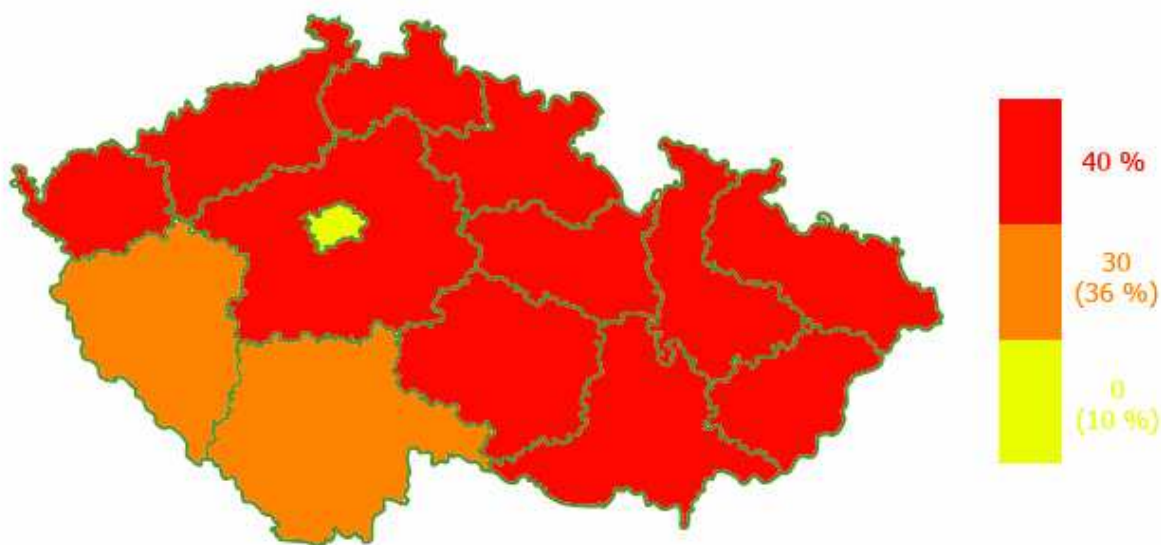
komisi. Dále byla hranice pro poskytnutí investiční pobídky snížena ze stávajících 350 mil. Kč na 200 mil. Kč, sleva na daních byla sjednocena na dobu 10ti let.¹⁷

Nasměrování investic do regionů uvnitř hostitelské země ovlivňuje mj. různá úroveň investičních pobídek, ta je kupř. v současné době odstupňována a dle aktuální mapy podpory (viz obr. 2). Nejvýhodnější pozicí však disponují okresy Ústeckého kraje, jeden okres Libereckého kraje a 6 okresů na Moravě, které mohou čerpat přímou podporu tvorby pracovních míst, školení a rekvalifikace. (viz obr. 3) Aktuálně s platností od 1. ledna 2010 mohou domácí i zahraniční investoři čerpat investiční pobídky ve formě

- *slevy na dani z příjmů právnických osob* (u nově vzniklých společností je sleva na dani úplná, u již existujících společností částečná, a to po dobu 5-ti let, avšak pouze do *vyčerpání veřejné podpory*)¹⁸

¹⁷ Oficiální internetový portál Ministerstva průmyslu a obchodu ČR, [online] [cit. 2010-01-08], dostupný z WWW: <<http://www.mpo.cz/dokument879.html>>

¹⁸ Veřejnou podporou se rozumí daňová pobídka, hmotná podpora na nová pracovní místa a v případě převodu pozemku za zvýhodněnou cenu je veřejnou podporou rozdíl mezi kupní cenou a tržní cenou pozemku. Hmotná podpora na školení a rekvalifikaci se do maximální výše veřejné podpory nezapočítává a má svou vlastní maximální výši. Mapa regionální veřejné podpory je uvedena na obr. 2. Je patrné, že s daňovými úlevami mohou jen stěží počítat investoři v regionu Hl. město Praha, nižší míra podpory je registrována v regionu Jihozápad, tj. Plzeňský a Jihočeský kraj, a to v letech 2007 – 2010 ve výši 36 % v období 2011 – 2013 ve výši 30 %. Selektivně se úroveň veřejné podpory projevuje i vzhledem k odvětvím, do kterých je investováno. Maximální míra veřejné podpory pro investiční projekty realizované v převážné míře v oborech, které nespádají pod kódy DG (chemický a farmaceutický průmysl), DK (výroba strojů a zařízení), DL (výroba optických a elektrických výrobků) nebo DM (výroba dopravních prostředků) odvětvové klasifikace ekonomických činností (OKEČ), činí 75 % maximální míry veřejné podpory v jednotlivých regionech. Viditelnou snahou je zvýhodnit odvětví s vyšší přidanou hodnotou (více viz problematika fragmentace produkčního řetězce v kap. 4)

Obr. 2 Mapa míry veřejné podpory v krajích ČR

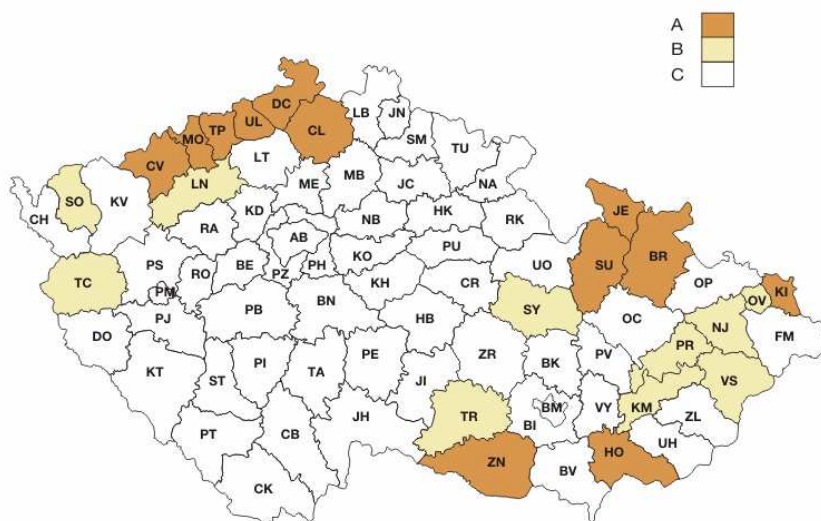
Zdroj: vlastní zpracování na základě údajů z oficiálního internetového portálu agentury CzechInvest, [online] [cit. 2010-07-17] dostupný z <<http://www.czechinvest.org/investicni-pobidky-zpracovatelsky-prumysl>>

*Pozn. Uvedená míra podpory platí pro velké podniky, malé podniky mohou obdržet maximální míru veřejné **podpory** zvýšenou o 20%, střední podniky o 10%. V regionu NUTS 2 Jihozápad (tj. Plzeňský a Jihočeský kraj) platí do 31. 12. 2010 max. veřejná podpora pro velké podniky ve výši 36 %. V regionu Hl. město Praha byly vybrané městské části do 1. 1. 2009 bonifikovány 10 % výší veřejné podpory pro velké podniky.*

- *hmotnou podporu vytvářených pracovních míst v regionech nejvíce postižených nezaměstnaností* ve výši 50 000 Kč na nově vytvořené pracovní místo (viz obr. 3, pouze lokality typu „A“),
- *hmotnou podporu školení a rekvalifikace* ve výši 45 % (malé podniky), 35 % (střední podniky) a 25 % (velké podniky) nákladů na tento účel vynaložených (viz obr. 3, pouze lokality typu „A“)^{19;20}.

¹⁹ Oficiální internetový portál agentury CzechInvest, [online] [cit. 2010-07-17] dostupný z <<http://www.czechinvest.org/investicni-pobidky-zpracovatelsky-prumysl>>

²⁰ Zákon č. 72/2000 Sb. O investičních pobídkách ve znění platném od 2. července 2007 [online] [cit. 2010-07-17] dostupný z: <<http://www.mpo.cz/dokument32825.html>>

Obr. 3 Mapa regionálních příjemců hmotné podpory vytvářených pracovních míst

Zdroj: Oficiální internetový portál agentury CzechInvest, [online] [cit. 2010-07-17, dostupný z <<http://www.czechinvest.org/investicni-pobidky-zpracovatelsky-prumysl>>

Celý systém investičních pobídek se skládá z několika částí. Kromě samotných investičních pobídek stanovených zákonem patří do systému ještě tři doprovodné programy:

- **Program podpory dodavatelů**, kdy CzechInvest usnadňuje navazování kontaktů mezi českými a zahraničními společnostmi, vyhledává dodavatele podle požadavků investora, organizuje setkání dodavatelů s nadnárodními společnostmi a pomáhá s hledáním partnerů pro společné podniky (joint ventures), dále jsou na webových stránkách CzechInvestu volně přístupné specializované sektorové databáze českých společností.²¹
- **Program podpory rozvoje průmyslových zón (od r. 2006 Program na podporu podnikatelských nemovitostí a infrastruktury)**. Podporována je výstavba a rekonstrukce objektů, marketing a management podnikatelských nemovitostí, podnikatelské parky a regenerace nevyužívaných území - brownfields.²²
- **Rámcový program pro podporu technologických center a center strategických služeb**. Program je zaměřen na progresivní technologie a aktivity s vysokou přidanou

²¹ Program podpory dodavatelů, [online] [cit. 2010-07-17] dostupný z: <<http://www.czechinvest.org/podpora-dodavatelu>>

²² Národní program podpory zón. [online] [cit. 2010-07-24], dostupný z: <<http://www.czechinvest.org/nppz>>

hodnotou a velkým exportním potenciálem, vedoucích ke zvýšení mezinárodní konkurenceschopnosti České republiky v oblasti inovací, informačních technologií a strategických služeb, a podpora vytváření nových pracovních příležitostí, a to s důrazem na méně rozvinuté regiony České republiky. V rámci programu lze získat veřejnou podporu formou dotace na podnikatelskou činnost a dotace na školení a rekvalifikaci.^{23;24}

Systém byl vytvářen ve spolupráci všech věcně zainteresovaných resortů pod patronací Ministerstva průmyslu a obchodu a agentury CzechInvest a jeho fungování by nebylo možné bez jejich aktivní spolupráce.²⁵

1.3.2 Základní kvalifikace pro získání příslibu investiční pobídky

Základními podmínkami pro získání investiční pobídky jsou

- *investice do vysoce technologicky náročného (high-tech) odvětví* nebo do jiného odvětví zpracovatelského průmyslu za předpokladu, že přinejmenším 50 % ceny výrobní linky budou tvořit náklady na *pořízení strojního zařízení uvedeného ve vládou schváleném seznamu vyspělého (high-tech) strojního zařízení*. Musí se jednat o zavedení nové výroby (greenfields), rozšíření stávající výroby, či její modernizace za účelem podstatné změn výrobku nebo výrobního procesu (brownfields).²⁶
- *minimální výše investice*, kdy u 12ti „nejzaostalejších“ okresů (viz obr. 3, lokality A) činí min. výše investice 50 mil., u dalších 10ti okresů je hranice min. výše investice 60 mil., u zbývajících okresů činí 100 mil. Kč.

²³ Rámcový program pro podporu technologických center a center strategických služeb [online] [cit. 2010-07-24], dostupný z: <<http://www.mpo.cz/cz/podpora-podnikani/prumysl-zony-a-technolog-centra>>

²⁴ Příjem žádostí do RPPTC a CSS byl z důvodu převisu poptávky nad nabídkou finančních prostředků s platností od 10. 7. 2008 pozastaven. Nicméně existují operační programy, které si kladou stejný cíl, jedná se především o OPPI a OP VaVpI

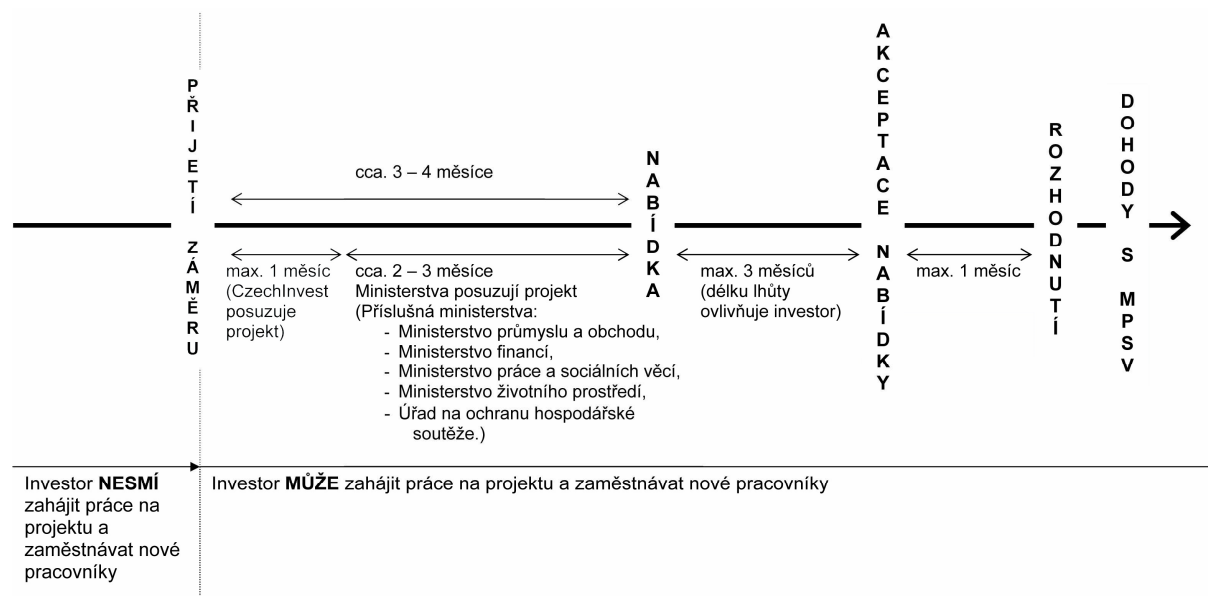
²⁵ KUNC J., TONEV P. Konkurenční pozice rozvojových zón v České republice: regionálně-ekonomický pohled, Ekonomický časopis No 2/2010, Ekonomický ústav SAV a Prognostický ústav SAV, ISSN: 0013-3035

²⁶ Česká legislativa se v hodnocení odvětví zpracovatelského průmyslu dle technologické náročnosti inspirovala metodikou OECD, která za high-tech odvětví považuje

- výrobu léčiv, chemických látek, rostlinných přípravků a dalších prostředků pro zdravotnické účely,
- výrobu kancelářských strojů a počítačů,,
- výrobu radiových, televizních spojových zařízení a přístrojů,,
- výrobu zdravotnických, přesných, optických a časoměrných přístrojů a
- výrobu a opravy letadel a kosmických lodí.

- **minimální krytí vlastním kapitálem** (25 mil. Kč v okresech s nejvyšší nezaměstnaností „A“, 30 mil. Kč v okresech se zvýšenou nezaměstnaností „B“ a 50 mil. v okresech s nízkou nezaměstnaností „C“ – viz obr. 3),
- **min. výše investice do strojového vybavení** ve výši 60 % celkové hodnoty investice.²⁷

Postup procesu schvalování investičních pobídek je graficky znázorněn na obr. 4. Důležitým milníkem je akceptace záměru, kdy již žadatel může začít svůj projekt realizovat. Podle časového harmonogramu by od cca 6 měsíců po akceptaci záměru mělo být vydáno rozhodnutí, v případě, že žadatel vytváří pracovní místa s přímou podporou, budou následovat dohody s MPSV ČR.

Obr. 4 Schvalovací proces žádosti o investiční pobídku

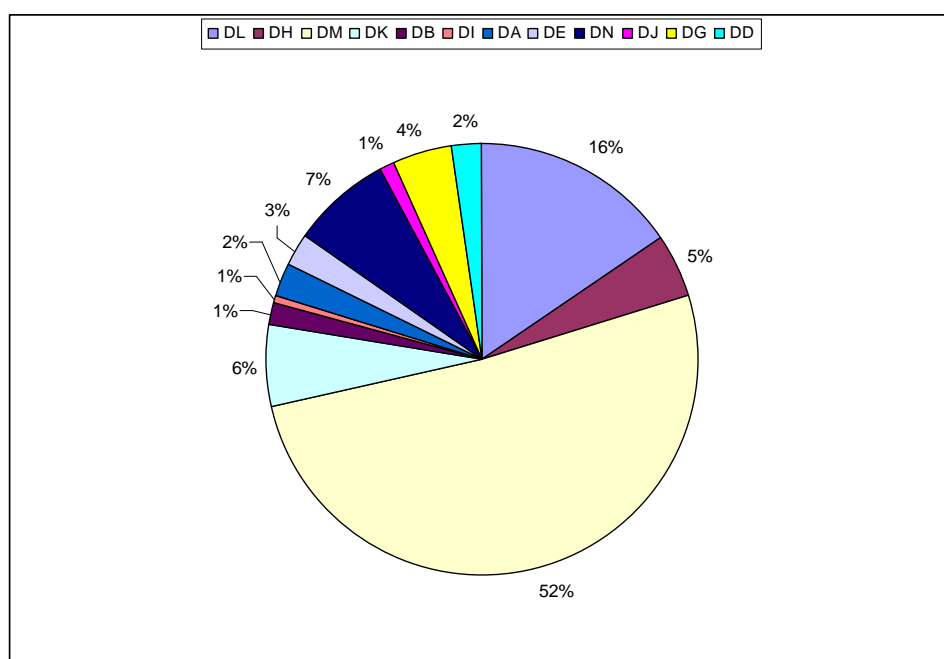
Zdroj: Oficiální internetový portál agentury CzechInvest, [online] [cit. 2010-07-17], dostupný z <<http://www.czechinvest.org/investicni-pobidky-zpracovatelsky-prumysl>>

1.3.3 Struktura investic čerpajících investiční pobídky

Podle aktuálních údajů agentury CzechInvest byly od dubna 1998 do května 2010 přislíbeny investiční pobídky celkem 606 subjektům, v celkovém součtu se jedná o investice v celkové výši 576 779,05 mil. Kč, jež vytvoří cca 131 tis. nových pracovních míst. Z hlediska

²⁷ Oficiální internetový portál agentury CzechInvest, [online] [cit. 2010-07-17], dostupný z <<http://www.czechinvest.org/investicni-pobidky-zpracovatelsky-prumysl>>

domicilu tvoří 83 % přímé zahraniční investice, ostatní investice jsou součástí záměrů domácích subjektů. Téměř 25 % investic pochází z Německa, 11 % z Japonska a Nizozemí, významnějšími investory jsou ještě korejské subjekty s 8 %. V odvětvovém členění má výraznou převahu s 52 % podpořených investic odvětví výroby dopravních prostředků (dle klasifikace OKEČ – DM), 16 % PZI plyne do výroby optických a elektrických přístrojů (dle klasifikace OKEČ – DL), 7% podíl vykazují investoři, jejichž odvětví není blíže specifikováno a spadá pod průmysl jinde neuvedený (DN), 6% podíl připadá na strojírenství (dle klasifikace OKEČ – DK) a 5% na výrobu pryžových a plastových komodit (dle klasifikace OKEČ – DH), více viz obr. 5.²⁸

Obr. 5 Struktura PZI^{IP} v ČR v odvětvovém členění v letech 1998 – 05/2010

Zdroj: vlastní zpracování na základě údajů z oficiálního internetového portálu agentury CzechInvest, [online] [cit. 2010-07-17], dostupný z <<http://www.czechinvest.org/investicni-pobidky-zpracovatelsky-prumysl>>

1.3.4 Následná péče o zahraniční investory (Aftercare)

Investorům je prostřednictvím agentury MPO ČR - CzechInvest poskytována i následná péče, tzv. aftercare spočívající především v následujících činnostech:

- podpora expanzí, reinvestic, rozvoje výzkumu,
- pomoc s hledáním vhodných průmyslových zón a podnikatelských nemovitostí,

²⁸ Oficiální internetový portál agentury CzechInvest, [online] [cit. 2010-07-17], dostupný z <<http://www.czechinvest.org/investicni-pobidky-zpracovatelsky-prumysl>>

- poradenství ohledně čerpání investičních pobídek a spolufinancování projektů ze strukturálních fondů EU,
- vyhledání dodavatelů v daném regionu,
- podpora v oblasti lidských zdrojů,
- rozvoj spolupráce investorů se středními, vyššími odbornými a vysokými školami,
- zprostředkování vyjednávání s místní samosprávou, státní správou a veřejnými institucemi,
- předkládání návrhů investorů na změny české legislativy Vláde ČR a kultivace českého podnikatelského prostředí,
- organizace odborných seminářů, pracovních snídaní s vrcholnými představiteli státní správy, diskusních kulatých stolů a společenských akcí.²⁹

Tato podpora již není vnímána jako plošná a vyžaduje poměrně individuální přístup. Jedná se o neinvestiční „měkkou“ podporu související s prohloubením integrace PZI do regionu.

1.4 Přímé zahraniční investice

Již v úvodu bylo řečeno, že pozornost bude věnována především investičním pobídkám plynoucím zahraničním subjektům, ať již zakládají v ČR nový podnik (greenfields), či rozšiřují výrobní kapacity existujícího podniku (brownfields). V tomto kontextu je třeba vhodně modifikovat definici PZI pro účely ověření hypotéz předkládané disertační práce.

Obecně platí, že přímá zahraniční investice odráží záměr rezidenta jedné ekonomiky (přímý investor) získat trvalou účast v subjektu, který je rezidentem v ekonomice jiné než ekonomika investora. Při vytváření statistiky PZI vychází ČNB z definice přímé zahraniční investice, stanovené OECD v souladu s EUROSTATem a MMF, která stanoví, že:

„Přímá zahraniční investice odráží záměr rezidenta jedné ekonomiky (přímý investor) získat trvalou účast v subjektu, který je rezidentem v ekonomice jiné než ekonomika investora (přímá investice). Trvalá účast implikuje existenci dlouhodobého vztahu mezi přímým investorem a přímou investicí a významný vliv na řízení podniku. Přímá investice zahrnuje jak původní transakci mezi oběma subjekty, tak všechny následující kapitálové transakce mezi nimi a mezi afilovanými podniky, zapsanými i nezapsanými v obchodním rejstříku.“³⁰

²⁹ Oficiální internetový portál agentury CzechInvest, [online] [cit. 2010-07-17] dostupný z <<http://www.czechinvest.org/aftercare>>

³⁰ Česká národní banka: Přímé zahraniční investice, 2003, [online] [cit. 2010-07-17], s. 2, dostupný z: <http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/statistika/platebni_balance_stat/publikace_pb/pzi/PZI_2003_CZ1.PDF>

Přímá investice v této definici zahrnuje jak přímo, tak i nepřímo vlastněné afilace, které se podle procenta podílu investora na základním kapitálu nebo hlasovacích právech dělí na dceřiné společnosti (více než 50% podíl), přidružené společnosti (10 – 50% podíl) a pobočky (100% vlastněná nerezidentem, mobilní zařízení operující v ekonomice alespoň 1 rok).

Za součást přímé zahraniční investice je považován kromě podílu na základním kapitálu také reinvestovaný zisk a ostatní kapitál, zahrnující úvěrové vztahy s přímým investorem. Složení přímé investice lze tedy vyjádřit vztahem:

$$„\text{Přímá investice} = \text{základní kapitál} + \text{reinvestovaný zisk} + \text{ostatní kapitál}“^{31}$$

Data o stavu PZI v ČR jsou však ČNB publikována na regionální úrovni jako jeden celek, tzn. nejsou dále strukturována podle odvětví, což je pro účely ověření hypotéz této DDP značně nevýhodné, kupř. PZI do sektoru služeb tvoří jistě nezanedbatelnou část regionálních PZI, avšak ty nejsou předmětem investičních pobídek. Proto bude v praktické části PZI zúžena pouze na *prvotní investici do základního kapitálu, která byla předmětem žádosti o udělení investiční pobídky, vycházející z aktualizovaných údajů agentury CzechInvest o přislíbených investičních pobídkách v letech 1998 – 05/2010*. Důležitým argumentem pro použití databáze CzechInvestu je fakt, že data jsou publikována na úrovni jednotlivých firem a přehledně strukturována dle teritoriální, časové i odvětvové příslušnosti.

1.4.1 Typologie PZI čerpajících investiční pobídky

Základní taxonomie PZI, kterou uvádí např. Dunning a Markusen a je používána i v rámci OECD a UNCTAD vychází ze čtyř oblastí:

- 1) *míra kontroly* (podniky s menšinovým zahraničním podílem, tzv. associate a podniky pod zahraniční kontrolou, tzv. subsidiary),
- 2) *motiv vstupu* (trhy vyhledávající (market-seeking), faktory vyhledávající (efficiency-seeking) a aktiva vyhledávající (asset-seeking)),
- 3) *způsob vstupu* (investice na zelené louce (greenfield), investice na hnědé louce (brownfield) a ovládnutí již existujících aktiv (M&A)),
- 4) *specializace mateřské firmy* (vertikální a horizontální PZI).^{32,33}

³¹ Česká národní banka: Přímé zahraniční investice, 2003, [online] [cit. 2010-07-17], s. 3, dostupný z: <http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/statistika/platebni_balance_stat/publikace_pb/pzi/PZI_2003_CZ1.PDF>

³² DUNNING, J. H., LUNDAN, S. M: Multinational Enterprises and the Global Economy. Edward Elgar Publishing, 2008, 2nd edition, 891 pgs. ISBN 978-18-472-0122-5

V případě investičních pobídek jsou projekty předkládané nerezidentskými subjekty pod plnou zahraniční kontrolou (tzv. subsidiary, resp. pobočky), motivem vstupu je převážně vyhledávání faktorů, jež je důsledkem zatím relativně levné a kvalifikované české pracovní síly.

Dle způsobu vstupu se jedná především o investice do již existujících výrobních kapacit (rozšíření výroby, brownfields) či investice na zelené louce (greenfields). M&A jsou vzhledem k podmínkám přidělení investiční pobídky prakticky vyloučeny.

Problematika specializace mateřské firmy vychází z fragmentace produkčního řetězce (viz kap. 4).

Vertikální PZI tvoří tradiční nadnárodní společnosti s produkcí lokalizovanou v mezinárodním měřítku, jež se specializují pouze na produkty, jejichž produkční řetězec z větší části vertikálně integrují ve svém vlastnictví (disponují tedy vlastní technologií, výrobou i marketingem). Zároveň zde existuje vysoké riziko imitace většinou patentově chráněného produktu. Oproti tomu horizontální integrace je typická pro firmy s globální produkcí specializované na část produkčního řetězce, kde disponují nejvyšší konkurenční výhodou.³⁴

V ČR se v rámci investičních pobídek prosazují zejména horizontálně orientované PZI, kde významnou roli pro posouzení případného dopadu na regionální rozvoj hraje právě specializace na část výrobního řetězce. Logicky nižší přínos pro regionální ekonomiku a vyšší riziko odlivu skýtají investice specializované pouze na montáž, které hojně využívají levné a nízko kvalifikované pracovní síly.

³³ MARKUSEN, J. R. The Boundaries of Multinational Enterprises and the Theory of International Trade. Journal of Economic Perspectives, Vol. 9. No 2, 1995. 169-189 pgs.. ISSN: 08953309

³⁴ SRHOLEC M. Přímé zahraniční investice v České republice: Teorie a praxe v mezinárodním srovnání, Linde 2004.. 171 s. ISBN: 80-83131-52-1

3. Teoretické koncepty regionálního rozvoje v kontextu PZI

V úvodní části DDP byl ekonomický rozvoj charakterizován jako kvalitativní změna ekonomických výstupů. Zásadní otázkou z pohledu regionálního rozvoje v kontextu PZI je, ***jak může region co nejlépe a nejdéle benefitovat z lokalizace výrobního faktoru – sofistikované technologie a know how - na svém území.***

Odpověď na tuto i další související otázky týkající se možných dopadů PZI na ekonomický rozvoj nabízí

- skupina teorií **nové ekonomické geografie** (především pak nová teorie endogenního růstu a nová teorie obchodu),
- **nové institucionální teorie regionálního rozvoje** (např. teorie učících se regionů a regionálních inovačních systémů),
- **alternativní teorie mezinárodního obchodu** (teorie výrobního cyklu a technologické mezery).

Neoklasické teorie endogenního růstu sice nezohledňují rozdíly mezi zahraničním či domácím kapitálem, obecně jsou však velmi dobře použitelné k vysvětlení ekonomického rozvoje v důsledku zvyšování kapitálové vybavenosti ekonomiky.

Moderní teorie regionálního rozvoje vytvářejí možné implikace pro regionální politiku, obecně vycházejí z konceptů endogenního ekonomického růstu, mnohé i z teorií mezinárodního obchodu, jež se snaží aplikovat na regionální úroveň. Jako základní stavební kámen konkurenceschopnosti vnímají regionální inovační aktivity založené na šíření znalostí a procesu učení.

Teorie mezinárodního obchodu se explicitně věnují vlivu liberalizace obchodu na ekonomický rozvoj zemí. V případě malé otevřené ekonomiky hraje z hlediska ekonomického růstu a rozvoje exportní konkurenceschopnost poměrně významnou roli. V tomto ohledu je třeba poznamenat, že PZI v ČR jsou velmi silně proexportně orientované, tudíž jejich setrvačnost v ekonomice je výrazně podmíněna dynamizací komparativních výhod českých regionů. V kapitole věnované teoriím mezinárodního obchodu bude pozornost soustředěna na koncepty, které vysvětlují specializaci ekonomik na odvětví, ve kterých nedisponují komparativní výhodou v ricardiánském smyslu.

3.1 Neoklasické teorie endogenního růstu

Původní neoklasické růstové modely (např. Sollowův růstový model) vnímají PZI pouze jako jeden ze zdrojů kapitálové vybavenosti, nevěnují se širším aspektům PZI na domácí ekonomiku, jelikož růstový impuls PZI se v čase vytrácí díky klesajícím výnosům z kapitálu. Předpokládají technologii jako exogenně danou a obecně volně dostupnou, rovněž technologický růst považují za exogenní. Modely navíc díky svým zjednodušeným vnějším předpokladům a v rozporu s realitou predikují v souvislosti s dostupností kapitálu ekonomickou konvergenci méně rozvinutých zemí.^{35;36}

Exogenní neoklasický pohled na problematiku PZI může však být zásadně ovlivněn integrací lidského kapitálu a pozitivních externalit spojených se šířením znalostí v regionu. **Teorie endogenního růstu** na rozdíl od Solowova pojetí zabudovávají do produkční funkce *vliv pozitivních externích efektů na znalosti, technologické změny a kapitál*.

Počátky vývoje těchto teoretických přístupů jsou spojeny s úvahami Romera, které prezentoval ve svém článku o dlouhodobých vlastnostech existující třídy dynamických modelů a Lucase, prezentovaných v článku o mechanice ekonomického vývoje. Obě tyto práce vycházejí ze standardního neoklasického modelu a snaží se zdůvodnit jeho selhání při poskytování realistického vysvětlení faktu, že tempa růstu důchodů v jednotlivých zemích se nejen liší ve své úrovni, ale navíc se rozdíly mezi zeměmi v čase nezmenšují. Romer a Lucas považují již technologii za neveřejný statek a technologická změna je dle jejich názoru determinována cílenou aktivitou ekonomických aktérů. Kapitál je definován v širokém slova smyslu, tzn., že zahrnuje jak fyzický, tak i lidský kapitál. V jejich pojetí pak *výnosy z takto definovaného kapitálu nemusí vykazovat tendenci k poklesu v souvislosti s ekonomickým rozvojem, neboť dochází k prosazování pozitivních externalit z lidského kapitálu a difúzi znalostí mezi výrobci*.^{37;38}

³⁵ SRHOLEC, M. Přímé zahraniční investice v České republice: Teorie a praxe v mezinárodním srovnání, Linde 2004. 171 s. ISBN: 80-83131-52-1

³⁶ VARADZIN, F. a kol. Ekonomický rozvoj a růst. Professional Publishing, Praha 2004. 329 s. ISBN 80-86419-61-4

³⁷ ROMER, P. Increasing Returns and Long-Run Growth. *Journal of Political Economy*, 94, No. 5, 1986, p. 1002-1037. ISSN 022-3808

³⁸ LUCAS, R. On the Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economics*, vol. 22, No. 1, 1988, p. 3-42. ISSN 0304-3932

V Romerově „learning by doing“³⁹ modelu jsou znalosti veřejným statkem, kdy autor vychází z předpokladu, že znalosti jsou sice produkovány jednotlivými firmami, ale je prakticky nemožné držet je v tajnosti, tudíž k nim ostatní firmy mají přístup s nulovými náklady. *Vytváření znalostí v jedné firmě se tedy následně přelévá do celé ekonomiky (tzv. spillover effect).* Z tohoto důvodu produkce zboží a služeb závisí nejen na privátních znalostech, ale i na agregátní zásobě znalostí v ekonomice. Úroveň technologií je potom dána zásobou znalostí celé ekonomiky, čímž vzniká explicitní pokus determinovat technický pokrok endogenně v rámci modelu prostřednictvím učení se prací. Východiskem modelu je (velmi zjednodušeně) produkční funkce dílčí firmy ve tvaru:

$$Y_i = A^* K_i^\alpha L_i^\beta \quad (1)$$

Kde K_i a L_i jsou firemní zásoby kapitálu a práce a A^* je technologie společná pro všechny firmy, přičemž platí $A = f(K, L)$. Pro celou ekonomiku je A^* uvažována jako endogenní na úrovni dílčí firmy se jedná o exogenní faktor, jelikož firma získá jen část efektu, který má její investice na agregátní zásobu znalostního kapitálu.⁴⁰

Pokud ekonomika úspěšně imituje vyspělejší technologie, roste její technologická úroveň a rozvíjí se postupně technologicky vyspělejší a kvalifikačně náročnější produkce. **Tyto faktory pak zabraňují klesajícím výnosům z akumulovaného kapitálu a podněcují další příliv kapitálu.**⁴¹

V Lucasově dvousektorovém modelu tvoří první sektor produkce spotřebních a kapitálových statků, druhým sektorem je vzdělávání charakteristické produkcí fyzického kapitálu. Fyzický kapitál je dle autora zásadním faktorem zvyšování produktivity práce, a to jak interní na úrovni konkrétního pracovníka, tak externí na úrovni všech pracovníků. ***Dynamika ekonomického rozvoje a úroveň konvergence je v tomto pojetí silně spjata se zásobou lidského kapitálu. V této oblasti Lucas zmiňuje i efekt migrace kvalifikované pracovní síly v globalizované ekonomice, kdy dostatek kvalifikovaných pracovníků vytváří aglomerační***

³⁹ Volně přeloženo „učení se prací“

⁴⁰ VARADZIN, F. a kol. Ekonomický rozvoj a růst. Professional Publishing, Praha 200, s. 246. ISBN 80-86419-61-4.

⁴¹ SRHOLEC, M. Přímé zahraniční investice v České republice: Teorie a praxe v mezinárodním srovnání, Linde 2004. 171 s. ISBN: 80-83131-52-1

efekty a je důležitým lokalizačním faktorem pro firmy produkující statky s vysokou přidanou hodnotou.

V rámci nových teorií ekonomického růstu je v souvislosti s šířením znalostí a kvalitou lidského kapitálu logicky věnována pozornost i vědě a výzkumu. Romerův R&D model je obecně více zaměřen na mikroekonomickou úroveň a inovační procesy na úrovni firem. Toto zaměření vychází ze základní hypotézy endogenních růstových teorií, že inovace nejsou dány exogenně, nýbrž jsou výsledkem endogenně determinovaného výzkumu a vývoje. Nejvýraznějšími stimulanty inovační aktivity na úrovni firem jsou rostoucí ceny vstupů a zisky.

„Zásadní otázkou pro modely R&D je „Proč a za jakých podmínek firmy investují do výzkumu a vývoje?“ Související problematikou je i ochrana intelektuálního vlastnictví. Závěry modelů R&D se dají stručně shrnout do následujících bodů:

- 1) Ačkoli jsou znalosti především veřejným statkem, většina výzkumu je prováděna firmami, které jsou silně motivovány úrovní zisku.*
- 2) Výzkum je ziskový, protože inovace zajišťují firmám dočasné monopolistické postavení na trhu.*
- 3) Ostatní firmy staví na inovacích pionýrské firmy s cílem vytvořit novou skupinu inovací, opět jsou motivovány vyšší ziskem.*
- 4) Pozitivní externalita vytváří jen určitý typ kapitálu, který by měl být na úrovni hospodářské politiky zacílen a stimulován.“⁴²*

R&D model je založen na produkční funkci s rostoucími výnosy z rozsahu:

$$Y_i = b \cdot L^{(1-\alpha)} \cdot A^{(1-\alpha)} \cdot K^\alpha, \quad (2)$$

kde (b) je pozitivní koeficient a (A) odpovídá počtu licencí, resp. počtu vyráběných meziproduktů. V Romerově R&D modelu jsou definovány dva **zdroje rostoucích výnosů z kapitálu, jsou jimi specializace a přenos výsledků výzkumu** (technological spillovers), **kdy se ekonomický růst zvyšuje s rostoucí produktivitou výzkumných aktivit.**^{43;44}

⁴² VARADZIN, F. a kol. Ekonomický rozvoj a růst. Professional Publishing, Praha 200, s. 250. ISBN 80-86419-61-4.

⁴³ Romer obecně pod pojmem výzkum rozumí vytváření fundamentálních znalostí, které nemusí být využity, naopak vývoj je tvorba sekundárních znalostí umožňujících využití příležitostí nabízených výzkumem.

⁴⁴ VARADZIN, F. a kol. Ekonomický rozvoj a růst. Professional Publishing, Praha 2004, S. 251. ISBN 80-86419-61-4.

Fagerberg a Verspagen kritizují přístupy založené na produkčních funkcích a jejich modifikacích jako příliš formalizované. Autoři vysvětlují ekonomický růst jako důsledek technologického pokroku, technologické absorpční schopnosti a rozsahu technologické mezery (tzv. technology gap), přičemž **technologickou absorpční schopnost ekonomiky vnímají jako zásadní faktor redukce technologické mezery mezi příjemcem PZI a technologicky vyspělejší zemí – poskytovatelem PZI.**^{45;46}

Technologická mezera mezi zeměmi a její rozšiřování je novými neoklasickými teoriemi růstu obecně vnímána jako základní projev zaostávání zemí a regionů. V tomto ohledu jsou nedostatky v šíření vědomostí a informací příčinou nízkého ekonomického růstu zaostalých regionů, a to i přes transfery technologií (mj. i formou PZI). Za hlavní zdroj ekonomického růstu jsou považovány investice do inovačních aktivit a související pozitivní externality. **Avšak i úspěšná imitace technologií vyžaduje určité náklady na jejich adaptaci. PZI mohou sehrát významnou roli ve vývoji technologické konvergence regionu, pokud je v souvislosti s nimi investováno do výzkumu a vývoje a lidského kapitálu.**

3.2 Institucionální teorie regionálního rozvoje

Na regionální úrovni mohou PZI vést k všeobecnému ekonomickému růstu a restrukturalizaci hospodářství zvýšením konkurenceschopnosti a transferem či šířením nových forem výrobní organizace. Důsledkem těchto změn je v ideálním případě zvýšení produktivity práce v regionální ekonomice.⁴⁷

V 90. letech vznikají nové koncepty regionálního rozvoje, které jsou výrazně založené na procesu učení a šíření informací v regionu. Jedná se o **koncept regionálních inovačních systémů a učících se regionů**. Zastánci institucionálního přístupu tvrdí, že v souvislosti s vysokou mobilitou výrobních faktorů v globalizovaném světě je základní konkurenční výhodou schopnost učit se a inovovat.⁴⁸

⁴⁵ FAGERBERG, J. A Technology Gap Approach to Why Growth Rates Differ. Research Policy, 1987, vol. 16, p. 87-99, ISSN 0048-7333

⁴⁶ VERSPANGEN, B. A New Empirical Approach to Catching up or Falling Behind. Structural Change and Economic Dynamics, 1991, vol. 2, p. 359-380, ISSN 0954-349X

⁴⁷ FAGERBERG, J., VERSPANGEN B. Technology-Gaps, Innovation-Diffusion and Transformation: An Evolutionary Interpretation, Research Policy, 2002, vol. 34, p. 81291-1304, ISSN 0048-7333

⁴⁸ ČAJKA P., RÝSOVÁ, L.: Regionálny rozvoj a regionálna politika v kontexte poznatkovo-orientovanej spoločnosti, Bratia Sabovci, Zvolen, 2008. 240 s. ISBN: 978-80-89241-20-0

Jelikož firma nevyvíjí inovace izolovaně, ale její inovační schopnost do značné míry závisí na vnějším prostředí, spatřují úlohu hospodářských regionálních politik ve vytvoření vhodného inovačního prostředí. Přičemž proces učení a inovování neprobíhá výhradně mezi regionálními aktéry, ale i v rámci globálních sítí.⁴⁹

Podstatou úspěchu však není jen přítomnost velkého počtu institucionálních vazeb, ale také to, jak jsou navzájem propojeny, co se jejich prostřednictvím šíří a v neposlední řadě, jakou moc tyto vztahy mají. Amin a Thrift tvrdí, že institucionální hustota regionu do značné míry předurčuje to, jakým způsobem se bude region schopen zapojit do mezinárodní dělby práce. Podle autorů je spoléhání pouze na lokální zdroje konkurenceschopnosti krátkozraké, jelikož je opomíjena skutečnost, že v dnešním dynamicky se měnícím světě je velmi pravděpodobné, že inovační schopnosti regionů s vysokým počtem inovujících MSP budou chtít využít i firmy z vnějšího prostředí, především nadnárodní korporace. Proto autoři zdůrazňují schopnost regionů adaptovat se, zakomponovat do své struktury také nové sítě kontaktů a praktik, které nemusí mít místní původ jako předpoklad úspěchu v globální ekonomice.⁵⁰

Tyto a obdobné přístupy k regionálnímu rozvoji nejsou ničím novým, v podstatě navazují na téměř 90 let starou Marshallovu koncepci a jeho definici aglomeračních výhod, horizontálních (konkurenčních) a vertikálních (odběratelsko-dodavatelských) vazeb.⁵¹

Teorie učících se regionů neobjasňuje vývoj regionálních systémů jako celku, avšak klade důraz na proces učení. Tyto sociologicko-kulturní procesy jsou analyzovány s cílem objasnit úspěch či neúspěch regionu. Předmětem jsou prostorově se prolínající kontakty, toky informací a vzájemné interakce. Region již není vnímán staticky, ale jako dynamicky se rozvíjející procesní instituce.⁵²

Podle autorů teorie učících se regionů je učení základním elementem inovace. Florida zdůrazňuje roli regionů jako sběračů a zásobárny myšlenek a znalostí, poskytující základní prostředí a přípravnou infrastrukturu pro realizaci toku znalostí. Podle autora je třeba zavádět

⁴⁹ BATHELT, H.; MALMBERG, A.; MASKELL, P.: Clusters and knowledge: local buzz, global pipelines and the process of knowledge creation. *Progress in Human Geography*, 28, 2004. 31-56 pgs. ISSN 1477-0288

⁵⁰ AMIN A., THRIFT, N.: Globalization, Institutional Thickness and the Local Economy. In Healey, P., Camerson, S., Davoudi, S., Graham, S. and Madani-Pour, A.: *Managing Cities: The New Urban Context*. Chichester: Wiley, 1995. 322 pgs ISBN 978-04-719-5533-7

⁵¹ BLAŽEK, J. a UHLÍŘ, D. *Teorie regionálního rozvoje – nástin, kritika, klasifikace*. Praha: Karolinum, 2002. 211 s. ISBN 80-246-0384-5

⁵² ČAJKA P., RÝSOVÁ, L. *Regionálny rozvoj a regionálna politika v kontexte poznatkovo-orientovanej spoločnosti*, Bratia Sabovci, Zvolen, 2008. 240 s. ISBN: 978-80-89241-20-0

inovace ve všech oblastech výroby, jelikož zvyšují produktivitu práce, kvalitu výsledného produktu a tudíž i zisky podnikatelů.⁵³

Znalosti jsou stoupenci teorie učících regionů obecně členěny na dva typy – *codified knowledge*, které se lze naučit bez praktické zkušenosti a *tacit knowledge*, které lze získat jen vlastní zkušeností a praxí. Potenciál konkurenční výhody však skýtají pouze tacit knowledge, které jsou obtížněji šířitelné s vysokým podílem know-how.

„Podle Malmberga mají úspěšné učící se regiony následující společné rysy

- ekonomická konfigurace regionu,,
- technologická infrastruktura,
- kultura a instituce regionu.“⁵⁴

Koncept regionálních inovačních systémů navazuje na teorii učících se regionů i starší koncept národních inovačních systémů a je v poslední době často využívaným analytickým nástrojem hodnocení inovačního potenciálu regionů i jeho bariér. Na druhé straně např. „Markusen uvádí, že se jedná o koncept obecný a neurčitý, který stále postrádá definici regionálního inovačního systému včetně jeho mechanismů. Nicméně inovační proces je v různých regionech natolik specifický, že je vhodné jej spíše než jako standardizovaný postup vnímat jako sociální proces.“⁵⁵

Prvním východiskem v rozlišení jednotlivých typů RIS může být hledisko komplexnosti, tj. zda je v regionu plně rozvinut či je některá z jeho složek (vláda či regionální samospráva, vzdělávací, výzkumné a vývojové instituce a firmy) poddimenzována.

Dalším hlediskem je rozlišení znalostní základny regionu. Podle Asheima existují 3 typy znalostní základny:

- **Analytická**, kde dominují vědecké znalosti často spojené s intenzivním základním (codified knowledge) i aplikovaným výzkumem (tacit knowledge), což je typické kupř. pro odvětví farmaceutického průmyslu, ale i v informačních technologiích a nanotechnologiích.

⁵³ FLORIDA, R. Toward the Learning Region. Futures, Elsevier Science Ltd., London. Vol. 27. No 5, 1995, p. 527-536. ISSN 0016-3287

⁵⁴ BLAŽEK, J. a UHLÍŘ, D. Teorie regionálního rozvoje – nástin, kritika, klasifikace. Praha: Karolinum, 2002. s. 159. ISBN 80-246-0384-5

⁵⁵ ŽÍŽALOVÁ, P., ADÁMEK, P., CSANK, P. Regionální inovační systémy a jejich podpora. In Kadeřábková, A. a kol.: Růst, stabilita a konkurenceschopnost IV: Česká republika v globalizované a znalostní ekonomice. Linde, Praha 2008, p. 344-363. ISBN: 978-80-86131-79-5

- **Syntetická**, kde inovace vznikají prostřednictvím nových kombinací a již existujících znalostí formou učení a spolupráce. Hlavním impulsem je snaha o odstranění nedostatků, nejedná se tedy o základní výzkum. Převládá aplikovaný výzkum a vývoj především ve spolupráci s univerzitami. Mnohem více je využíváno praktického know-how a dovedností s ohledem na technické obory průmyslové činnosti.
- **Symbolická**, kterou využívají umělecká odvětví, zdrojem jsou především neformální a osobní kontakty v rámci profesní komunity.⁵⁶

Žížalová a kol. vnímají regionální inovační systémy založené pouze na syntetické základně jako ohrožené tzv. lock in efektem, který popisuje situaci, kdy odvětví pozbude konkurenceschopnosti v důsledku „uzamčení se“ před zásadními inovacemi a ustrnutím v zastaralé technologii. Podle autorů jsou nositelem převratných inovací pouze výsledky základního výzkumu.⁵⁷

Cooke rozlišuje v zásadě 2 typy RIS – tradiční s dominantní rolí veřejných institucí (IRIS) a podnikatelský (ERIS). Prvně jmenovaný je typicky aplikován v Evropě, méně systémový ERIS je doménou USA. Podle mnohých autorů je právě založení RIS na dominantní roli veřejných institucí v Evropě důvodem jejího technologického zaostávání, jelikož je o poznání méně flexibilní než inovační systémy akcentující firemní výzkum.⁵⁸

Tödling a Trippel shrnují nedostatky RIS do tří bodů

- organizační štihllost, tj. nízká úroveň shlukování a nedostatek informací, která je spojována s periferijními (podindustrializovanými) regiony,
- fragmentace, tj. nedostatečná vzájemná spolupráce, jež bývá záležitostí centrálních regionů,
- celková ztráta konkurenceschopnosti (technologický lock-in, inercie), jež postihuje regiony zaměřené na tradiční průmysl.⁵⁹

⁵⁶ ASHEIM, B. T. Industrial District: The Contribution of Marshall and Betone. In Gordon, L. C., Feldman, M. P. and Gertler, M. S. (eds.): The Oxford Handbook of Economic Geography. Oxford, Oxford University Press 2005, p. 413-431. ISBN 978-01-992-5083-7

⁵⁷ ŽÍŽALOVÁ, P., ADÁMEK, P., CSANK, P. Regionální inovační systémy a jejich podpora. In Kadeřábková, A. a kol.: Růst, stabilita a konkurenceschopnost IV: Česká republika v globalizované a znalostní ekonomice. Linde, Praha 2008, p. 344-363. ISBN: 978-80-86131-79-5

⁵⁸ COOKE, P. Introduction: Regional Innovation Systems – An Evolutionary Approach. In: Cooke, P., Heindrich, M., Bracyk, H.: Regional Innovation Systems, London, Routledge 2004, p. 1-18. ISBN 0-415-30369-9

⁵⁹ TÖDLING, F., TRIPPL, M. One size fits all? Towards a Differentiated Regional Innovation Policy Approach. Research Policy, 2005, Vol. 34, No 8, p. 1203-1219. ISSN 0048-7333

Žížalová a kol. uvádí jako příklad organizačně štíhlého RIS Karlovarský kraj, argumentující nedostatečnou vzdělávací infrastrukturou (v regionu doposud neexistuje žádná vysoká škola technického ražení) a nízkým podílem kvalifikované pracovní síly i poddimenzovaným podnikovým výzkumem. „Podle průzkumů podnikatelského prostředí se v kraji nachází množství malých firem s vlastními vývojovými aktivitami spolupracující s VaV institucemi v sousedních krajích. Vzhledem k nedostatku aktérů RIS na úrovni VaV institucí lze do budoucna bez větší veřejné intervence očekávat jen pomalu se rozvíjející organizačně-štíhlý RIS.“⁶⁰

Protipólem je RIS Hl. města Prahy, kde se koncentruje více jak polovina kapacit VaV celé ČR, a to jak z hlediska veřejných výdajů, tak i počtu vědecko-výzkumných pracovníků. Autoři zjišťují mnohem nižší podíl podnikatelských výdajů na VaV, které jsou však klíčové z hlediska konkurenceschopnosti a inovačního podnikání, tyto nedosahující ani 30-ti % podnikatelských výdajů realizovaných v ČR. V souvislosti s nedostatečným využitím inovačního potenciálu regionu autoři kritizují rozpačitě implementovanou inovační strategii Hl. města Prahy (BRIS – Bohemian Regional Innovation Strategy). Nízké propojení subjektů RIS, ačkoli vykazují v kraji velmi vysokou denzitu, charakterizují jako fragmentovaný regionální inovační systém.

Podpora RIS je v regionech a zemích Evropské Unie soustředěna do 3 oblastí

- přímá podpora kolaborativním projektům,
- podpora budování zprostředkující infrastruktury (jedná se o technologická centra, vědecké parky, inkubátory, centra excellence, ale i podporu vzniku regionálních klastrových iniciativ), nejedná se však pouze o investice, projekty řeší i následné využití kapacit,
- podporu spin-off⁶¹, kdy zakládání spin-off firem může napomoci přenosu výsledků výzkumu do praxe.⁶²

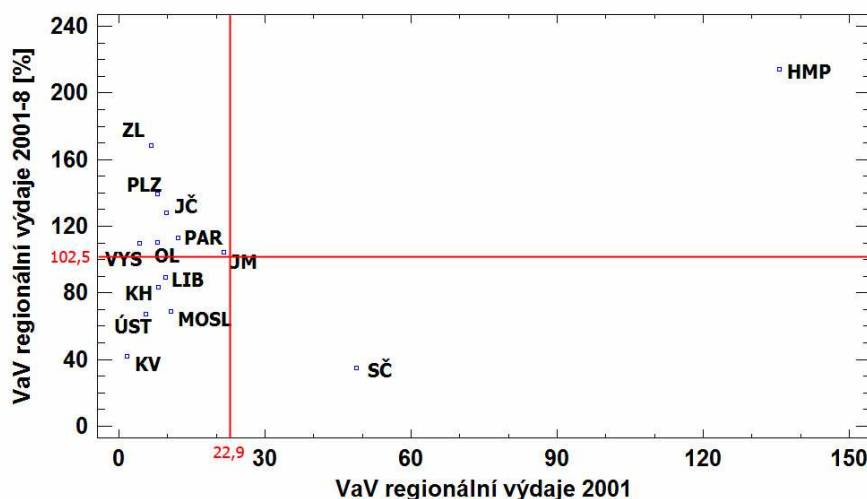
⁶⁰ ŽÍŽALOVÁ, P., ADÁMEK, P., CSANK, P. Regionální inovační systémy a jejich podpora. In Kadeřábková, A. a kol.: Růst, stabilita a konkurenceschopnost IV: Česká republika v globalizované a znalostní ekonomice. Linde, Praha 2008, s. 351. ISBN: 978-80-86131-79-5.

⁶¹ Spin-off firma (SOF) je firma, která využívá hmotného či nehmotného majetku jiného právního subjektu k zahájení svého podnikání.

⁶² ŽÍŽALOVÁ, P., ADÁMEK, P., CSANK, P. Regionální inovační systémy a jejich podpora. In Kadeřábková, A. a kol.: Růst, stabilita a konkurenceschopnost IV: Česká republika v globalizované a znalostní ekonomice. Linde, Praha 2008, s. 344-363. ISBN: 978-80-86131-79-5.

V praktické části předkládané DDP bude pozornost věnována především objektivně zjiřitelným kvantitativním charakteristikám dílčích regionálních inovačních systémů a úrovni lidského kapitálu, jako jsou

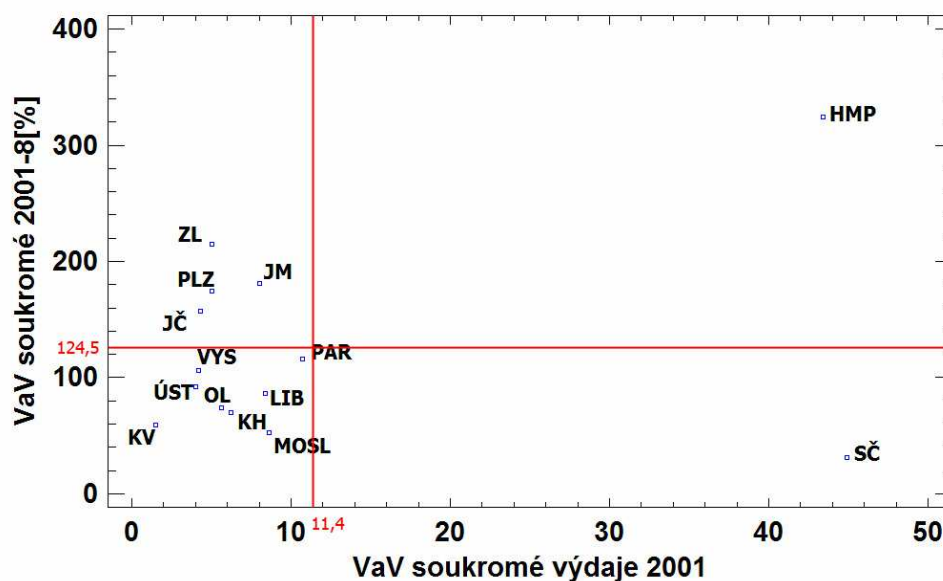
- **výše celkových výdajů na VaV s ohledem na velikost odvětví zpracovatelského průmyslu v regionu** (viz obr. 6), kde hranice kvadrantů určuje celonárodní průměr dané absolutní a růstové hodnoty. V prvním kvadrantu se nacházejí kraje rychle rostoucí s počáteční podprůměrnou úrovní výdajů na VaV, ve druhém kvadrantu se nachází region Hl. město Praha s vysokým tempem růstu výdajů na VaV i vysokou počáteční úrovní. Třetí kvadrant značí problémové regiony s podprůměrným růstem výdajů na VaV a jejich nízkou počáteční úrovní. Čtvrtý kvadrant, jehož jediným obyvatelem je Středočeský kraj značí region s nízkým tempem růstu, ale vysokou počáteční úrovní.

Obr. 6 Matice regionálních výdajů na výzkum a vývoj

Zdroj: vlastní výpočty a zpracování na základě dat ČSÚ z Regionálních statistických ročenek 2002 – 2009, [online] [cit. 2010-05-17], dostupný z <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky>

- **výše podnikatelských výdajů na VaV s ohledem na velikost odvětví zpracovatelského průmyslu v regionu** (viz obr. 7), kde opět hranice kvadrantů určuje celonárodní průměr dané absolutní a růstové hodnoty. Vyhodnocení pozice krajů v jednotlivých kvadrantech je analogické předchozímu případu.

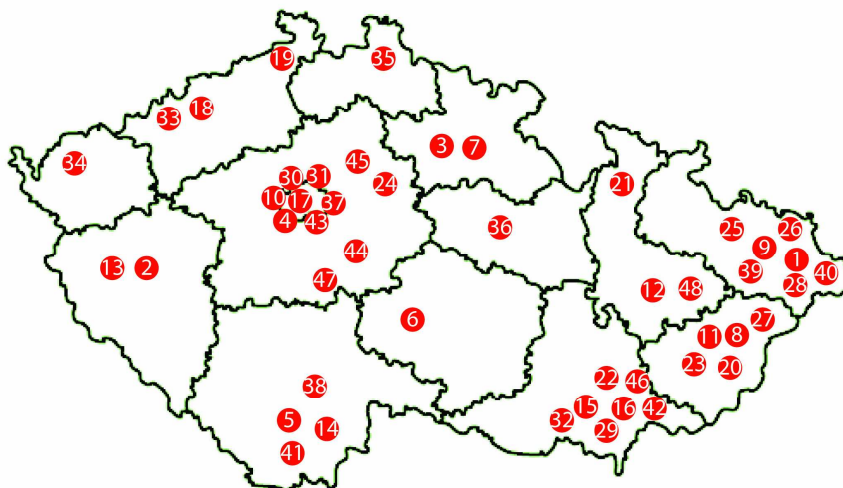

Obr. 7 Matice regionálních podnikatelských výdajů na výzkum a vývoj

Zdroj: vlastní výpočty a zpracování na základě dat ČSÚ z Regionálních statistických ročenek 2002 – 2009, [online] [cit. 2010-05-17], dostupný z <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky>

- **počet regionálních center transferu technologií** (vědeckotechnické parky, podnikatelské inkubátory, podnikatelská inovační centra, technologická centra atp.)⁶³ – viz obr. 8. V ČR se jedná celkem o 48 Společností pro vědecké parky evidovaných center, která jsou viditelně koncentrována v regionu Hl. město Praha, dále v Moravskoslezském, Zlínském a Jihomoravském kraji. Naopak značně podprůměrný výskyt registrují kraje Liberecký, Vysočina, Pardubický a Karlovarský.

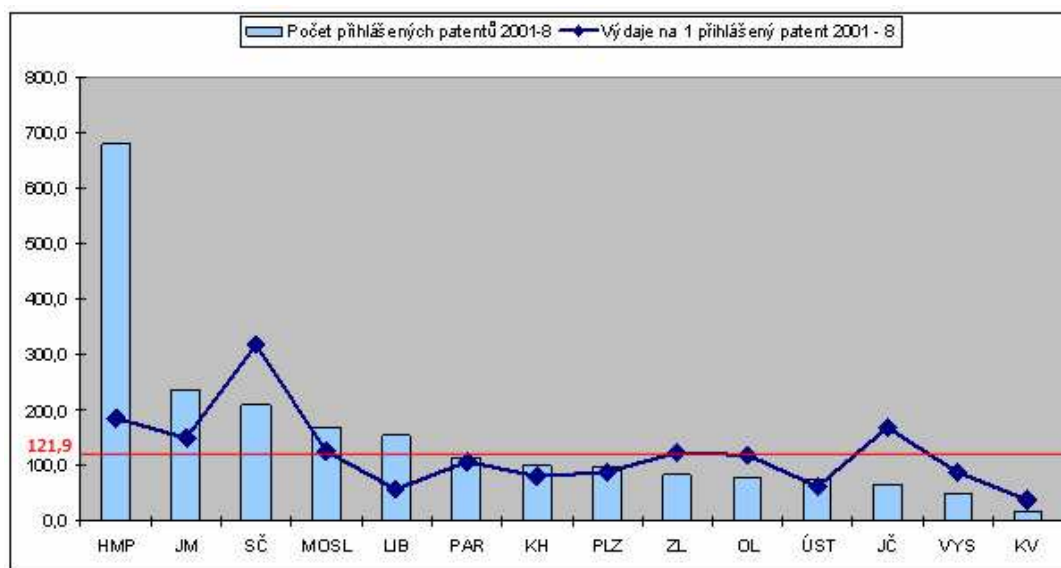
⁶³ **Jedná se o** podnikatelskou infrastrukturu přispívající k růstu ekonomické úrovně regionu prostřednictvím podpory rozvoje a růstu firem se zajímavým nápadem a zaměřením. Často bývají umístěny v blízkosti univerzity (případně může být i univerzitou provozován). Dochází tak k rychlému přenosu informací z výzkumných pracovišť do firem. Kromě pronájmu prostor většinou park nabízí i službu Podnikatelský inkubátor. Podnikatelský inkubátor je kombinace dotovaného (zvýhodněného) nájemného pro začínající inovativní firmy (firmy se zajímavým nápadem a zaměřením) spolu s poradenskými službami, které tyto firmu potřebují (pomoc s podnikatelským záměrem, s marketingem a propagací, se zajištěním financí, s účetnictvím, právní služby apod.). Součástí vědeckotechnického parku také bývá pracoviště pro transfer technologií, které pomáhá komerčně využít výsledky výzkumu v podnikové praxi. Vědeckotechnické parky v České republice jsou sdruženy do **Společnosti vědeckotechnických parků**. Koncept vědeckotechnických parků se v zahraničí, zejména ve vyspělých zemích Evropské unie, používá již několik desítek let. Na výstavbu a provoz vědeckotechnického parku je možné získat dotaci.

Obr. 8 Distribuce regionálních center transferu technologií v regionech ČR

Zdroj: vlastní zpracování na základě údajů Společnosti vědeckotechnických parků ČR, [online] [cit. 2010-05-17], dostupný z: <http://www.svtp.cz/search.php3?output=1&search=1> [online, 10. 7. 2010]

- **počet přihlášených patentů a efektivnost výdajů vynaložených na VaV**, tj. podíl celkových regionálních výdajů na jeden přihlášený patent od národního přihlašovatele v letech 2001 – 8 (viz obr. 9). Nejpotentnějšími kraji v oblasti výsledků výzkumu a vývoje (přihlášených patentů) jsou Hl. město Praha, Jihomoravský, Středočeský kraj, tedy regiony s relativně nejvyššími veřejnými i privátními výdaji na VaV. Konec žebříčku patentové aktivity tvoří Jihočeský kraj, Vysočina a Karlovarský region. Co se týče efektivity vynaložených prostředků na VaV, zde je patrná relativně nízká efektivita Středočeského, Jihočeského kraje a regionu Hl. město Praha. Naopak nejefektivněji vynaložené prostředky využil Liberecký, Ústecký a Karlovarský kraj, i když posledně jmenovaná dvojice patří mezi kraje s velmi nízkou vědecko-výzkumnou aktivitou.

Obr. 9 Přihlášené patenty v regionech a jejich finanční efektivnost v letech 2001 - 8

Zdroj: vlastní výpočty a zpracování na základě dat ČSÚ z Regionálních statistických ročenek 2002 – 2009, [online] [cit. 2010-05-17], dostupný z <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky>

3.3 Teorie mezinárodního obchodu

Obecně lze říci, že postupující ekonomická integrace spojená s odbouráváním bariér pohybu zboží, služeb a výrobních faktorů vede k vyšší ekonomické efektivnosti, což je důsledkem koncentrace zdrojů do výroby, která je relativně efektivnější a s tím související specializace ekonomik. V souvislosti s rostoucí koncentrací výrob dochází k dynamizaci komparativní výhody daného regionu či země, tudíž i zvýšení exportního potenciálu určitých odvětví. PZI plynoucí do ČR jsou významně proexportně orientovány a silně spjatý s českou exportní specializací na automobilový průmysl. V případě malých otevřených ekonomik, mezi které lze ČR zařadit, je důležitou podmínkou ekonomického rozvoje její vývozní konkurenceschopnost.

Tradiční teorie obchodu opírající se o původní neoklasické předpoklady⁶⁴ vysvětluje odvětvovou specializaci ekonomik rozdíly v relativních výrobních nákladech, tzv. komparativní výhodě, která je výsledkem rozdílů v produktivitě výrobních faktorů (Ricardo) nebo ve vybavení výrobními faktory mezi zeměmi a regiony (Heckscher, Ohlin). Tradiční teorie obchodu rovněž předpovídá, že liberalizace a ekonomická integrace způsobí reloka-

⁶⁴ Původními neoklasickými předpoklady se rozumí koncepce konstantních výnosů z rozsahu a dokonalé konkurence včetně homogenní produkce.

produkce a rostoucí specializaci v souladu s komparativními výhodami. Související změny v poptávce po výrobních faktorech budou směřovat k vyrovnávání cen faktorů mezi zeměmi a regiony.⁶⁵

Ačkoli jistá část průmyslové specializace může být vysvětlena tradičními obchodními modely, teorie komparativních výhod se nejeví jako dostačující ve vysvětlení tohoto jevu. Ve skutečnosti se v regionech a zemích nacházejí rozdílné úrovně odvětvové produkce, i když jsou tyto velmi podobně vybaveny výrobními faktory i produkčními technologiemi.⁶⁶ V návaznosti na výše uvedené omezení platnosti tradiční teorie komparativních výhod se v druhé polovině 20. století začínají prosazovat směry vysvětlující specializace zemí a regionů na odvětví, kde nedisponují komparativní výhodou v ricardiánském pojetí.

Britský ekonom Posner v roce 1961 formuloval tzv. *teorii technologické mezery*, která je významně založena na inovacích. Výrobce vyvíjí nové výrobky, které přinášejí firmě dočasné monopolistické postavení, což jí umožňuje výhodnější přístup na zahraniční trhy. V počáteční fázi růstu vývoz, vyšší zisky původního výrobce však vedou k napodobování ze strany jiných. Tím ztrácí původní výrobce komparativní výhodu. V důsledku této ztráty komparativní výhody se bude výrobce snažit prostřednictvím inovací o výrobu nového (inovovaného) produktu a opětovné získání konkurenční výhody. Inovující firma bude mít po určitou dobu absolutní výhodu, poté však mohou jiní výrobci v jiných zemích či regionech vyrábět efektivněji. Působením inovací dochází k časově omezené technologické mezeře mezi původním výrobcem a všemi ostatními.⁶⁷

Na teorii technologické mezery navázal koncem 60. let americký profesor Vernon, který ji rozšířil, zobecnil a propracoval. Podle Vernona průmyslový výrobek prochází určitým cyklem své technologické vyspělosti. Zpočátku je špičkovým výrobkem, pak se stává standardním výrobkem a nakonec je podprůměrným výrobkem. Jestliže se v regionu vyvine zcela nový výrobek, pak má region jednoznačnou výhodu při jeho vývozu na světový trh, byť nemusí být pro jeho výrobu příznivě vybaven výrobními faktory. Tato výhoda je ovšem jen dočasná. Když se tento výrobek stane standardním výrobkem, pak jeho výroba a vývoz přejdou do

⁶⁵ FOLTÝN, J. Světová ekonomika – základy teorie světové ekonomiky. In CIHELKOVÁ, E. A KOL.: Světová ekonomika – základní rysy a tendence vývoje, 2. vydání, Praha: VŠE Praha, 2004, s. 27-29, ISBN 80-245-0687-4.

⁶⁶ COMBES, P., P. et al. Economic Geography: The Integration of Regions and Nations, 1st edition, Princeton University Press 2008, ISBN 978-0-691-12459-9.

⁶⁷ POSNER, M. V. International Trade and Technical Change. Oxford Economic Papers, 1961, Vol. 13, p. 323-341. ISSN: 0030-7653

zemí, které jsou příznivěji vybaveny výrobními faktory. Podprůměrný výrobek pak může být vyráběn a exportován zeměmi technicky méně vyspělými. Méně rozvinuté země jsou tedy odkázány na ochotu vyspělých zemí technologické poznatky poskytovat.⁶⁸

Stolper a Samuelson tvrdí, že po zapojení země do mezinárodního obchodu dojde díky specializaci k růstu poptávky po faktoru, kterým je země hojně vybavena, tudíž i k růstu ceny tohoto faktoru, analogicky pak dojde k dalšímu poklesu poptávky po faktoru, kterým je země méně vybavena, tudíž k poklesu ceny tohoto faktoru. Z liberalizace obchodu tedy v první řadě benefitují vlastníci faktorů, kterými je země nejvíce vybavena. Podle autorů mezinárodní obchod redukuje rozdíly v cenách výrobních faktorů mezi zeměmi (tzv. Factor Price Equalization Theorem).⁶⁹

Pokud jsou zahraniční investice do hostitelské ekonomiky motivovány zejména levnou pracovní silou, lze předpokládat, že cena tohoto výrobního faktoru se postupem času zvýší do té míry, že země svou konkurenční výhodu ztratí, což povede k odlivu výrob do jiných lokalit. Z tohoto pohledu je pouhé spoléhání se na poskytování nových technologií a reinvestice z vyspělejších zemí nadměru riskantní.

Podle teorie komparativních pracovních nákladů britského ekonoma MacDougalla, jsou pro určení konkurenční výhody klíčové dva faktory: produktivita práce a úroveň mezd. Společně představují pracovní náklady, které ovlivňují náklady na výrobu zboží. Podle MacDougallovy teorie země zaznamenává konkurenční výhodu, pokud celkový rozdíl v produktivitě práce je vyšší než rozdíl ve velikosti mezd.⁷⁰

Ačkoli má MacDougallova teorie značná omezení plynoucí především z faktu, že práce není zdaleka jediným výrobním vstupem a lokalizačním faktorem, nabízí logickou implikaci pro hospodářskou politiku zemí, kde rostoucí mzdy výrazně snižují komparativní výhody exportních firem.⁷¹

⁶⁸ VERNON, R. International Investment nad International Trade in the Product Cycle. Quarterly Journal of Economics, 1966, Vol. 80, No 2, p. 190-207. ISSN:

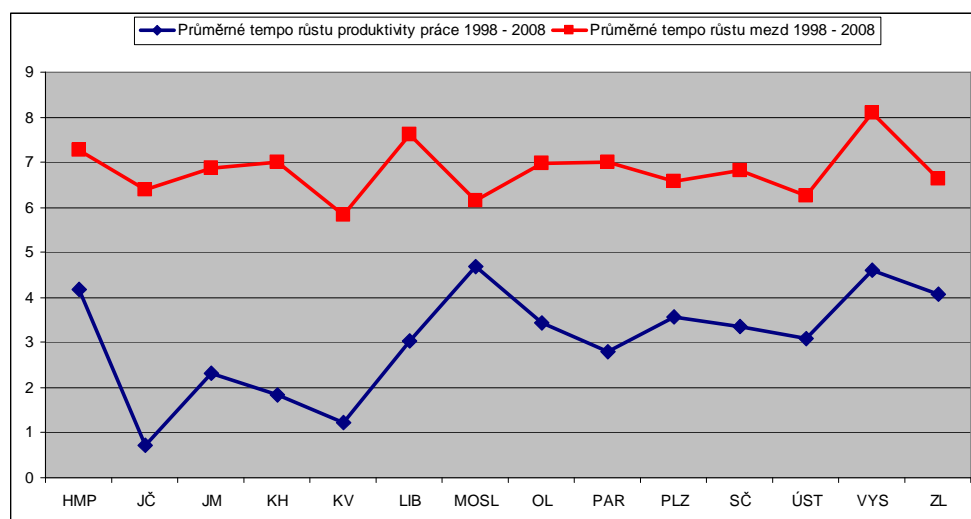
⁶⁹ FOLTÝN, J. Světová ekonomika – základy teorie světové ekonomiky. In CIHELKOVÁ, E. A KOL.: Světová ekonomika – základní rysy a tendence vývoje, 2. vydání, Praha: VŠE Praha, 2004, s. 27-29, ISBN 80-245-0687-4.

⁷⁰ CARBAUGH, R., J. International Economics, London, Cengage Learning 2008, p. 52-54, ISBN 0324581483.

⁷¹ Wassily Leontieff v 50. letech 20. století v USA zjistil, že export je v rozporu s Hecksher-Ohlinovou teorií orientován na produkci s relativně vyšším podílem práce. Do historie tento empirický průzkum vstoupil jako Leontieffův paradox. Autor sám jej vysvětluje vysokou produktivitou práce v USA, která ve skutečnosti

Obr. 10 znázorňuje vztah vývoje produktivity práce ve zpracovatelském průmyslu na bázi hrubé přidané hodnoty a průměrné mzdy v českých krajích. Růst produktivity práce více či méně výrazně zaostává za růstem průměrných mezd v odvětví zpracovatelského průmyslu ve všech krajích. V letech 1998 – 2008 je cenová konkurenceschopnost faktoru práce relativně nejvyšší v Moravskoslezském a Zlínském kraji (vykazují nejnižší rozdíl průměrných temp růstu mezd a produktivity práce), naopak nejvyšší ztrátu cenové konkurenceschopnosti zaznamenává Jihočeský a Karlovarský kraj.

V kontextu výše uvedených teorií je zřejmé, že pro zachování konkurenční výhody v mezinárodním obchodu v dlouhodobém časovém horizontu sehrává významnou roli necenová konkurenceschopnost a širší zapojení domácích subjektů do inovačního výrobního procesu.

Obr. 10 Vývoj regionální konkurenceschopnosti v ČR na základě Mac Dougellovy teorie komparativních pracovních nákladů

Zdroj: vlastní výpočty a zpracování na základě dat ČSÚ z Regionálních statistických ročenek 2002 – 2009, [online] [cit. 2010-05-17], dostupný z <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky>

V 80. letech 20. století vzniká nová teorie mezinárodního obchodu, která významně přehodnocuje původní neoklasické předpoklady tradiční teorie obchodu, především pak předpoklad konstantních výnosů z rozsahu, které nahrazuje rostoucími výnosy z rozsahu, čímž je porušena základní podmínka dokonalé konkurence, jež je nahrazena monopolistickou

převyšovala produktivitu v jiných zemích až trojnásobně. V současnosti je Leontiefův paradox vysvětlován tzv. lidským kapitálem, kdy kvalifikovaná síla vyžaduje vyšší investice do vzdělání, v podstatě se tedy jedná o jistý druh kapitálu.

konkurencí. Právě předpoklad, že firmy vyrábějí v podmínkách rostoucích výnosů z rozsahu umožňuje vysvětlit specializaci regionů na odvětví, které se jeví v mezinárodním měřítku jako konkurenceschopnější v důsledku koncentrace výrob.

Koncentrace technologicky blízkých firem a odvětví v dané lokalitě může přinést synergické efekty, kdy např. na prvotní investici navazují další PZI i domácí firmy.

„Krugman a Porter v souvislosti s aglomeračními úsporami vyzdvihují především tři faktory:

- 1) koncentrace kvalifikované a specializované pracovní síly,*
- 2) vzájemně se posilující technologie a inovace v daném oboru,*
- 3) vzájemnou provázanost podniků formou subdodavatelských vztahů a společné využívání specializované infrastruktury.“⁷²*

Krugman a Venables tvrdí, že geografická výhoda lokalit s dobrou dostupností trhu a efekt výše životních nákladů je největší při vyšších transakčních nákladech. Pokud jsou obchodní a transportní náklady dostatečně nízké, geografická výhoda regionů s velkým tržním potenciálem se stává méně důležitou a faktor výrobních nákladů motivuje firmy k relokační do periferních regionů, což vede k oslabení prostorové polarizace v důsledku disperze ekonomických aktivit v původně koncentrovaných odvětvích.⁷³

Jinak řečeno prohlubování ekonomické integrace vede v první fázi k vyšší diferenciaci regionů a jejich odvětvové struktury, v dalších fázích v důsledku disperzních sil (tj. vysoká konkurence v aglomeračním regionu a rostoucí životní náklady včetně relativně vyšších mezd) dochází k disperzi ekonomických aktivit do okolních (periferních) regionů včetně souvisejících změn v odvětvové struktuře.

Prostor pro aplikaci cyklické kauzality, kdy regiony disponující aglomeračními výhodami bohatnou a disparita mezi nimi a tzv. periferními regiony se zvyšuje, je podle Hirschmanna v podstatě přirozenou tendencí každé otevřené ekonomiky.⁷⁴

Avšak v případě méně vyspělých ekonomik, především díky nevyhovující dopravní infrastruktuře a nerozvinutému sektoru služeb v periferních regionech, dosahují regionální rozdíly mnohem vyšších rozměrů.

⁷² BLAŽEK, J. a UHLÍŘ, D. Teorie regionálního rozvoje – nástin, kritika, klasifikace. Praha: Karolinum, 2002, s. 70. ISBN 80-246-0384-5

⁷³ KRUGMAN P., VENABLES, A. J.: Globalization and the Inequality of Nations, The Quarterly Journal of Economics, MIT Press, vol. 110, p. 857 – 880. ISSN 0033-5533

⁷⁴ ČAJKA P., RÝSOVÁ, L.: Regionálny rozvoj a regionálna politika v kontexte poznatkovo-orientovanej spoločnosti, Bratia Synovci, Zvolen, 2008. 240 s. ISBN: 978-80-89241-20-0

Efekt PZI v oblasti zvyšování konkurenceschopnosti a restrukturalizace domácí ekonomiky může být odvětvovou koncentrací a specializací v dané ekonomice či regionu velmi výrazně ovlivněn. Velmi nízká koncentrace a regionální specializace hovoří o nedostatku kvalifikovanosti odborné pracovní síly a v podstatě může být jedním s indikátorů, že v regionu jsou umístěny pouze fragmenty výrob s nízkou přidanou hodnotou a nízkými nároky na kvalifikaci pracovní síly.

Specializace, která je důsledkem vyšší koncentrace odvětví v dané lokalitě tedy vytváří potenciál pro vznik a udržení konkurenční výhody, především pak, pokud podniky spolupracují. Na původní PZI nadnárodní firmy se mohou kupř. navázat MSP ze stejného či technologicky blízkého odvětví (např. formou outsourcingu), které obecně pružněji reagují na změny, což jim umožňuje rychleji inovovat a zapojit se do globálního produkčního řetězce. PZI jsou často přitahovány existujícími ekonomickými klastry, kde benefitují z externích úspor z rozsahu jako jsou aglomerační trhy, kvalifikovaná pracovní síla, výrobní faktory, dodavatelé, infrastruktura, instituce a inovační kapacita.

Podle Blažka a Uhlíře jsou na aglomerační efekty citlivější PZI do sektoru služeb, které jsou koncentrovány především v metropolích a větších městech. V případě České republiky plyne 60 % PZI orientovaných na sektor služeb do Prahy a Brna, významně nižší je příliv PZI do zpracovatelského průmyslu (cca 24 %), avšak i investice na zelené louce jsou nepoměrně více přitahovány metropolitními oblastmi.^{75;76}

Výše uvedené vysvětluje, proč PZI mohou přispět k nerovnoměrnému regionálnímu rozvoji a polarizaci regionů, kdy především v zemích střední a východní Evropy vyspělé a více industrializované regiony zaznamenávají vyšší míru přílivu PZI.⁷⁷

Obecně lze říci, že podpora nových investic v zaostávajících regionech oslabuje přirozené aglomerační tendence a naopak posiluje vytěsňující tržní efekt a disperzi ekonomických aktivit do periferijních regionů.

⁷⁵ BLAŽEK, J. a UHLÍŘ, D. Teorie regionálního rozvoje – nástin, kritika, klasifikace. Praha: Karolinum, 2002, 211 s. ISBN 80-246-0384-5

⁷⁶ UNCTAD World Investment Report 2001: Promoting Linkages. Ženeva, UNCTAD 2001a., [online] [cit. 2010-04-05], dostupný z: <http://www.unctad.org/en/docs/wir2001overview_en.pdf>

⁷⁷ TOMEŠ, J., HAMPL, M. The development of regional differentiation in Eastern Central European countries during the transformation era“, p. 131-151 in Martin Hampl et al.: Geography of Societal Transformation in the Czech Republic. Praha: Přírodovědecká fakulta UK. ISBN 80-86561-21-6

4. Teorie nadnárodní firmy

Pro zhodnocení dopadů PZI podpořených investičními pobídkami na regionální rozvoj je vhodné posoudit nově vzniklé výrobní kapacity nejen z „kvantitativního“, ale i „kvalitativního“ hlediska. K tomu je ovšem zapotřebí porozumět chování nadnárodních firem v globalizovaném ekonomickém prostředí.

Dle definice OECD jsou nadnárodní korporací jednotky nebo společnosti, jejichž vlastnictví je soukromé, státní nebo smíšené, které jsou založeny v různých zemích a vzájemně propojeny tak, že jedna nebo více z nich může vyvíjet významný vliv na činnost druhých, zvláště s ohledem na společné využívání znalostí a zdrojů. Mnozí autoři však definují nadnárodní firmu (dále jen MNC – Multinational Corporation) mnohem jednodušeji jako subjekt vzniklý v souvislosti s PZI, která je efektivně kontrolována či jako firmu angažující se v PZI, vlastníci a kontrolující aktivity tvorby přidané hodnoty ve více než jedné zemi.^{78;79}

K využití kvantitativních kritérií při definování MNC se přiklání kupř. Durčáková a Mandel, jež za MNC považují společnosti dosahující min. 30 % svého konsolidovaného obrátu v zahraničí.⁸⁰

Rugman a Girod používají v souvislosti s MNC pojem globální firmy, které definují jako společnosti dosahující alespoň 20 % svých prodejů v zemích EU, severoamerických státech (NAFTA) a Asii.⁸¹

„Nadnárodní společnost poskytuje a zabezpečuje své produkty prostřednictvím zahraničních poboček v několika zemích, kontroluje podnikatelské aktivity těchto poboček a řídí je z globální perspektivy. Jestliže role národních států je determinována jejich ekonomickou silou, stejně je tomu i u nadnárodních společností.“⁸²

⁷⁸ BARTLETT, C., GHOSHAL, S. The Multinational Corporation as an Interorganizational Network, *The Academy of Management Review*, Vol. 15, No. 4, 1990, p. 603-625. ISSN 03637425

⁷⁹ SHENKAR, O., LUO, Y. International Business, 2nd edition, John Wiley & Sons, 2008. 599 pgs. ISBN 0-471-38350-3.

⁸⁰ DURČÁKOVÁ, MANDEL Mezinárodní finance, 3. rozšířené vydání, Praha, Management Press 2007. 302 s. ISBN 978-80-7261-170-6

⁸¹ RUGMAN A., GIROD S. Retail Multinationals and Globalization: The Evidence is Regional. *European Management Journal*, Vol. 21, 2003, [online] [cit. 2010-04-15] dostupný z: <<http://www.kelley.iu.edu/rugman/Papersbooks/Web%20Papers/Retail%20Multinationals%20and%20Globalization.pdf>>

⁸² ŠTRACH, P. Mezinárodní management, Grada Publishing, Praha, 2009, 34 s. ISBN: 978-80-247-2987-9

Ty se však mohou typologicky významně lišit, což značně ovlivňuje i dopad jejich PZI na hostitelskou ekonomiku. V následujících kapitolách bude pozornost věnována teorii nadnárodních firem s cílem stratifikace těchto firem a definice indikátorů, které budou dále využity pro hodnocení dopadu PZI do zpracovatelského průmyslu přilákaných investičními pobídkami na region. V první podkapitole budou rozebrány příčiny internalizace výrob, další kapitoly již budou věnovány typologii nadnárodních firem dle jejich procesní specializace. V závěru kapitoly bude posouzeno postavení nadnárodních firem, resp. firem s významným podílem zahraničního kapitálu v české ekonomice.

4.1 Příčiny internalizace výrob

Motivy internalizace výrob nadnárodních společností jsou obecně spatřovány na dvou úrovních. První je zefektivnění výrob (efficiency seeking), kdy společnost využije výhody levnějších vstupů při stejné kvalitě produkce. Druhou je penetrace větších trhů (market seeking) spojovaná především s eliminací obchodních a celních omezení a snížením dopravních nákladů.

Jiné strategické motivy k využití výhody lokalizace v zahraničí jsou:

- obranné investování – strach z růstu tržní síly konkurence v dané zemi,
- diverzifikace působnosti – systematické snižování rizika produkčních kapacit celé nadnárodní společnosti,
- image „všude-přítomné“ firmy,
- následování úspěšného případu na trhu, který se slibně rozvíjí,
- osobní motivace vedení společnosti,
- vládní podpora investic – např. investiční pobídky.⁸³

Podnikání v zahraničí (tzv. internalizace produkce) je spojeno s vyššími transakčními náklady oproti podnikání v mateřské ekonomice. Proto musí podnikání v hostitelské zemi firmě přinést dodatečné výnosy vyplývající z výhody vlastnictví aktiva, lokalizace a internalizace produkce.

Výhoda vlastnictví (ownership advantage) je spojována se specifickými aktivy, která jsou založena na kumulovaných znalostech firmy. Firemně specifická aktiva zahrnují patenty,

⁸³ TOMŠÍK V., PLOJHAR M., SRHOLEC M. Investiční pobídky a jejich efektivnost – výzvy a pastí hospodářské politiky vůči PZI.[online] [cit. 2010-04-17], dostupný z WWW: <<http://www.newton.cz/redsyst/docs/analyzy/makroanalyzy/0f361c505e45b73681260e6809016999.pdf>>

značky, obchodní tajemství, management, lidský kapitál, distribuční a marketingové sítě či reputaci. Specifická hmotná a nehmotná aktiva ovlivňují to, zda jsou nákladové výhody a tržní síla dostatečné v porovnání s náklady na chod nadnárodní firmy v zahraničí. Obecně se jedná o aktiva zakládající jistou konkurenční výhodu, kterou firma na mezinárodní úrovni disponuje.⁸⁴

Výhoda internalizace (*internalization advantage*) vychází z výhody vlastnictví, jež musí být firma schopna využít lépe, než je prodat na trhu či sdílet formou licencování. To závisí na formě spravování podniku, poměru mezi interními transakčními náklady a tržními náklady, na charakteristice znalosti, která má být přenesena, a konečně i na nákladech na transfer. Firmy se takto snaží vyhnout nákladům z tržních selhání, které plynou z asymetrických informací a firemních kontraktů.⁸⁵

Lokalizační výhoda (*localization advantage*) závisí na charakteristikách hostitelské země a na motivaci investovat v zahraničí. Pokud je firma k relokaci části produkce motivována hledáním nových trhů, musí efekt z lokalizace převýšit efekt z obsluhy daného trhu exportem. Na druhé straně u firem, které jsou pro vstup do ekonomiky motivovány využitím levnějších výrobních faktorů, musí efekt z lokalizace převýšit transakční náklady spojené s přesunem výrob. Alternativou relokace produkce je licencování, které však pro nadnárodní firmu skýtá riziko velmi omezené kontroly nad šířením technologie směrem k potenciálním konkurentům⁸⁶.

Pokud se firma rozhodne svou produkci internalizovat, poměrně strategickým rozhodnutím je způsob vstupu do hostitelské ekonomiky. Obecně se může jednat o investici do již existujícího podniku a ovládnutí již existujících aktiv (M&A) s cílem získání konkurenční výhody přejímaného subjektu. M&A spojené se změnou vlastnické struktury podniku a rozsáhlými investicemi na jeho restrukturalizaci bývají obecně spojovány s privatizačními PZI v tranzitivních ekonomikách (brownfields). Srholec uvádí jako příklad brownfields investici Volkswagenu do Škody Auto, příkladem M&A je kupř. převzetí ČSOB finanční skupinou KBC. Privatizační investice hrály v ČR prim do konce 90. let, s přijetím zákona o

⁸⁴ DUNNING, J.H. International Production and the Multinational Enterprise. George, Allen and Unwin, London, 1981. 439 pgs. ISBN 978-00-433-0319-1

⁸⁵ DUNNING, J.H. International Production and the Multinational Enterprise. George, Allen and Unwin, London, 1981. 439 pgs. ISBN 978-00-433-0319-1

⁸⁶ Od 80. let v souvislosti s vzestupem asijských firem imitujících technologie, které se staly výraznými konkurenty je nadnárodními firmami licencování vnímáno spíše negativně jako podpora potenciální konkurence, proto ochota licencovat výroby značně opadla.

investičních pobídkách tvoří většinu nově příchozích PZI investice do nového podniku (greenfields).⁸⁷

4.2 Lokalizace PZI

4.2.1 Teorie lokalizace

Otázkou lokalizace podniků se na počátku 20. let 20. století zabýval Weber, první významný představitel tzv. neoklasických lokalizačních teorií. Weber definoval lokalizační faktory, mezi něž lze počítat např. naleziště surovin, cenu pracovní síly, dopravní náklady. Ve svých modelech se zaměřil na nalezení optimální lokalizace podniku prostřednictvím minimalizace dopravních nákladů. Autor rovněž zavádí pojem **aglomerační úspory** jako zvláštní příklad vnějších úspor, tedy úspor získaných díky existenci jiných subjektů, kdy např. expanze ostatních firem může vést ke snížení jednotkových cen vstupů nebo veřejnou dostupností některých zdrojů, např. kvalitního veřejného vzdělávacího systému. Aglomerační úspory dále obecně definoval Marshall prostřednictvím 3 typů aglomeračních úspor:

- sdílení pracovního trhu,
- šíření technologií z blízkých firem a
- společné využívání specializované infrastruktury a dodavatelů.

Weber rovněž zavádí pojem deglomerační síly, které přispívají k disperzi ekonomických aktivit.⁸⁸

Zkoumáním vzájemné závislosti lokalizačních rozhodnutí firem se ve své práci zabývá Harold Hotelling. Autor ve svém článku týkajícím se stability konkurence představil teorii prostorové konkurence v situaci duopolu a zpochybnil tak neoklasické předpoklady týkající se dokonalé konkurence. Prosazuje myšlenku, že firmy přirozeně usilují o dosažení monopolního postavení. Hotellingův model popisuje situaci dvou majitelů stánku s občerstvením na pláži, oba prodavači se snaží získat tržní podíl svého konkurenta tím, že se přiblíží k místu, kde působí. V konečném důsledku se oba prodavači setkají a každý získává polovinu „trhu“. Předpokladem Hotellingova modelu je, že cenu zboží tvoří výrobní náklady a dopravní náklady, které však nesou zákazníci, což způsobuje pokles poptávaného množství s rostoucí vzdáleností. Konkurence je zde vnímána jako disperzní síla.⁸⁹

⁸⁷ SRHOLEC M. Přímé zahraniční investice v České republice: Teorie a praxe v mezinárodním srovnání, Linde 2004. 171 s. ISBN: 80-83131-52-1

⁸⁸ Blažek J., Uhlíř D. Teorie regionálního rozvoje, Univerzita Karlova v Praze 2002. 211 s. ISBN:80-246-0384-5

⁸⁹ OSBORNE, M., PITCHIK, C. Equilibrium in Hotelling's Model of Spatial Competition. In *Econometrica*, Econometric Society, vol. 55(4), p. 911-22. ISSN 1468-0262

Neoklasické teorie byly a jsou kritizovány pro vysokou míru zjednodušení reality, kdy za jediný stimul firem považují minimalizaci dopravních nákladů, později maximalizaci zisku, přičemž jediným diferenciačním faktorem zůstává vzdálenost. Teorie navíc neberou v úvahu historické souvislosti, a tím i jistou determinaci vývoje regionů. Sociální faktory se v nich téměř nevyskytují. Zejména z těchto důvodů došlo v sedmdesátých letech k odklonu od neoklasického pojetí regionálního vývoje.

V 90. letech byl neoklasický koncept oprášen ekonomy tzv. nové ekonomické geografie, kteří se v již ucelených gradualistických teoriích snaží částečně eliminovat nedostatky, které jsou předmětem kritiky. Významným současným teoretikem regionální problematiky v kontextu ekonomické integrace a souvisejícího volného pohybu výrobních faktorů je Paul Krugman, který ve svém modelu lokace výrobních zdrojů (Core-Periphery Model) zdůrazňuje a dynamiku změn vysvětluje třemi efekty. Prvním je „**efekt dostupnosti trhu**“, který popisuje tendenci monopolních firem umístit svou produkci na volný trh a exportovat na malé trhy. Druhým je „**efekt výše životních nákladů**“⁹⁰, který zahrnuje dopad lokalizace firem na místní životní náklady. Zpravidla je zboží levnější, pokud je jeho výroba umístěna v regionu s více průmyslovými firmami. Třetím efektem je „**vytěsňující tržní efekt**“, který odráží fakt, že nedokonale konkurenční firmy mají tendenci lokalizovat svou výrobu v regionech s relativně málo konkurenty. První dva výše jmenované efekty podporují územní koncentraci, zatímco vytěsňující tržní efekt způsobuje disperzní tendence, tj. rozptýlení ekonomických aktivit.^{91;92}

V současném, eklektickém období regionální vědy mezi lokalizačními faktory v rozvojových oblastech, tj. vyjma strukturálně postižených a periferijních regionů, patří

- aglomerační úspory,
- pozitivní migrace a sdílení kvalifikované pracovní síly,
- sdílení specializované infrastruktury a dodavatelské sítě,
- šíření znalostí a technologií,
- existence výzkumných a vývojových center,

⁹⁰ Autor vychází z předpokladu, že aglomerační regiony benefitují z nižší ceny statků zde produkovaných, nebere v úvahu trh nemovitostí s logicky vlivem vyšší poptávky vyšší průměrnou cenou. Krugmanův model se z tohoto důvodu stal předmětem úpravy pod názvem Helpman-Krugmanův model jádro-periferie.

⁹¹ BALDWIN, R. et al. Economic Geography and Public Policy. University Presses Of California, Columbia And Princeton, 2005. 504 pgs. ISBN 978-06-911-2311-0.

⁹² KRUGMAN, P., VENABLES, A. J. Globalization and the Inequality of Nations, The Quarterly Journal of Economics, MIT Press, vol. 110, p. 857 – 880. ISSN 0033-5533

- průmyslová inercie,
- rozvinutý sektor finančních služeb a služeb trhu,
- existence dopravních uzlů,
- flexibilita dodávek komponentů.

Mimo rozvojové oblasti (strukturálně postižené a periferijní regiony) jsou významnými lokalizačními faktory

- investiční pobídky a dotace nových pracovních míst,
- existence průmyslových zón,
- relativně nízká cena pozemků a nemovitostí,
- nízká úroveň konkurence a dostatek (bohužel mnohdy méně kvalifikované) pracovní síly.⁹³

4.2.2 Empirické průzkumy

Srholec uvádí 6 obecných charakteristik lokalizace PZI ve světové ekonomice na základě prací Markusena a Nachuma a empirických analýz UNCTAD. **Za prvé**, ekonomicky nejvyspělejší země jsou nejen největším zdrojem, ale i příjemcem PZI, přičemž většina těchto PZI jsou trhy či aktiva vyhledávající, horizontální s výraznou převahou M&A. **Za druhé**, většina ostatních PZI plyne do zemí na středním stupni technologického žebříčku (mj. i tranzitivních ekonomik) s relativně vyšším významem faktory vyhledávajících, vertikálních PZI typu greenfield. **Za třetí**, existuje určitá hranice HDP na obyvatele, od které příliv PZI výrazně roste, tzn., že příliv v rozvojových zemích je prakticky zanedbatelný. **Za čtvrté**, nejvýraznějšími faktory lokalizace jsou cena a kvalita pracovní síly, dále úroveň infrastruktury a aglomerační efekty. **Za páté**, politická nestabilita a nízká institucionální udržitelnost hostitelské země působí proti umístění PZI, přičemž vhodnou charakteristikou k posouzení tohoto faktoru jsou prezentované národní ratingy. A konečně **za šesté**, v jistém rozporu s předpoklady prvních lokalizačních neoklasických teorií se jako hlavní lokalizační faktor nejeví snaha o obcházení překážek volného obchodu ani snížení transportních nákladů.⁹⁴

Podle Viturky sice existuje v teorii ohledně lokalizačních faktorů značná shoda, avšak problémem je jejich odlišení a kvantifikace. Autor dochází k závěru, že v podmínkách

⁹³ Blažek J., Uhlíř D. Teorie regionálního rozvoje, Univerzita Karlova v Praze 2002. 211 s. ISBN:80-246-0384-5

⁹⁴ SRHOLEC M. Přímé zahraniční investice v České republice: Teorie a praxe v mezinárodním srovnání, Linde 2004. ISBN: 80-83131-52-1

českých regionů se jako statisticky nejvýznamnější faktor lokalizace jeví „koncentrace průmyslu“, jehož indikačními proměnnými jsou cena práce, kvalita silnic a železnic, blízkost hlavních zákazníků a dostupnost pracovních sil. V pořadí druhý nejvýznamnější faktor je podle autora „faktor všeobecné kvality podnikatelského prostředí“ s indikačními proměnnými jako jsou podpůrné služby, kvalita telekomunikací, nabídka rozvojových ploch, dostupnost pracovních sil, cena pozemků, počet firem se zahraniční účastí a kvalita pracovní síly. Třetím nejvýznamnějším faktorem je „faktor specifické kvality podnikatelského prostředí“ s indikačními proměnnými urbanistická a případná atraktivita území, flexibilita pracovních sil, počet zaměstnanců firem se zahraniční účastí.⁹⁵

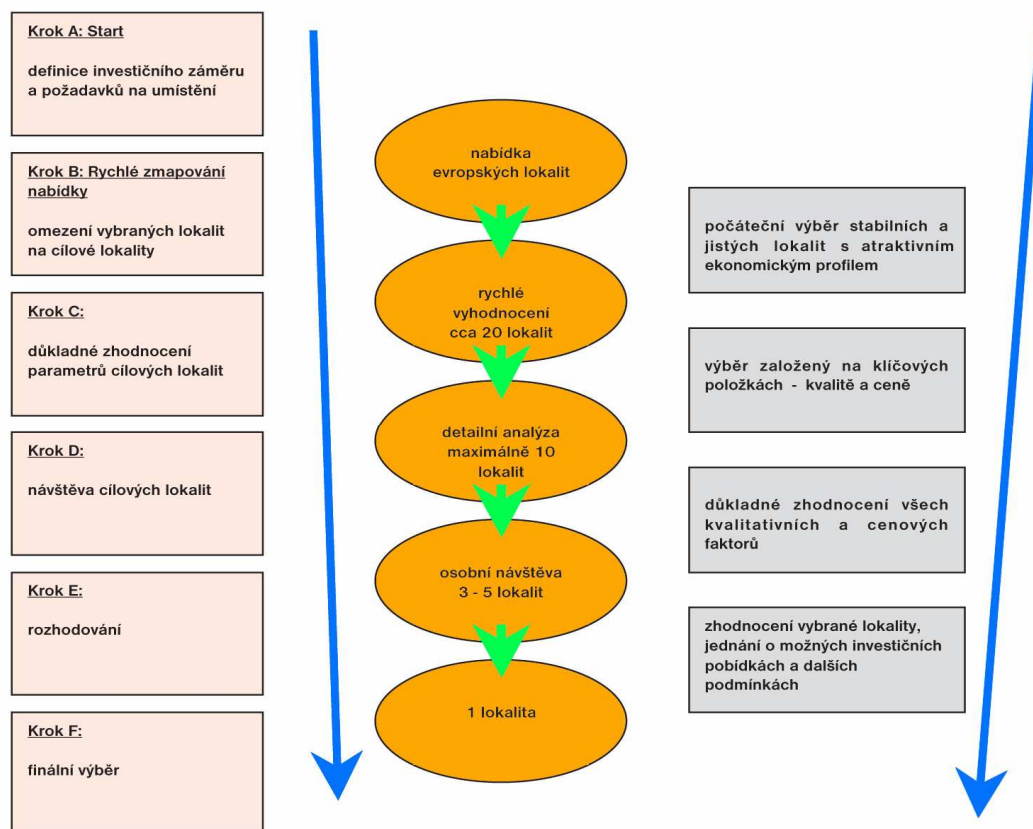
Co se týče investiční pobídek jako možného lokalizačního faktoru, některé zpracované průzkumy a ekonometrické studie na téma lokalizační faktory PZI naznačují, že investiční pobídky hrají částečnou roli v závěrečné fázi výběru lokality v momentě, kdy je suma všech ostatních faktorů téměř vyrovnaná. Přesto je patrné, že investiční pobídky sehrávají relativně důležitou roli, a to především v zemích na středním stupni technologické vyspělosti. (viz obr. 11)^{96;97}

Na obr. 12 je uveden počet zemí měnících investiční pobídky, počet těchto změn a z toho počet změn působících ve prospěch investičních pobídek v letech 1991, 1996, 2001 a 2006. Z rostoucí dynamiky změn a přírůstových změn je patrné, že konkurenční prostředí na trhu PZI se značně zostřuje. V posledních dvou letech je však patrný trend přijímání regulačních opatření plynoucí především z faktu, že nastavení investičních pobídek se v některých zemích jeví z pohledu veřejných financí jako neefektivní.

⁹⁵ VITURKA, M. Prostorový model ekonomického rozvoje ČR a možnosti jeho praktického využití. In Mezinárodní konference "Budoucnost 2004". Chodov : Město Chodov, 2004. od s. 53-62, 10 s. ISBN 80-239-3549-6.

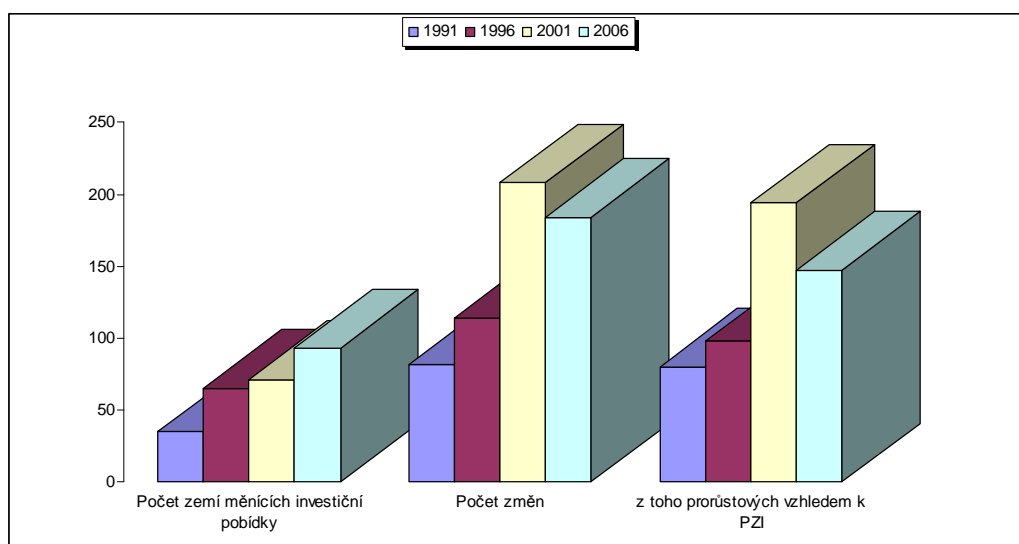
⁹⁶ PricewaterhouseCoopers: Czech Investment Incentives in Practice and the Future. PricewaterhouseCoopers, Praha, 2002. [online] [cit. 2010-06-14], dostupný z: < <http://www.pwc.com/cz/en/danove-a-pravni-sluzby> >

⁹⁷ Shah A. Fiscal Incentives for Investment and Innovation. Oxford Press for the World Bank, 1995. 742 pgs. ISBN 978-08-213-5902-0

Obr. 11 Schéma rozhodovacího procesu o lokalizaci PZI

Zdroj: Buck Consultants International 2004, úprava Regionální rozvojová agentura Jižní Moravy. [online] [cit. 2010-04-07], dostupný z <http://www.rrajm.cz/download/pzi.pdf>

Obr. 12 Dynamika změn v systémech investičních pobídek

Zdroj: Vlastní zpracování na základě ŠTRACH, P.: Mezinárodní management, Grada Publishing, Praha, 2009, s. 110. ISBN: 978-80-247-2987-9

4.3 Specializace nadnárodních firem a fragmentace produkčního řetězce

Předpokladem dotahování ekonomické úrovně vyspělých zemí je kvalitativní změna komparativních výhod směrem k aktivitám s vyšší přidanou hodnotou, technologickou a kvalifikační náročností a necenovou konkurenceschopností.⁹⁸

Dopad PZI podpořených investičními pobídkami na regionální rozvoj může být výrazně ovlivněn druhem výrob, které jsou v regionech lokalizovány.

Z hlediska dohánění ekonomické úrovně vyspělých zemí hraje klíčovou roli přibližování v úrovni produktivity práce a postavení ekonomiky v *globálním produkčním řetězci*, tj. zvyšování podílu technologicky a znalostně náročných aktivit, které zpravidla přinášejí celou řadu příznivých efektů, jako jsou vysoké mzdy a zisky, rychlý růst obchodu a produktivity a vysoká míra inovací, s čímž souvisí i šíření pozitivních externalit. Tato odvětví jsou schopna konkurovat kvalitou při relativně vysoké ceně. S vyšší cenou souvisí i vyšší důchody pro vynaložené výrobní faktory, což má pozitivní vliv na výši národního důchodu.⁹⁹

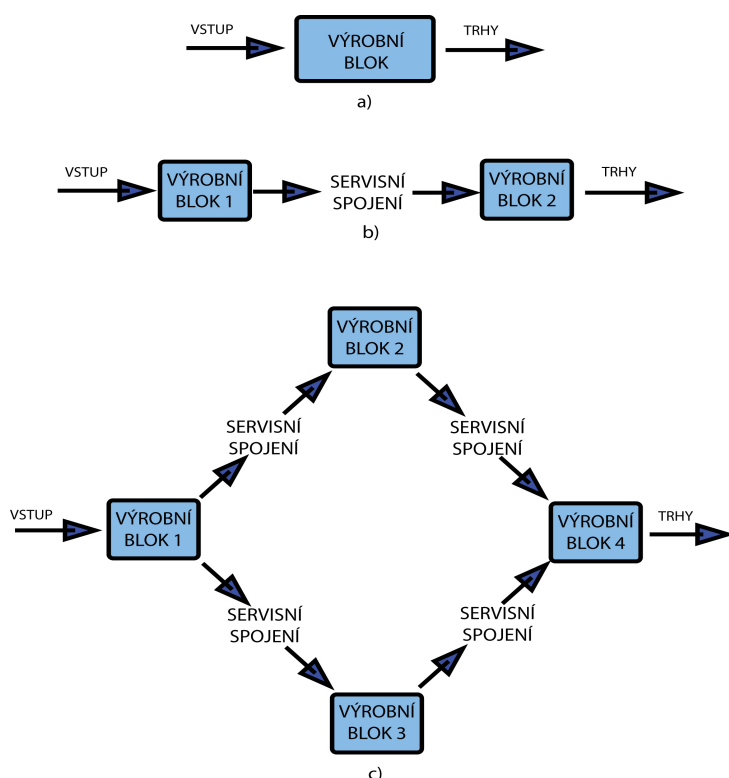
Ačkoli jsou obecně komparativní výhody spojovány s high-tech odvětvími zpracovatelského průmyslu a vyspělými technologiemi, jež jsou investičními pobídkami zacíleny, globální konkurence tlačí firmy nejenom k hledání lokací s vybavením nejlépe odpovídajícím faktorové intenzitě jejich produkce, ale souběžně i k vyšší procesní specializaci. Dochází tak k fragmentaci produkčního řetězce, resp. rozdělení výrobního procesu do fází, které je možno uskutečnit na různých místech, různými vlastníky. Fragmentace umožňuje lokalizovat produkci podle faktorové náročnosti jednotlivých fází produkčního řetězce a nikoli faktorové náročnosti finálního výrobku, tudíž vyžaduje nové pojetí specializace firem i národních ekonomik. V globální ekonomice je tedy z hlediska technologického dohánění důležitější, na které fáze fragmentovaného produkčního řetězce se firmy specializují, než do jakého odvětví spadají.¹⁰⁰

⁹⁸ SRHOLEC, M. Dynamizace komparativních výhod a uzavírání mezery v produktivitě práce. In Kadeřábková A., Spěváček V., Žák M.: Růst, stabilita, konkurenceschopnost II – aktuální problémy české ekonomiky při vstupu do EU, 80-86131-49-1, Linde 2004 Praha, s. 358 – 380. ISBN 80-86131-49-1

⁹⁹ KADEŘÁBKOVÁ, A. Kvalitativní náročnost zpracovatelských vývozů tranzitivních zemí do EU. In Kadeřábková A., Spěváček V., Žák M.: Růst, stabilita, konkurenceschopnost II – aktuální problémy české ekonomiky při vstupu do EU, 80-86131-49-1, Linde 2004 Praha, s. 299 – 332. ISBN 80-86131-49-1

¹⁰⁰ KADEŘÁBKOVÁ, A. Kvalitativní náročnost zpracovatelských vývozů tranzitivních zemí do EU. In Kadeřábková A., Spěváček V., Žák M.: Růst, stabilita, konkurenceschopnost II – aktuální problémy české ekonomiky při vstupu do EU, 80-86131-49-1, Linde 2004 Praha, s. 299 – 332. ISBN 80-86131-49-1

Obecný rámec pro analýzu fragmentace jako první prezentují autoři Jones a Kierzkowski v r. 1990 a je zachycen na obr. 13, kde první panel popisuje tradiční výrobní proces – vstupy jsou organizovány a kombinovány pro výrobu finálního produktu. Všechny aspekty výroby jsou lokalizovány v jednom místě. Vyskytuje se tu samozřejmě mnoho operací, které musí být organizovány, ale prostorová blízkost drží náklady na tuto organizaci na nízké úrovni. Druhý a třetí panel již znázorňuje produkci fragmentovanou, umístěnou do „bloků“, které se nacházejí v rozdílných lokacích. Koordinace aktivit a souvztažných služeb je realizována přes servisní linky, jež zabezpečují kupř. přepravu, pojištění, telekomunikace, kontrolu kvality a manažerskou koordinaci, jež zajišťuje propojení výrobních bloků.¹⁰¹

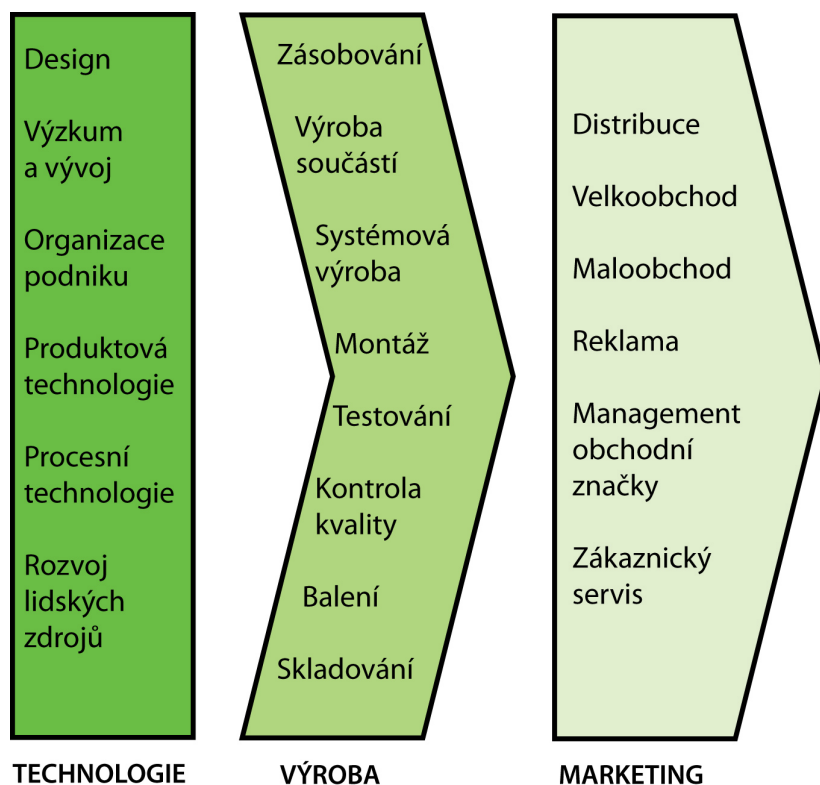

Obr. 13 Obecné schéma fragmentace produkčního řetězce v prostoru

Zdroj: vlastní zpracování na základě ARNDT, S., KIERZKOWSKI, H. Nature of Fragmentation. In Arndt, S., Kierzkowski, H. (eds.) Fragmentation: New Production and Trade Patterns in the World Economy, Oxford. Oxford University Press 2001, s. 88 – 107. ISBN: 0-19-924331-X

¹⁰¹ ARNDT, S., KIERZKOWSKI, H. Nature of Fragmentation. In Arndt, S., Kierzkowski, H. (eds.): Fragmentation: New Production and Trade Patterns in the World Economy, Oxford. Oxford University Press 2001, s. 88 – 107. ISBN: 0-19-924331-X

Jiné pojetí fragmentace produkčního řetězce spjaté s hodnotovým řetězcem výrobních aktivit uvádí UNCTAD ve World Investment Report 2002: Transnational Corporations and Export Competitiveness (viz obr. 14). Z tohoto pohledu není dostačující pouhá analýza nadnárodní firmy jako celku, nýbrž je třeba zhodnotit i aktivity uvnitř firmy a jejich rozmístění.

Obr. 14 Fragmentovaný hodnotový produkční řetězec nadnárodní společnosti

Zdroj: vlastní zpracování na základě UNCTAD: World Investment Report 2002: Transnational Corporations and Export Competitiveness, m [online] [cit. 2010-04-08], dostupný z <http://www.unctad.org/en/docs/wir2002_en.pdf>

Srholec rozlišuje na základě prací autorů Markusena a Price čtyři typy fragmentace produkčního řetězce.

Nefragmentovaná produkce se podle autorů vyznačují tradiční vertikálně integrované firmy, které své produkční kapacity lokalizují pouze v domácí ekonomice, jedná se o drobné živnosti, malé obchodníky a velké státní podniky v síťových odvětvích. Podle autorů zde mohou dlouhodobě existovat pouze státem chráněné a subvencované podniky nabízející ryze lokální statky.

Produkce fragmentovaná pouze ve vlastnictví se vyznačuje vysokou procesní specializací v sektoru neobchodovatelných služeb, jedná se o výzkumné a vzdělávací organizace, nemocnice apod. V oblasti privátní sféry sem mohou spadat klastry s vysokým inovačním

potenciálem. Tyto instituce benefitují z fragmentace produkčního řetězce prostřednictvím zapojení se do globálních produkčních systémů i technologicky vyspělejších produktů. ***Produkcí fragmentovanou pouze v prostoru*** se vyznačují tradiční nadnárodní společnosti s produkcí lokalizovanou v mezinárodním měřítku, jež se specializují pouze na produkty, jejichž produkční řetězec z větší části vertikálně integrují ve svém vlastnictví (disponují tedy vlastní technologií, výrobou i marketingem). Zároveň zde existuje vysoké riziko imitace většinou patentově chráněného produktu, jedná se kupř. o nadnárodní farmaceutické firmy, výrobce nápojů atp.

Čtvrtým typem je ***fragmentace ve vlastnictví i prostoru***, která je typická pro firmy s globální produkcí specializovanou na část produkčního řetězce, kde disponují nejvyšší konkurenční výhodou. Patří sem kupř. nadnárodní firmy v odvětví služeb. V odvětví průmyslu se jedná především o firmy, které se zřikají zpracovatelských aktivit a soustředí se na posilování konkurenčních výhod v oblasti managementu, marketingu, výzkumu a vývoje. Typickým příkladem jsou nadnárodní firmy v odvětví výroby dopravní prostředků, elektrických a optických přístrojů. Může se však jednat i o firmy specializované na dodávku komponent a montáže finálních výrobků, kde úzká specializace umožňuje rychlejší a pružnější rozvoj technologie, často dochází k rozšíření dodávek do firem napříč celým odvětvím, což vede k dosažení vyšších úspor z rozsahu. Naopak v případech procesně orientovaných nadnárodních společností jde spíše o horizontální PZI na bázi outsourcingu.^{102;103;104}

Pro domácí ekonomiku je z hlediska ekonomického rozvoje samozřejmě nejprínosnějším typem fragmentace vlastnictví, která skýtá jistý potenciál penetrace globálního trhu místními podnikatelskými subjekty. Zřejmě nejméně výhodnou je fragmentace pouze v prostoru, která díky vysoké specializaci na produkty s nízkou technologickou úrovní, nedovoluje domácím firmám významněji se zapojit do globálního produkčního řetězce.

Problematika fragmentace produkčního řetězce s ohledem na regionální rozvoj bude tedy dále pojímána jako riziko, kdy se v rámci firem čerpajících investiční pobídky výrazněji prosazují PZI, jejichž klíčová aktivita je soustředěna na část produkčního

¹⁰² SRHOLEC M. Přímé zahraniční investice v České republice: Teorie a praxe v mezinárodním srovnání, Linde 2004 171 s. ISBN: 80-83131-52-1

¹⁰³ MARKUSEN, J. R. Multinationals, Multi-plant Economies, and the Gains from Trade. Journal of International Economics, 1984, Vol. 16, p. 205-226. ISSN 0022-1996

¹⁰⁴ PRICE, V. C. Some Causes and Consequences of Fragmentation. In: Arndt, S., Kierzkowski, H. (eds.): Fragmentation: New Production and Trade Patterns in the World Economy, Oxford. Oxford University Press 2001, s. 88 – 107. ISBN 0-19-924331-X

řetězce s nízkou přidanou hodnotou, např. montáž. Tento fakt je na regionální úrovni poměrně snadno zjištělný porovnáním úrovně mezd v podnicích PZI^{IP} s průměrnou mzdou v daném odvětví, přičemž u investic montážního typu bude tato z důvodu nízké náročnosti na kvalifikaci pracovní síly nižší než odvětvový průměr. Dalším indikátorem je vytvořená přidaná hodnota na pracovníka opět v komparaci s odvětvovým průměrem, předpokladem je nízká přidaná hodnota montážních podniků, která nedosahuje odvětvového průměru.

4.4 Životní cyklus PZI

Časové rozložení finanční toků plynoucích z umístění PZI v hostitelské zemi je v ekonomické teorii nazýváno finančním životním cyklem investice. Charakteristickým rysem životního cyklu PZI je časové zpoždění mezi její realizací, tvorbou zisku a rozdělením zisku na reinvestice a repatriace.

Obecně lze životní cyklus PZI rozdělit do 3 fází, kdy v první fázi dochází k umístění kapitálu v hostitelské zemi, druhé stádium již představuje přechod k tvorbě zisku podniku a růstu jeho konkurenceschopnosti, a proto se úspěšní zahraniční investoři reinvesticemi značné části zisku zpravidla snaží získat větší podíl na trhu. Ve stádiu zralosti poté dochází ke značné repatriaci zisku a k minimálním reinvesticím.¹⁰⁵

Teorie ziskových cyklů švédské ekonomky Markusen sice bezprostředně vychází z teorie výrobního cyklu (viz kap. 3), ale i z přesvědčení, že regionální rozvoj je výrazně ovlivněn strategickým rozhodováním nadnárodních firem. Za hlavní mechanismy nutící firmy ke změnám považuje potřebu koncentrace řídicích a výrobních funkcí, šíření inovací a změny vztahů práce a kapitálu. V této souvislosti rozlišuje 5 fází ziskového cyklu, přičemž každé přiřazuje konkrétní lokalizační strategii firem, resp. prostorovou formu organizace výroby. **První** je fází nulových či záporných zisků s nízkým objemem produkce a stupněm mechanizace, jež se projevuje výraznou koncentrací výrob do jedné či několika málo lokalit. **Druhá** je fází superzisků vycházející z dočasné monopolní pozice dané technologickým náskokem, kdy se zvyšuje i zaměstnanost osob s vysokou profesní kvalifikací. Tuto fázi Markusen spojuje s aglomeračními tendencemi v důsledku vyšších nároků na design, marketing a inovace, tzn. mj. užší spoluprací se specializovanými firmami. **Následuje třetí fáze** normálních zisků, kdy podnik díky vstupu konkurenčních firem do odvětví ztrácí monopolní pozici a dochází k nasycení trhu a dochází k intenzivní cenové konkurenci a

¹⁰⁵ SRHOLEC M. Přímé zahraniční investice v České republice: Teorie a praxe v mezinárodním srovnání, Linde 2004. 171s. ISBN: 80-83131-52-1

hledání nákladových úspor či nových trhů. Třetí fáze je provázena prostorovou disperzí s cílem vyhledávání nových trhů či levnějších výrobních faktorů. **Čtvrtá fáze** „normální plus nebo normální mínus“ odpovídá nasycení trhu, kdy se buď podaří odvětví oligopolizovat a v případě nízké cenové elasticity poptávky i zvýšit zisky či dojde k dalšímu snižování zisků díky rostoucí konkurenci. Může dojít i k odlivu kapitálu do rentabilnějších odvětví. Dochází k zastavení disperze výrob, ty se začínají soustřeďovat pouze v regionech se silnějším odbytem. A **konečně pátá fáze** odpovídá omezování, příp. uzavření výrob technologicky zastaralého produktu. Prostorovým projevem páté fáze je opětovná koncentrace, avšak v periferních regionech.¹⁰⁶

Z výše uvedeného schématu, který vychází z teorie výrobního cyklu a technologické mezery je patrné, že odliv investic je logickým a přirozeným důsledkem ztráty konkurenceschopnosti výrobku, který je na území hostitelské ekonomiky produkován. Významným faktorem životnosti investice je zejména druhá (zisková) fáze, kdy je výrobek mezinárodně konkurenceschopný. Právě nevhodnost zaměření produkce a odhadu světové poptávky se negativně projevila v případě investičními pobídkami podpořené PZI LG-Phillips Displays v průmyslové zóně v Hranicích na Moravě (provoz zahájen v r. 2003) zaměřené na produkci klasických vakuových televizních obrazovek v době začínající expanze LCD technologie. V lednu 2006 vyhlásil korejsko-nizozemský holding bankrot a výroba v ČR byla ještě v r. 2006 uzavřena. Společnost CTP Invest pak získala hranickou továrnu pod novým názvem „Multidisplay“ za cca 1,1 miliardy Kč. Nový vlastník zastavil výrobu vakuových obrazovek koncem května 2007 kvůli poklesu zájmu o klasické televizory. Po půl roce se v továrně rozjela výroba LCD panelů, ta skončila v březnu 2009.¹⁰⁷

Celková délka životního cyklu PZI však závisí i na mnoha dalších faktorech, především pak na podobě investičních pobídek, důvěře investorů a dlouhodobé perspektivě ekonomiky hostitelské země, ale i na záměrech investora a na typu investice. Investice na zelené louce mají zpravidla delší životnost než např. investice realizované formou akvizic v privatizačním procesu tranzitivních zemí.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Blažek J., Uhlíř D. Teorie regionálního rozvoje, Univerzita Karlova v Praze 2002, s. 120-122. ISBN:80-246-0384-559.

¹⁰⁷ HELCL, R. Výrobu obrazovek v Hranicích mají vystřídat hranolky. MF Dnes, 4. 8. 2009. , [online] [cit. 2010-04-07] dostupný z http://ekonomika.idnes.cz/vyrobu-obrazovek-v-hranicich-maji-vystridat-hranolky-pf7-/ekonomika.asp?c=A090803_200007_ekonomika_abr

¹⁰⁸ SRHOLEC M. Přímé zahraniční investice v České republice: Teorie a praxe v mezinárodním srovnání, Linde 2004. 171 s. ISBN: 80-83131-52-1

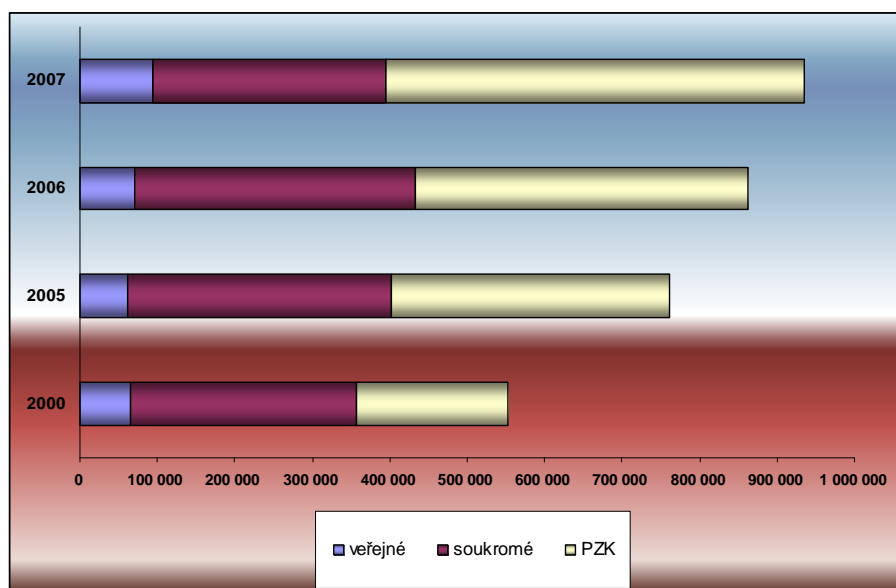
Investiční pobídky v ČR se soustřeďují na podporu greenfield, avšak plynou i do stávajících podniků, kde pomáhají prodlužovat konkurenční výhodu, a tím i udržitelnost investic na území ČR. V případě PZI podmíněných získáním investiční pobídky existuje časové zpoždění mezi podáním záměru a faktickým zahájením výrobního procesu v daném regionu, což platí zejména u plánovaných investic na zelené louce. To je třeba mít na paměti především při práci se souhrnnými statistikami publikovanými agenturou CzechInvest, kde je jako poslední časový údaj uvedeno datum rozhodnutí o poskytnutí investiční pobídky. Proces rozhodování o investičních pobídkách je uveden na obr. 3 v kapitole 2. V souladu s podmínkami poskytnutí investiční pobídky může investor začít realizovat svou investici až od data akceptace záměru CzechInvestem.

4.5 Postavení podniků pod zahraniční kontrolou v českém zpracovatelském průmyslu

Rostoucí význam podniků pod zahraniční kontrolou (PZK) v ČR v odvětví zpracovatelského průmyslu ilustruje obr. 15. PZK výrazně posilují zejména z pohledu vytvořené účetní přidané hodnoty (HÚPH), zatímco v r. 2000 se na celkové HÚPH podílejí „pouhými“ 33 %, v roce 2005 již zvyšují podíl na 44 %, poslední disponibilní údaj z r. 2007 ukazuje již na 54% podíl na celkové HÚPH zpracovatelského průmyslu v ČR.

Pro jednotlivé OKEČ v dvoučíselné klasifikaci jsou bohužel poslední dostupné údaje z r. 2003, kdy nejvyšší podíl na HÚPH vykazuje odvětví výroby dopravních prostředků (83 %) a odvětví výroby elektrických optických přístrojů (76,3 %), z toho výroba kancelářských strojů a počítačů 96 %. Naopak nejnižší podíl vykazuje odvětví výroby kovů a kovodělných výrobků (28,2 %) a kožedělný průmysl (29,1 %).¹⁰⁹

¹⁰⁹ SRHOLEC M. Přímé zahraniční investice v České republice: Teorie a praxe v mezinárodním srovnání, Linde 2004, s. 30. ISBN: 80-83131-52-1

Obr. 15 Vývoj účetní hrubé přidané hodnoty ve zpracovatelském průmyslu dle institucionálního členění [mil. Kč]

Zdroj: vlastní zpracování na základě údajů ČSÚ: Česká statistická ročenka 2001, 2006, 2008 [online] [cit. 2010-24-05], dostupný z <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/statisticke_rocenky_ceske_republiky>

Lze předpokládat, že vzhledem k odvětvové struktuře PZI ve zpracovatelském průmyslu se poměr HÚPH v odvětví výroby dopravních prostředků a elektrických optických přístrojů ještě výrazněji změnil ve prospěch PZK, které daná odvětví specializace české ekonomiky již prakticky ovládají. Na úrovni krajů bohužel není statistika v tomto institucionálním členění dostupná. Dalším zveřejňovaným indikátorem postavení PZK ve zpracovatelském průmyslu je počet zaměstnaných osob, ten vzrostl od r. 2000 z 22% podílu na celkové zaměstnanosti v odvětví na 42 % v r. 2007. Avšak lze očekávat, že aktuální poměr se vlivem PZI podpořených investičními pobídkami změnil ještě více ve prospěch PZK.

Zajímavé informace podává i statistika vývoje hrubých mezd v odvětví zpracovatelského průmyslu dle institucionálního členění, kdy zaměstnanci v PZK disponují sice relativně vyšší hrubou mzdou oproti soukromému českému sektoru (v roce 2000 činil rozdíl mezi průměrnou HM v PZK a soukromých podnicích 3 227 Kč, zatímco v r. 2007 byly mzdy pracovníků PZK již vyšší v průměru o 5 399 Kč), avšak zdaleka nedosahují průměrné HM v podnicích se statusem „veřejný“, kde v r. 2007 převyšují mzdy zaměstnanců veřejných podniků nad PZK o 5 005 Kč.

5. PZI a region

Potencionální pozitivní efekty PZI probíhají např. podle Pavlína na dvou úrovních – podnikové a regionální. Na podnikové úrovni, týkající se především M&A a brownfields jsou pozitiva spojována především s

- kontinuitou a expanzí produkce,
- růstem produktivity práce,
- přístupem k rozvojovému kapitálu,
- přístupem na světové trhy a do distribučních sítí,
- transferem vyspělé technologie a know-how,
- zvýšením necenové konkurenceschopnosti,
- zvýšením podílu výzkumu a vývoje.

Na regionální úrovni jsou pozitivní efekty PZI spojovány se

- **zachováním zaměstnanosti a tvorbou nových pracovních míst,**
- **zvýšením mzdové úrovně a růstem reálných příjmů,**
- **zvýšením daňového základu a odvodů do veřejných rozpočtů,**
- **zvýšením exportů,**
- **rozvojem lidských zdrojů,**
- **nepřímým technologickým transferem,**
- **rozšířením dodavatelských možností domácích firem a jejich zapojením do globálního produkčního řetězce.**

S přílivem PZI jsou však spojována i rizika a negativní efekty, které se mohou na podnikové úrovni projevit

- transferem výzkumu a vývoje do zahraničí,
- odlivem PZI a postupným přesunem produkce do jiných destinací,
- přeléváním pracovní síly z domácích do zahraničních podniků.¹¹⁰

Na regionální úrovni jsou negativa spojována především s

- **růstem závislosti na zahraničním kapitálu,**
- **vnější kontrolou domácí ekonomiky,**

¹¹⁰ PAVLÍNEK, P. Regional Development Implications of Foreign Direct Investment in Central Europe. *European Urban and Regional Studies*, 2004, vol. 11, no. 1, p. 47-70. ISSN 0969-7764

- přetahováním kvalifikované pracovní síly z domácích podniků,
- vytlačováním domácích firem, které nejsou schopny cenově konkurovat ze státního rozpočtu podpořeným PZI (tzv. crowding-out effect),
- potlačováním rozvoje nových domácích firem,
- regionální specializací na produkci vyžadující nízkou kvalifikační úroveň pracovní síly,
- vznikem tzv. duální ekonomiky,
- nestabilitou zahraničních investic související s problematikou integrace PZI do regionu.¹¹¹

Ačkoli krátkodobé a střednědobé pozitivní efekty PZI mohou být na podnikové i regionální úrovni poměrně významné, hodnocení dlouhodobých efektů na hostitelskou ekonomiku již tuto jednoznačnost postrádá.

5.1 Zaměstnanost

Po vstupu PZI do regionu lokální ekonomika často zaznamenává růst produkce, která umožňuje **zachování, ale i tvorbu nových pracovních míst** (především v případě investic na zelené louce). Při nedostatku pracovní síly v regionu dochází k pozitivní migraci z okolních zemí a regionů, která může mít pozitivní vliv spojený s růstem spotřebních výdajů v regionu, na druhé straně však často zapříčiňuje díky rychle rostoucí poptávce i růst cen na trhu nemovitostí v hostitelském regionu. Na druhou stranu se však jedná o aglomerační efekt, který může mít v případě odchodu investora z regionu mnohem tragičtější dopad na jeho socio-ekonomickou situaci.

Obr. 16 poměří skutečnou regionální nezaměstnanost v r. 2008 a hypotetickou regionální nezaměstnanost, pokud by nedošlo k realizaci PZI podpořených investičními pobídkami. Na základě regionálních dat prezentovaných ČSÚ z VŠPS a vlastního průzkumu zahraničních firem čerpajících investiční pobídky v r. 2008 (viz kapitola 6) byla hodnota jmenovatele (počet nezaměstnaných) ve vzorci pro výpočet nezaměstnanosti (vzorec 3) upravena o počet osob zaměstnaných v zahraničních firmách čerpajících investiční pobídky. Rozdíl mezi hypotetickou a skutečnou nezaměstnaností tvoří na obr. 16 plochu mezi červenou a modrou linií. Nejvýrazněji se PZI^{IP} projeví v poklesu nezaměstnanosti v Pardubickém, Ústeckém,

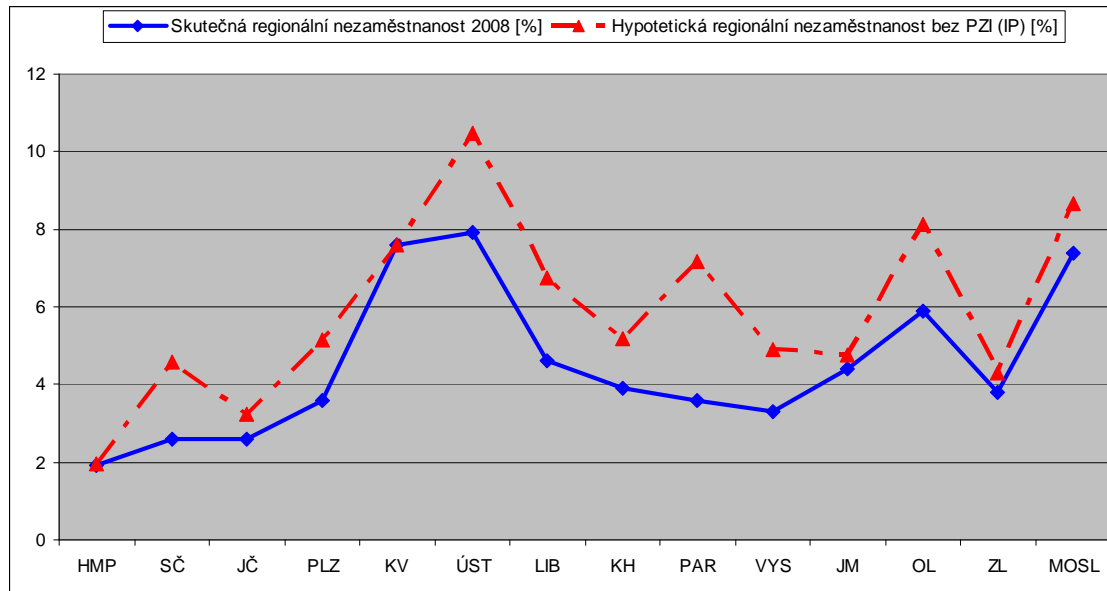
¹¹¹ PAVLÍNEK, P. Regional Development Implications of Foreign Direct Investment in Central Europe. *European Urban and Regional Studies*, 2004, vol. 11, no. 1, p. 47-70. ISSN 0969-7764

Olomouckém a Středočeském kraji. Minimální rozdíly jsou pozorovány v Karlovarské, Zlínském a Jihomoravském regionu.

$$n_H = \frac{N_r - Z_r^{IP}}{EA_r} \cdot 100 [\%] \quad (3)$$

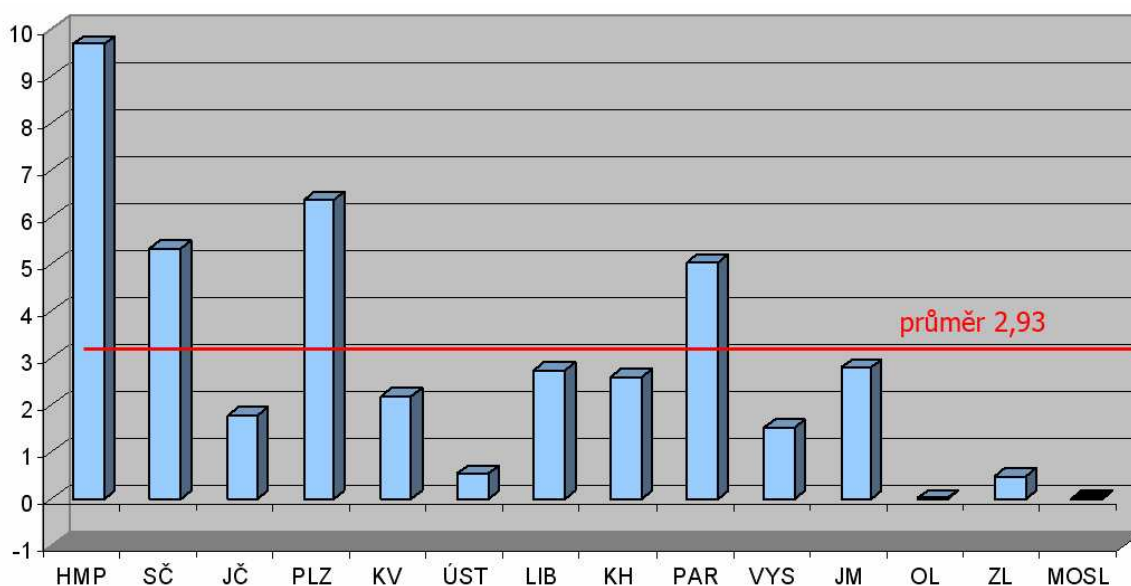
kde N_r je počet skutečně nezaměstnaných osob v regionu „r“, Z_r^{IP} je počet osob zaměstnaných v regionu „r“ ve firmách čerpajících investiční pobídky (u brownfields byla použita přírůstková metoda – viz kap. 5). EA_r je počet ekonomicky aktivních obyvatel regionu.

Úskalím výše uvedeného přístupu je fakt, že mnohé zahraniční firmy zaměstnávají ve vyšší míře nejen osoby trvale žijící mimo daný region, ale i cizince. Tato zaměstnanost by se v oné hypotetické neměla objevit. Bohužel údaje o průměrném počtu zaměstnanců - nerezidentů ve firmách jsou v takovém měřítku jen obtížně zjistitelné. Nicméně existují statistiky prezentované kupř. MPSV, které se migrací zahraničních pracovníků do regionů zabývají. Obr. 17 zachycuje vývoj migrace zahraničních pracovníků do regionů v letech 1998 – 2008 s ohledem na velikost regionu. Kromě Hl. města Prahy došlo k poměrně významnému nárůstu počtu zahraničních pracovních migrantů v Plzeňském, Středočeském a Pardubickém kraji.

Obr. 16 Regionální míra nezaměstnanosti v komparaci s hypotetickou nezaměstnaností bez existence PZI^{IP}

Zdroj: vlastní výpočty na základě vlastního šetření a dat ČSÚ: Krajské ročenky 2009, [online] [cit. 2010-15-08], dostupný z <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky>

Obr. 17 Podíl cizinců nově registrovaných na úřadech práce v letech 1998 – 2008 na celkové regionální zaměstnanosti v r. 2008 [%]

Zdroj: vlastní výpočty a zpracování na základě dat MPSV, [online] [cit. 2010-15-08], dostupný z <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/zam_ciz_stat_prisl>

Naopak nejnižší migrace byla zaznamenána v Moravskoslezském, Olomouckém, Zlínském a Ústeckém kraji. V kontextu s výše uvedenou hypotetickou nezaměstnaností lze potvrdit, že Ústecké a Olomoucké PZI^{IP} zaměstnávají především české rezidenty. V Pardubickém kraji se však zřejmě rostoucí zahraniční zaměstnanost významně projevila do vypočtené hypotetické hodnoty.

5.2 Mzdová úroveň

Zvýšení mzdové úrovně lze spatřovat ve dvou rovinách. Pozitivem je růst lokální poptávky spojený s růstem zaměstnanosti i v jiných odvětvích, avšak negativním projevem v první fázi může být přelévání kvalifikovanější pracovní síly z domácích podniků do zahraničních v důsledku vyšší úrovně mezd, čímž jsou domácí podniky vzhledem k podpoře, které se PZI formou investičních pobídek dostává, značně diskriminovány a omezovány v dalším rozvoji.¹¹²

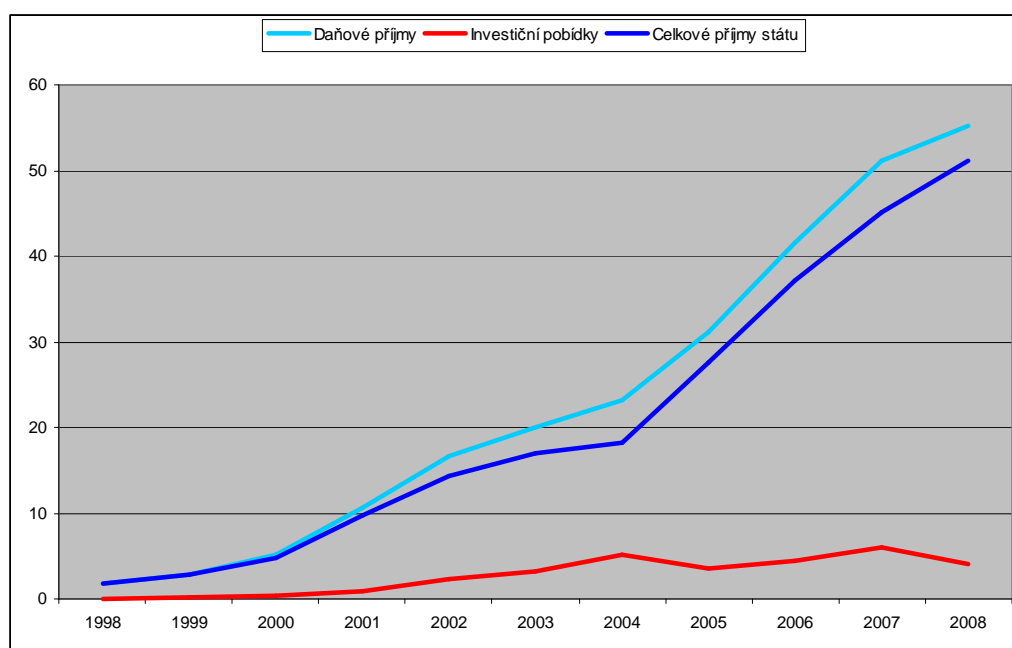
Relativní výše průměrné mzdové úrovně ve zpracovatelském průmyslu vzhledem k průměrným mzdám vypláceným v PZK^{IP} v daném regionu, je uvedena v tab. 10, kap. 6.6 v rámci ověřování závěrečné hypotézy.

¹¹² SRHOLEC M. Přímé zahraniční investice v České republice: Teorie a praxe v mezinárodním srovnání, Linde 2004, s. 30. ISBN: 80-83131-52-1

5.3 Veřejné rozpočty

Veřejné rozpočty naopak benefitují z vyššího daňového základu (především daně z příjmů fyzických osob – zaměstnanců), který jim umožňuje realizovat regionální rozvojové aktivity. Není výjimkou, že investoři v rámci svého etablování v regionu vynakládají prostředky na veřejně prospěšné činnosti a poskytují sponzorské dary subjektům zaměřeným na sociální, kulturní i sportovní aktivity v regionu. V kontextu s poskytovanými investičními pobídkami bývá často zmiňována návratnost investice z pohledu veřejných rozpočtů.

Obr. 18 mapuje vztah mezi daňovými příjmy, vyplacenými investičními pobídkami a celkovými čistými příjmy státu, jež jsou rozdílem daňových příjmů a IP.

Obr. 18 Vztah daňových příjmů a výdajů na investiční pobídky v ČR

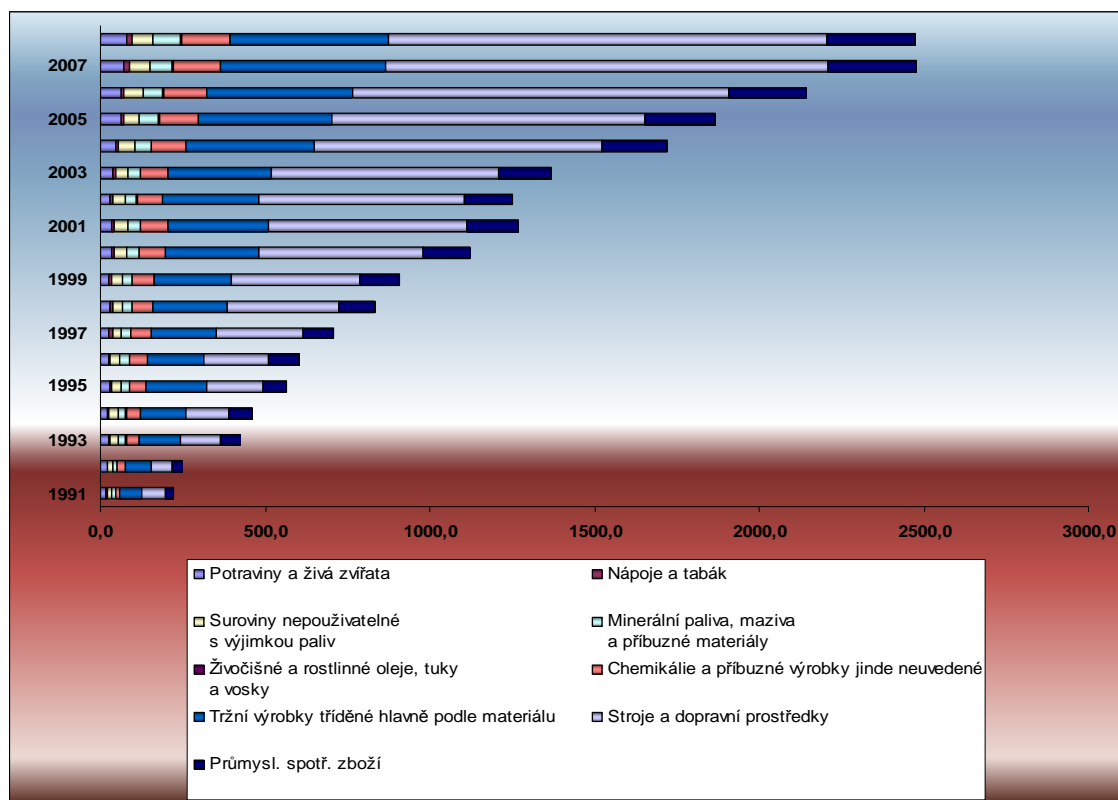
Zdroj: Deloitte Touche Tohmatsu: Finální zpráva vyhodnocení dopadů investic čerpajících pobídky a zhodnocení efektivity agentury CzechInvest. [online] [cit. 2010-04-17] dostupný z: <<http://www.czechinvest.org/data/files/analyza-dopadu-pobidek-na-cr-2050-cz.pdf>>

V ČR se dopadem investičních pobídek na veřejné finance zabývá studie firmy Deloitte, která vznikla na objednávku agentury Czechinvest. Data byla získána na úrovni jednotlivých firem a podle výsledků analýzy jsou příjmy státu několikanásobně vyšší než skutečně čerpané investiční pobídky. „V letech 2005 - 2007 převýšily příjmy státu investiční pobídky cca 8krát a v roce 2008 dokonce až 14krát. Průměrná hodnota příjmů státu za roky 2000–2008 je 8,63 Kč na 1 Kč čerpaných investičních pobídek. V roce 1998 je příjem na 1 Kč investičních pobídek o

mnoho vyšší, jelikož projekty podpořené investičními pobídkami již generovaly dostatečné příjmy, ale čerpané pobídky byly v tomto roce minimální.“¹¹³

5.4 Exportní výkonnost

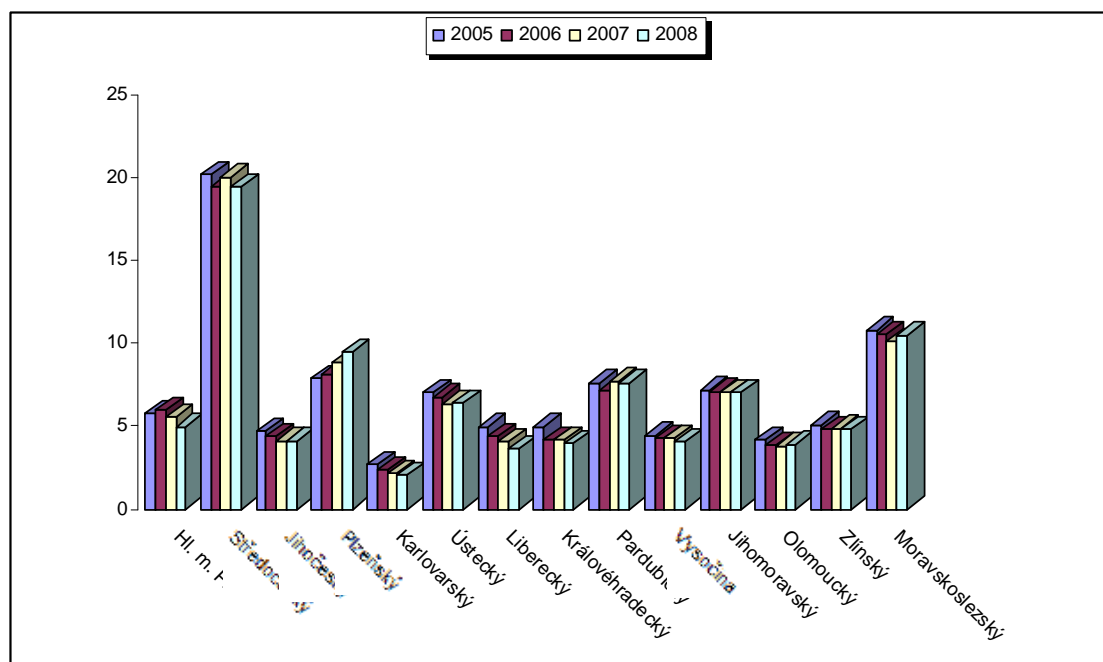
PZI jsou obecně příslibem nárůstu exportu, v malých otevřených ekonomikách, jako je ČR, toto platí ještě silněji. Česká exportní specializace je zřetelná z obr. 19, jedná se o stroje a dopravní prostředky, vzhledem k tomu, že 52 % PZI podpořených IP plyne do odvětví výroby dopravních prostředků, je zde patrná vazba exportní výkonnosti ČR na příliv PZI. Obr. 20 hodnotí exportní situaci českých krajů v letech 2005 – 2008. Nejvyšší úroveň exportů vykazuje tradičně Středočeský kraj, následuje kraj Moravskoslezský a Plzeňský. Posledně jmenovaný i přes propad hospodářství v r. 2008, jako jediný region registruje v inkriminovaných letech nepřetržitý meziroční nárůst exportů do zahraničí.

Obr. 19 Exportní struktura ČR dle SITC [mil. Kč]

Zdroj: vlastní zpracování na základě údajů ČSÚ: České statistické ročenky 1992 – 2008, [online] [cit. 2010-15-03], dostupný z
< http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/statisticke_rocenky_ceske_republiky>

¹¹³ DELOITTE TOUCHE TOHMATSU Finální zpráva vyhodnocení dopadů investic čerpajících pobídky a zhodnocení efektivity agentury CzechInvest. [online] [cit. 2010-04-17] , dostupný z:
<<http://www.czechinvest.org/data/files/analyza-dopadu-pobidek-na-cr-2050-cz.pdf>>

Obr. 20 Vývoj procentuálního podílu regionálního exportu v ČR v letech 2005 - 8

Zdroj: vlastní zpracování na základě údajů ČSÚ: Krajské statistické ročenky 2006 – 2009, [online] [cit. 2010-15-08], dostupný z http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky

5.5 Vytlačování domácích investic

Problematikou vytlačování domácích investic a produkce v důsledku přílivu PZI, tzv. crowding out efektem se zabývá dvojice Mišun a Tomčík. Autoři na základě empirického výzkumu uvádějí, že PZI přinášející nové výrobky a služby do domácí ekonomiky mají příznivější vliv na tvorbu kapitálu než PZI do již existujících odvětví, kde konkurují domácím firmám. Podle autorů PZI do již existujících odvětví vytlačují investice domácích firem, a tím negativně ovlivňují chod domácí ekonomiky. Mišun a Tomčík aplikovali svůj teoretický model na ekonomiky zemí střední Evropy (Polsko, Maďarsko a Česká republika) a zjišťují existenci crowding-out efektu v Polsku v letech 1999 – 2000, oproti tomu v České republice (1993 – 2000) a Maďarsku (1999 – 2000) dochází díky PZI k nárůstu domácí produkce. Podle autorů má však selektivní proces vytlačování produkce i pozitivní stránku, kdy se domácí producenti, kteří „přežijí“ selektivní proces, mohou stát na globálním trhu konkurenceschopnějšími. V tomto ohledu PZI mohou vytvořit tlak na zefektivnění výroby a inovační aktivitu domácích firem.¹¹⁴

¹¹⁴ MIŠUN, J., TOMČÍK. V. Foreign Direct Investment In Central Europe - Does It Crowd In Domestic Investment? Prague Economic Papers, University of Economics, Prague, vol. 2002, p. 38-56. ISSN 1210-0455

5.6 Rozvoj lidských zdrojů

Efekt rozvoje lidských zdrojů je spatřován na úrovni zaměstnanců, kteří bývají proškolení v používání technologie, ale i v manažerských, informačních a jazykových znalostech a dovednostech.¹¹⁵ Jedná se mj. o jednu z forem nepřímého technologického transferu, jemuž bude společně s problematikou duální ekonomiky věnována následující kapitola.

5.7 Integrace PZI do regionu

Vazby PZI a domácích firem jsou považovány na nejdůležitější mechanismus, kterým probíhá technologický transfer, růst zaměstnanosti a vznik nových domácích firem. Stupeň integrace zahraničních podniků do regionální ekonomiky hostitelské země se výrazně liší, jelikož jsou zde velké rozdíly mezi průmyslovými sektory a strategiemi implementovanými zahraničními firmami v rámci určitého odvětví. Zahraniční podniky s vysokým stupněm integrace do domácí ekonomiky mohou hrát významnou roli v regionální ekonomické transformaci např. povzbuzením restrukturalizace dodavatelské sítě. Avšak ne všechny PZI směřují k rozvoji dodavatelských vazeb v domácí ekonomice. Mnoho společností nevyvíjí žádné či pouze zanedbatelné vazby na lokální firmy, jelikož je vnímají jako problematické z hlediska kvality a načasování dodávek. Stejný efekt byl zaznamenán i v periferijních regionech západní Evropy.¹¹⁶

Stupeň integrace PZI do hostitelského regionu je vnímán i jako velmi důležitý faktor stability investic. Zahraniční podniky kompletující velké množství zboží pro západní trhy z dovezených komponentů nelze považovat na stabilní část regionální ekonomiky, jelikož mohou jednoduše uzavřít své pobočky a přesunout výroby do zemí s nižší úrovní mezd či slabší měnou.

Výraznému odlivu PZI čelilo koncem 90. let 20. století Maďarsko, které v krátkém časovém sledu přišlo o 3 významné investory – německý koncern Mannesmann a jeho dodavatel japonský Shinwa se prakticky ze dne na den rozhodli přesunout výrobu do Číny, americký Solecron si jako novou destinaci vybral Rumunsko. (Serenyi, 2001b).

¹¹⁵ Systém investičních pobídek v tomto směru zahrnuje i podporu vzdělávání a rekvalifikace zaměstnanců v regionech se soustředěnou podporou státu.

¹¹⁶ PAVLÍNEK, P. Regional Development Implications of Foreign Direct Investment in Central Europe. *European Urban and Regional Studies*, 2004, vol. 11, no. 1, p. 47-70. ISSN 0969-7764

Stejný osud měla i PZI singapurské firmy Flextronics, jež v r. 2000 zahájila výrobu v průmyslové zóně v Brně, kde v roce 2001 zaměstnávala více jak 2500 pracovníků, továrna byla uzavřena v r. 2002. Flextronics v ČR získal investiční pobídku v podobě dotace na vzdělávání pracovníků, 10-ti letých daňových prázdnin, osvobození od celních poplatků a nájmu za příslib vytvoření 3000 nových pracovních míst do r. 2005 s pětiletou udržitelností. Českou ekonomiku s vidinou nižších nákladů na pracovní sílu v Číně v dalších letech opouští ještě německý výrobce baterií do mobilních telefonů German Varta Aku (Česká Lípa, ztráta 344 pracovních míst), belgický výrobce světel Massive Production (Litovel) a japonsko-německý dodavatel automobilových dílů Takata Petri, který ale přemístil pouze část výroby.

5.7.1 Duální ekonomika

Především v méně technologicky vyspělých zemích může v důsledku přílivu PZI dojít ke vzniku tzv. duální ekonomiky. Na jedné straně jsou zde zahraniční firmy integrované do globálního produkčního řetězce disponující vyspělými technologiemi a stejně orientovaným managementem a organizací výroby, které se výrazně podílejí na domácím exportu. Vykazují však poměrně nízký podíl na sektorové zaměstnanosti. Jejich vazby na domácí firmy jsou velmi omezené a nerozvinuté.^{117;118}

Morris tyto firmy nazývá „katedrály v poušti“ („Cathedral in desert“), jež jsou typické nízkými nároky na kvalifikaci pracovní síly, avšak využívající moderní masovou výrobní technologii. Druhý pól tvoří domácí firmy s vysokou úrovní sektorové zaměstnanosti umísťující svou produkci především na kapacitně velmi omezeném domácím trhu a vykazující v komparaci se zahraničními firmami nízkou produktivitu práce.¹¹⁹

Fenomén duální ekonomiky je zapříčiněn především nízkou technologickou absorpcí zemí a regionů a je často dáván do přímé souvislosti s nízkými výdaji na výzkum a vývoj v domácí ekonomice. Negativní projevy mohou být ilustrovány např. prostřednictvím tzv. Balassa-Samuelsonova efektu, kdy se růst mezd v odvětvích mezinárodně obchodovatelných statků přelévá i do odvětví mezinárodně neobchodovatelné domácí produkce. Východiskem je předpoklad, že mzdy mají tendenci růst stejnou měrou ve všech sektorech ekonomiky, a to v důsledku strukturálních změn na trhu práce, kdy se nabídka práce pro odvětví mezinárodně

¹¹⁷ HAMAR, J. Regional Effects of FDI-Inflows in Hungary, *Acta Oeconomica Pragensia*, Vol. 50, 1999, p. 169–90. ISSN 0572-3043

¹¹⁸ MEJSTŘÍK, M. The Restructuring after Privatization in the Czech Republic, *Prague Economic Papers*, Vol. 8, 1999, p. 233–60. ISSN 1210-0455

¹¹⁹ MORRIS, J. Flexible Internationalization in the Electronics Industry: Implications for Regional Economies, *Environment and Planning, C: Government and Policy*, Vol. 10, 1992, p. 407–421. ISSN 0308-518X

obchodovatelných statků zvyšuje na úkor nabídky práce pro odvětví mezinárodně neobchodovatelné produkce, která vytváří tlak na růst mezd i cen neobchodovatelného zboží. Výsledkem je v případě měnového kurzu v režimu volného floatingu reálné zhodnocení měny, která má dva kanály: inflační diferenciál nebo nominální apreciaci. V konečném důsledku se ještě více zkomplikuje situace domácích firem díky snížení cenové konkurenceschopnosti.¹²⁰

Vašendová uvádí, že existence duální ekonomiky je pro zemi i region přínosnější než neexistence PZI, což zdůvodňuje především přínosem PZI pro hospodářské oživení ekonomik v době stagnace či recese a zaváděním moderních technologií, manažerských a organizačních praktik do domácího prostředí.¹²¹

V empirických analýzách bývá duální povaha ekonomiky prokazována formou stále se snižujícího podílu domácích firem na hrubé přidané hodnotě a exportu ve prospěch zahraničních firem či rostoucí mezerou mezi produktivitou práce zahraničních a domácích firem.

5.7.2 Technologický transfer

V literatuře jsou v zásadě rozlišovány tři kanály tzv. transferu technologií. Prvním je nákup licencí, jehož aplikace se v posledních 40ti letech významně snižuje. Za poklesem nákupu licencí jako formy technologického transferu stojí rostoucí úspěšné imitace vyspělých technologií zemí s nižší ekonomickou úrovní v 70. letech. Prodej licencí je v současnosti spíše vnímán jako nežádoucí podpora zahraničních konkurentů. Druhým mezinárodní obchod, spočívající v importu strojů a zařízení ze zemí technologicky vyspělých a konečně třetí kanál tvoří PZI.¹²²

Ty mohou být zdrojem **přímého transferu technologií**, který probíhá interně v rámci nadnárodní firmy mezi její centrálou a pobočkou v hostitelské zemi či **nepřímého technologického transferu (technological spillover)**, jež bývá zprostředkován trhem práce či vzájemnou kooperací konkurenčních firem, ale i existencí dodavatelsko-odběratelských

¹²⁰ HOMMEROVÁ, D. Reálná a nominální konvergence. E+M. 2004, roč. VII, č.3, p. 34-41, ISSN 1212-3609

¹²¹ VAŠENDOVIČ, M. Pohyb kapitálu v průběhu transformace a jeho vliv na konkurenceschopnost české ekonomiky. Brno, Centrum pro výzkum konkurenční schopnosti české ekonomiky, Working paper 17/2006. 27 s. ISSN 1801-4496

¹²² SRHOLEC M. Přímé zahraniční investice v České republice: Teorie a praxe v mezinárodním srovnání, Linde 2004. 171 s. ISBN: 80-83131-52-1

vazeb. Existenci přímého technologického transferu lze jednoduše prokázat na časovém vývoji produktivity práce v dané firmě při stejném objemu výroby. Výpočet nepřímého technologického transferu je však díky existenci jiných subjektů i mnoha jiných možných faktorů mnohem složitější (viz následující kapitola).

5.7.2.1 Nepřímý technologický transfer (technological spillover)

Spillovers lze považovat za protipól duální ekonomiky, jelikož jsou charakterizovány růstem produktivity práce domácích firem v hostitelské zemi, přičemž tyto benefity nejsou plně internalizovány nadnárodními firmami. V tomto ohledu je třeba podotknout, že zahraniční firmy se brání nepřímému transferu technologií přes trh práce a snaží se chránit svá intelektuální vlastnictví kupř. tím, že mzdy pracovníků v těchto firmách bývají o poznání vyšší než u potencionálních domácích konkurentů či svou produkci lokalizují do míst s nižším výskytem konkurenčních subjektů. Na druhou stranu však více regionálně integrované PZI nemusí být motivovány k ochraně svého know-how směrem k dodavatelským sektorům, jelikož benefitují ze zkvalitnění dodavatelské sítě v hostitelské ekonomice. Předpokladem ovšem je dobrá vůle nadnárodní společnosti vytvářet v domácí ekonomice dodavatelské vazby (backward linkages). Kromě dodavatelských vazeb mohou za nepřímým technologickým transferem stát i dopředné (odběratelské) vazby.

Blömström a Kokko považují za jistý zdroj spillovers také konkurenční tlak zahraničních firem, jež domácí firmy vede k efektivnějšímu využití svých výrobních zdrojů či nákupu nových technologií (tzv. horizontální spillovers). Ty jsou však podmíněny existencí domácích konkurenčních subjektů. V české ekonomice je význam zahraničních firem již na takové úrovni, že v některých odvětvích je podíl domácích firem téměř nulový, což existenci horizontálních spillovers prakticky vylučuje.¹²³ (viz rovněž kapitola XX)

Vertikální spillovers jsou výrazně ovlivněny způsobem vstupu PZI do hostitelské ekonomiky. M&A či joint ventures se do domácího prostředí integrují více a rychleji než investice na zelené louce, jelikož mohou využít již existující odběratelsko-dodavatelské sítě. Vertikální integrace domácích i zahraničních podniků do sítě nadnárodních korporací má však za následek vyšší závislost na rozhodnutích nadnárodních společností a domácí podniky jsou tak více vystaveny mezinárodním ekonomickým fluktuacím. Což je obecně projevem rostoucí globalizace a internalizace výrob.

¹²³ BLOMSTRÖM, M., KOKKO, A. Multinational Corporations and Spillovers. Journal of Economic Surveys, 1998. Vol. 12, No 2. p. 247-277. ISSN: 0950-0804

Pro transfer nových technologií, které jsou nakupovány, nikoli vyvíjeny jsou podle Müdesprachera zásadní následující faktory

- denzita podniků stejného nebo podobného zaměření, což hraje důležitou úlohu v šíření informací,
- existence podniků, které tyto technologie provozují.¹²⁴

Český systém investičních pobídek v tomto ohledu obsahuje opatření, kterými se snaží nepřímý technologický transfer investic na zelené louce povzbudit. Jedná se především o podporu dodavatelů a podporu vzniku technologických center, center transferu technologií či podnikatelských inovačních center (viz kapitola 2).

5.7.2.2 Metody výpočtu nepřímého technologického transferu

Obecně lze míru technologického transferu měřit jako příspěvek k růstu souhrnné produktivity faktorů. V zásadě je dynamika růstu produktivity práce vysvětlována interními faktory (růst výdajů na výzkum a vývoj, investice do zvyšování kvalifikace zaměstnanců či obecně vzdělávání) a faktory externími (tj. nepřímý technologický transfer). Výdaje na výzkum a vývoj však částečně sehrávají významnou roli i v rámci spillovers, jelikož i imitace či přejímání technologií vyžaduje výdaje na jejich absorpci.

Určení hodnoty nepřímého technologického transferu je problematické především proto, že jej nelze zcela očistit od ostatních faktorů, které mohou mít na růst produktivity práce v domácích firmách vliv. V praxi se tedy jedná spíše o odhady. U většiny firem pod zahraniční kontrolou lze vysledovat přímý technologický transfer, oproti tomu nepřímý technologický transfer se týká úzce vymezeného okruhu domácích firem **v určitých odvětvích podle formy a stupně integrace PZI**.

Poměrně populární, ale značně nepřesnou metodou, která pouze indikuje možnou existenci nepřímého technologického transferu je výpočet technologické mezery, který je zjišťován jako rozdíl produktivity práce firem se zahraniční kontrolou a domácími firmami, její zvyšování je považováno za projev duální ekonomiky, naopak snižování technologické mezery (technology gap) může, ale nemusí být důsledkem nepřímého technologického transferu.

¹²⁴ SRHOLEC M. Přímé zahraniční investice v České republice: Teorie a praxe v mezinárodním srovnání, Linde 2004. 171 s. ISBN: 80-83131-52-1

V posledních letech se odborná veřejnost přiklání k metodice výpočtu nepřímého technologického transferu na bázi firemních dat oproti agregovaným údajům. Pro odhady technologického transferu je v různých modifikacích používán následující model produkční funkce:

$$Y_{it} = A_{it} K_{it}^{\alpha} L_{it}^{\beta} N_{it}^{\gamma} \quad (4)$$

$$A_{it} = G_i(RD_{it}, H_{it}, F_i, S_{jt}, X_{it}, M_{it}, d_j, d_t)$$

Kde Y je produkce firmy „i“ v čase „t“ a odvětví „j“, K jsou vstupy kapitálu, L práce, N mezispotřeby. A je celková produktivita výrobních faktorů, která je funkcí výdajů na výzkum a vývoj, úrovně lidského kapitálu (H), forma vlastnictví (F), podílu PZI v daném odvětví (S), sklonu k vývozu (X) a dovozu (M), d jsou pomocné proměnné pro odvětví a čas. Jistým omezením v interpretaci výsledků tohoto modelu je fakt, že měří pouze intraodvětvový technologický transfer, ačkoli k němu pravděpodobně dochází i mezi odvětvími, protože model opomíjí širší multiplikační efekty PZI v ekonomice. Nicméně, jelikož datová základna národních účtů českého průmyslu nedisponuje dlouhodobějšími časovými řadami a nerozlišuje ani vazby sektorů národních účtů podle formy vlastnictví, je výpočet meziodvětvových vazeb PZI na agregované úrovni prakticky nemožný.¹²⁵

Další omezení aplikace modelů výpočtu nepřímého technologického transferu prostřednictvím backward-linkages a forward-linkages vyplývá z faktu, že vzhledem k evidenci PZI od r. 1998 a časovému zpoždění mezi lokalizací PZI a tvorbou vazeb umožňujících nepřímý technologický transfer je disponibilní časová řada příliš krátká. Výrazným omezením je i fakt, že odvětví s výrazně proexportní orientací charakteristická nejvyšším PZI jsou v současnosti zahraničním kapitálem prakticky ovládnuta. Pokud domácí firmy v daném odvětví téměř neexistují, k intraodvětvovému technologickému transferu logicky dojít nemůže, což je zřetelné v případě průkopníka investičních pobídek a země s nejvyšším podílem zahraničního kapitálu – Irsko.¹²⁶

¹²⁵ SRHOLEC M. Přímé zahraniční investice v České republice: Teorie a praxe v mezinárodním srovnání, Linde 2004. 171 s. ISBN: 80-83131-52-1

¹²⁶ RUANE, F., UGUR, A. Foreign Direct Investment and Productivity Spillovers in the Irish Manufacturing Industry: Evidence from Firm Level Panel Data. Dublin, Trinity Economics Papers 2002, No. 6. ISSN 0736-032

5.7.2.3 Outsourcing

Outsourcing je definován jako „časově neohraničená spolupráce na bázi podnikových funkcí, kdy předmětem outsoucingu bývají většinou méně klíčové aktivity podniku“.¹²⁷

Vytvoření zpětných (dodavatelských, backward-linkages) a dopředných (odběratelských, forward-linkages) vazeb PZI v domácí ekonomice má pozitivní vliv na stabilitu a udržitelnost PZI v domácí ekonomice a zároveň i míru nepřímého technologického transferu a proces technologického dohánění.

Prostor pro zapojení domácích firem do globálního produkčního systému roste s fragmentací produkčního řetězce a s mírou specializace firem na jeho jednotlivé fáze. Domácí malé a střední podniky mohou velkým nadnárodním společnostem efektivně konkurovat ve fázích produkčního řetězce technologicky vykazujících nízké úspory z rozsahu. Nadnárodní společnosti mají tendenci obklopovat se sítí specializovaných menších podniků, které jsou dodavateli komponent pro jejich „značkové“ finální produkty formou outsourcingu, jež otevírá největší prostor pro průnik domácích podniků do globálních produkčních systémů.¹²⁸

Hobday na základě zkušeností s PZI v asijských zemích rozlišuje tři stupně zapojení firem do globálních produkčních systémů na bázi outsourcingu. Prvním je **OEM (Original Equipment Manufacture)**, který je zvláštním typem subdodavatelské smlouvy na výrobu komponentů s nízkou přidanou hodnotou. Motivem nadnárodních firem pro OEM subkontraktování je specializace na fragment produkčního řetězce s vyšší přidanou hodnotou (výzkum a vývoj, marketing či design) a s tím související technologickou a kvalifikační náročností. Podle Lüethje se jedná o projev fragmentace produkčního řetězce nadnárodními firmami především v odvětví výroby optických a elektrických zařízení. Obecně jsou tyto typy smluv realizovány v méně technologicky rozvinutých zemích, kde umožňují přes nepřímý transfer již standardizované technologie dodavateli získat výhody spojené s úsporami z rozsahu a expanzí na rozsáhlých exportních trzích. Druhým stupněm jsou ODM zakázky (Own Design Manufacture), které jsou většinou poskytnuty firmám, které se v oblasti OEM subkontraktování osvědčily. Obecně se jedná o poskytnutí možnosti participace na návazné náročnější fázi produkčního řetězce jako je kupř. design výrobků na základě obecného zadání odběratele. Třetím stupněm je OBM (Own Brand Manufacture), kterého kupř. v asijských

¹²⁷ ŠTRACH, P. Mezinárodní management. Grada Publishing, Praha, 2009, s. 38 ISBN: 978-80-247-2987-9

¹²⁸ SRHOLEC M. Přímé zahraniční investice v České republice: Teorie a praxe v mezinárodním srovnání, Linde 2004. ISBN: 80-83131-52-1

zemích dosáhly současné nadnárodní firmy Samsung, LG či Acer¹²⁹. Třetí stupeň bývá charakterizován jako proces, kdy se z původního dodavatele stává firma s vlastní značnou a distribucí schopná vyvíjet vlastní produkty. Kim a Nelson připisují poměrně zásadní význam v rozvoji nových nadnárodních asijských firem národnímu inovačnímu systému a hospodářských politik.^{130;131}

Podle Srholce nelze Hobdayův model infiltrace globálních produkčních řetězců domácími firmami vnímat jako obecný návod na vzestup ekonomik. Asijské země a kupř. Irsko se v počátečním období přílivu PZI nacházely na pozici technologicky velmi zaostalých agrárních ekonomik. V této souvislosti by bylo zapojení mnohých českých firem do OEM zakázek spíše krokem zpět.¹³²

¹²⁹ Uvedené asijské firmy se do OEM jako prvního stupně integrace do globálních produkčních systémů zařadily již v 60. letech 20. století.

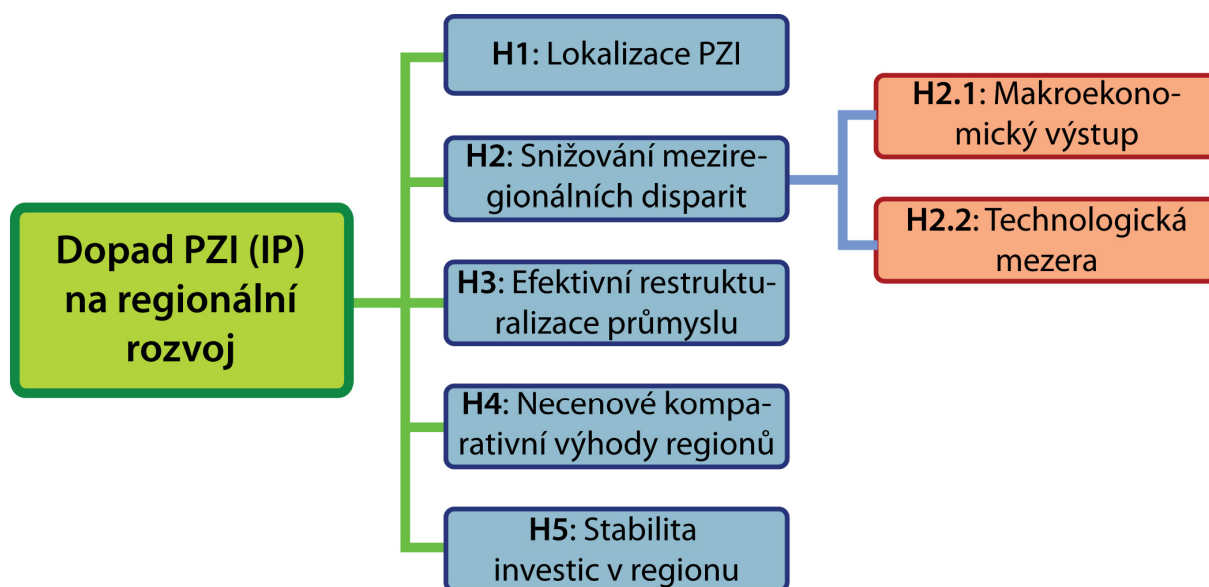
¹³⁰ HOBDAY, M. Innovation in Asian Industrialization: A Gerschenkronian Perspective. Oxford Development Studies, 2003, Vol. 31, p. 293-314, ISSN: 1469-9966

¹³¹ LÜETHEJE, B. Electronics Contract Manufacturing: Transnational Production Network, in Internet, and Knowledge Diffusion in Low-Cost Locations in Asia and Eastern Europe. Honolulu, East-West Center 2001, Working Paper No. 18, [online] [cit. 2010-06-14] dostupný z: <<http://www.eastwestcenter.org/fileadmin/stored/pdfs/ECONwp018.pdf>>

¹³² SRHOLEC M. Přímé zahraniční investice v České republice: Teorie a praxe v mezinárodním srovnání, Linde 2004. ISBN: 80-83131-52-1

6. APLIKAČNÍ ČÁST: Regionální rozvoj v kontextu investičních pobídek

Cílem šesté kapitoly je ověřit hypotézy, které sledují z různých úhlů pohledu dopad PZI^{IP} na regionální rozvoj. V rámci každé dílčí hypotézy bude popsána metoda zkoumání, smysl a cíl hypotézy a stručně zopakována základní východiska z předchozích kapitol. Na základě výsledků dílčích hypotéz pak bude zodpovězena rámcová hypotéza o přínosu systému investičních pobídek pro regionální rozvoj. Schéma hypotéz je uvedeno na obr. 21.

Obr. 21 Schéma hypotéz disertační práce

Zdroj: vlastní zpracování

6.1 Popis zkoumaného vzorku

Primárním zdrojem výzkumu je statistika vydaných rozhodnutí o poskytnutí investičních pobídek publikovaná agenturou CzechInvest na internetovém portálu <http://www.czechinvest.org>, a to v období 1998 – 05/2010.

Základní údaje o přislíbených investičních pobídkách uvádějí, že v období 1998 – 05/2010

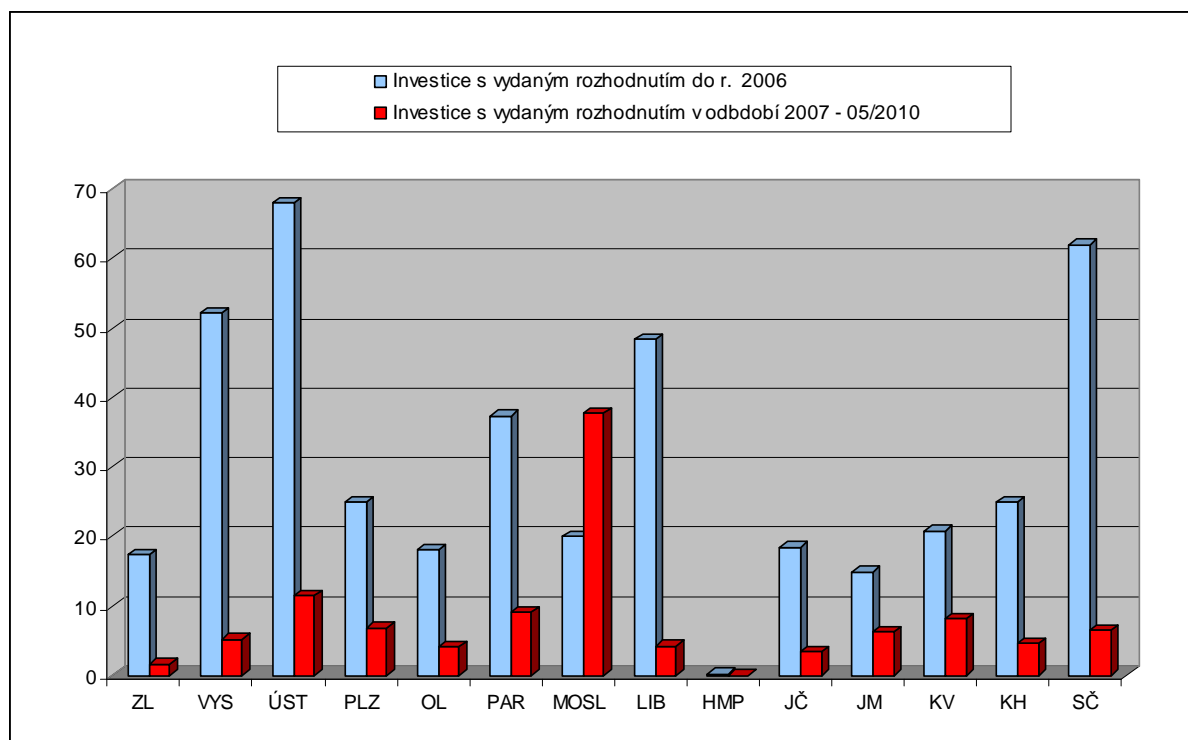
- nejvíce podpořených firem směřovalo své investice do Ústeckého kraje (77), následuje kraj Středočeský (56) a Moravskoslezský (51),
- co do výše celkových investic se na první místo řadí Středočeský kraj (83 269 mil. Kč), dále Moravskoslezský (71 985 mil. Kč) a Ústecký region (66 336 mil. Kč).

Sekundárním zdrojem jsou účetní závěrky a výroční zprávy zahraničních firem, jež obdržely příslib investičních pobídek. Vzhledem k tomu, že v první polovině r. 2010 byly dostupné pouze účetní závěrky a výroční zprávy firem do r. 2008, což odpovídá **vydání rozhodnutí o udělení IP do r. 2006**, proto jsou v předkládané DDP v kontextu s provedeným průzkumem modifikovány základní údaje o skutečně udělených investičních pobídkách následujícím způsobem

- a) nejvíce podpořených firem směřovalo své investice do Ústeckého kraje (45), následuje kraj Středočeský (43) a Moravskoslezský (30),
- b) co do výše celkových investic se na první místo řadí Středočeský kraj (75 440 mil. Kč), dále Ústecký (56 705 mil. Kč) kraj a Vysočina (26 867 mil. Kč)¹³³. Moravskoslezský kraj registruje 24 887 mil. Kč PZI podpořených IP.

Na obr. 22 je znázorněn stav investic přepočtených na obyvatele regionu do r. 2006, na jejichž příkladech budou hypotézy ověřovány a v letech 2007 – 05/2010, které byly z důvodu absence relevantních podnikových dat z průzkumu vyřazeny. Nejvyšší podíl investic s ohledem na velikost kraje plyne do r. 2006 do Ústeckého regionu, následují Středočeský, Vysočina, Liberecký a Pardubický kraj. Od r. 2007 registruje významný nárůst Moravskoslezský kraj, jedná se o téměř dvojnásobné množství investic plynoucích do regionu do r. 2006, patří sem kupř. i druhé největší PZI čerpající investiční pobídky v ČR korejského automobilového koncernu Hyundai.

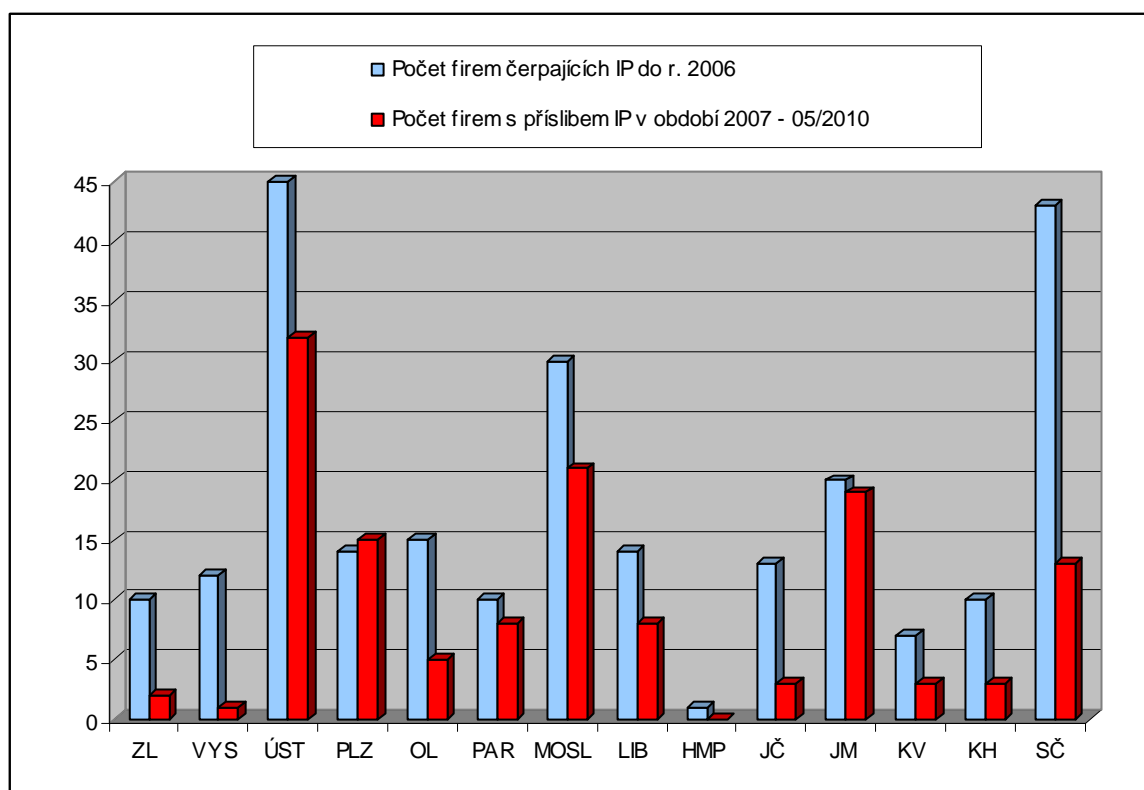
¹³³ Za poměrně rasantním náskokem kraje Vysočiny stojí větší investice do rozšíření výroby poměrně vydařeného spojení, které se uskutečnilo již na počátku 90. let, jedná se o joint venture německé firmy Bosch Diesel a české společnosti Autopal (odvětví výroby dopravních prostředků), přičemž německý koncern výrobu neustále rozšiřuje a v r. 2008 zaměstnává na Vysočině již 6 173 osob, na vytvořené regionální hrubé přidané hodnotě se přitom podílí celými 7 %.

Obr. 22 Stav PZI^{IP} přepočtených na obyvatele regionu

Zdroj: vlastní výpočty i zpracování na základě údajů agentury CzechInvest: Udělené pobídky (zpracovatelský průmysl) do 05/2010, [online] [cit. 2010-06-14], dostupný z: <http://www.czechinvest.org/investicni-pobidky-zpracovatelsky-prumysl>

Obr. 23 znázorňuje srovnání počtu firem s vydaným rozhodnutím do r. 2006 a v období 2007 – 05/2010. Ze srovnání přepočtených celkových investic na obyvatele a počtu firem s vydaným rozhodnutím je patrné, že po r. 2006 plynou téměř do všech regionů objemově menší investice, tedy projekty s nižším průměrem investovaných prostředků na 1 žadatele, výjimku tvoří pouze Moravskoslezský region.

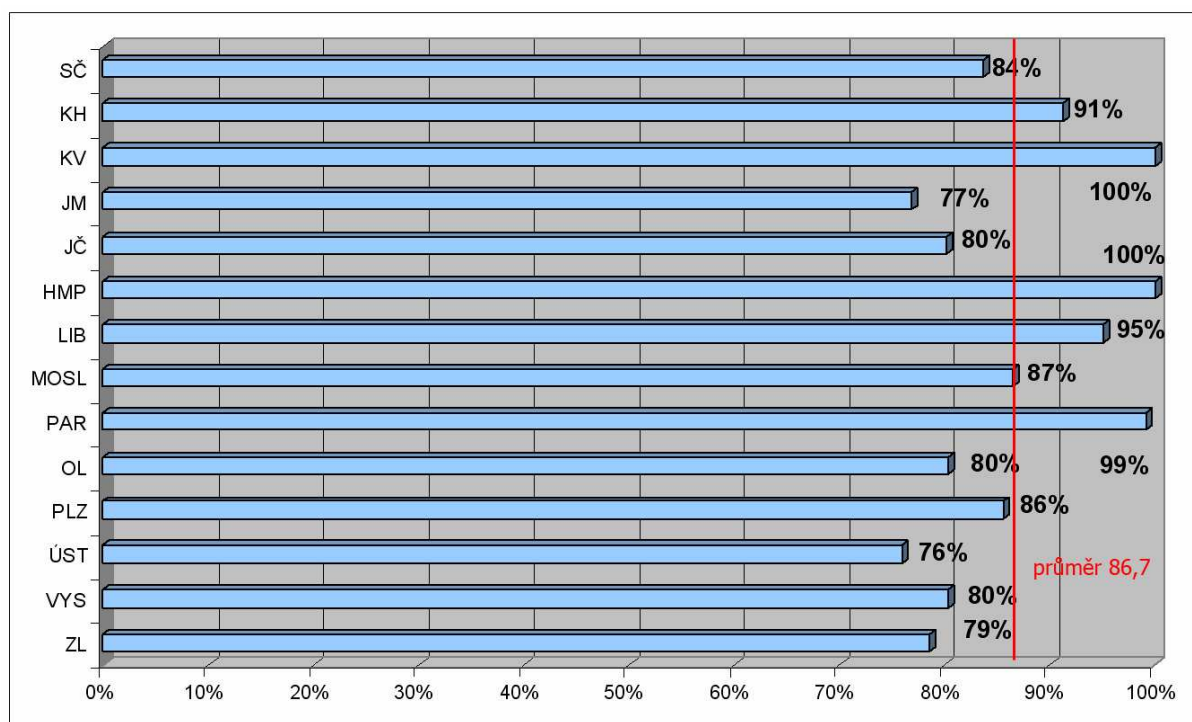

Obr. 23 Počet firem s příslibem IP

Zdroj: vlastní výpočty i zpracování na základě údajů agentury CzechInvest: Udělené pobídky (zpracovatelský průmysl) do 05/2010, [online] [cit. 2010-06-14], dostupný z: <http://www.czechinvest.org/investicni-pobidky-zpracovatelsky-prumysl>

Do r. 2006 získalo závazný příslib investičních pobídek 244 zahraničních firem, které se zavázaly k investicím v celkové výši 309 412 mil. Kč. U těchto firem bylo dále ověřováno, zda jejich účetní závěrky či výroční zprávy jako další nezbytné zdroje informací byly digitalizovány a publikovány na portálu <http://www.justice.cz> (obchodní rejstřík) v sekci „Sbírka listin“. Údaje byly v požadovaném rozsahu plně či z větší části digitalizovány u 198 firem, tvořících 81,2 % všech subjektů. Důležitější charakteristikou je však objem investic, které firmy představují, jedná se o 259 705 mil. Kč, tj. 84 % celkových investic.

Jelikož cílem předkládané DDP je posoudit vliv PZI^{IP} na regionální rozvoj, tudíž budou veškerá zkoumání směřována na regionální úroveň, proto je z hlediska vypovídací schopnosti regionální dat vhodné ověřit, zda se distribuce firem s chybějícími údaji, jež byly z dalšího hodnocení vyřazeny, v regionech příliš neliší. Obr. 24 znázorňuje podíl hodnocených PZI^{IP} na celkových příslibených IP s vydaným rozhodnutím do r. 2006. Průměrná hodnota tohoto podílu dosahuje 84 %, průměrná odchylka činí +/- 7,4 p. b., což je z hlediska srovnatelnosti regionálních vzorků přijatelné.

Obr. 24 Podíl hodnocených PZI^{IP} na celkových PZI^{IP} v regionech

Zdroj: vlastní šetření, výpočty i zpracování

Z dostupných digitalizovaných firemních statistik (účetní závěrka včetně příloh, výroční zpráva, zpráva auditora) byly extrahovány následující ukazatele:

- **datum zápisu firmy do obchodního rejstříku,**
- **průměrný počet zaměstnanců v daném účetním období,** kde základním zdrojem byla příloha účetní závěrky,
- **účetní přidaná hodnota za dané účetní období,** uvedená ve výkazu zisků a ztrát,
- **výše vyplacených hrubých mezd** (mzdové náklady) za dané účetní období, uvedená ve výkazu zisku a ztráty či v příloze účetní závěrky,
- **ostatní provozní náklady/výnosy,** uvedené ve výkazu zisku a ztráty,
- **převod ostatních provozních nákladů/výnosů,** uvedené ve výkazu zisku a ztráty,
- **ostatní finanční náklady/výnosy,** uvedené ve výkazu zisku a ztráty,
- **převod ostatních finančních nákladů/výnosů,** uvedené ve výkazu zisku a ztráty,
- **provozní hospodářský výsledek,** uvedený ve výkazu zisku a ztráty,
- **hospodářský výsledek před zdaněním,** uvedený ve výkazu zisku a ztráty,
- **celková aktiva,** uvedená v rozvaze
- **vlastní zdroje,** uvedené v rozvaze

- **výdaje na vlastní výzkum a vývoj**, uvedené v příloze účetní závěrky či výroční zprávě

Z výše uvedených údajů budou v rámci ověřování hypotéz čerpána data pro výpočet indikátorů vlivu PZI na regionální rozvoj. Data byla zjišťována v dvouletých periodách v letech 1998 - 2008, přičemž u podniků typu brownfield je z hlediska lepší srovnatelnosti v relevantních případech za přínos investiční pobídky považován rozdíl mezi ukazatelem dosaženým v roce před obdržáním rozhodnutí a následujících letech, tzv. přírůstková metoda.

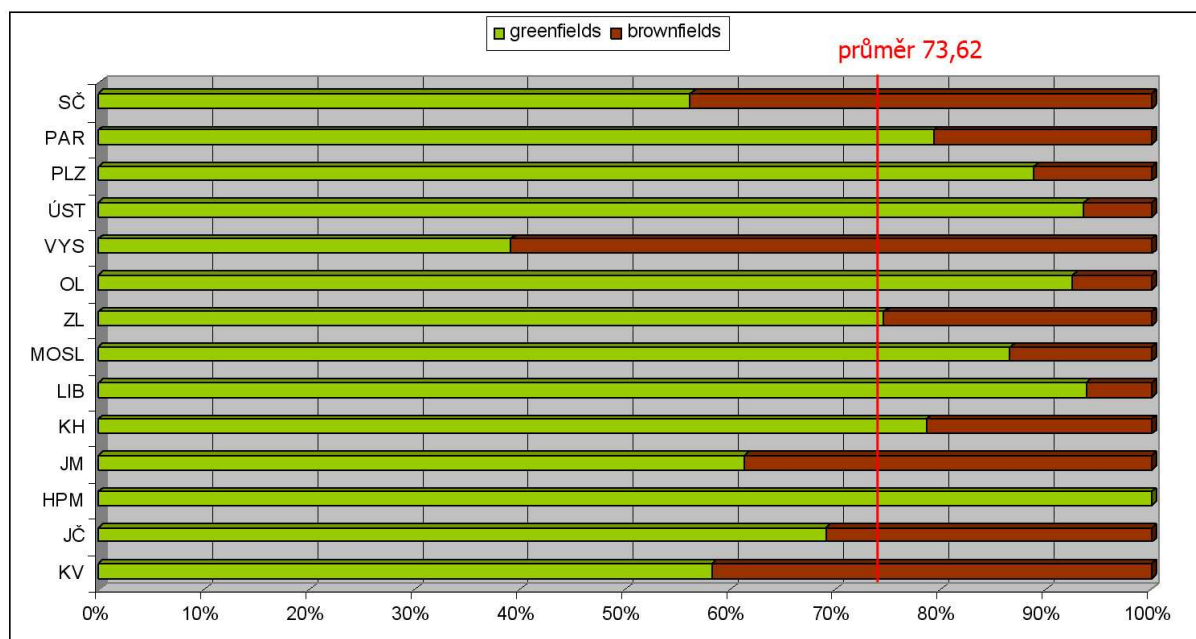
6.1.1 Regionální statistika PZI^{IP} dle formy vstupu

Firmy byly dále členěny podle formy vstupu, tj. zda se jedná o investice na zelené louce či investice do stávajících výrobních kapacit. Kritériem pro hodnocení firmy jako *greenfield/brownfield* byl údaj týkající se dne zápisu do obchodního rejstříku. Pokud bylo datum zápisu do obchodního rejstříku starší než 2 roky od vydání rozhodnutí o udělení investiční pobídky, tj. $t_{or} < t_{ip} - 2$, bylo o formě vstupu dále uvažováno jako o brownfields¹³⁴. Přehled této statistiky podle krajů je uveden na obr. 25. Mezi regiony s nejvyšším podílem PZI typu greenfields patří Plzeňský, Ústecký, Olomoucký, Liberecký a Moravskoslezský kraj. Hl. město Praha sice vykazuje 100 % podíl greenfields, ten však tvoří pouze jedna firma, která v r. 2006 obdržela příslib IP. Lehce nadprůměrný podíl greenfields vykazují ještě Pardubický a Královéhradecký kraj. Nejméně, a to z cca 38 %, se greenfields podílí na PZI v regionu Vysočina.

Greenfields jsou velmi mladé podniky¹³⁵, které se mnohdy nacházejí v počáteční, neziskové fázi výroby, tudíž mohou vykazovat aktuálně horší finančně-ekonomické výsledky. Podle mnohých autorů jsou stabilnějšími prvky ekonomiky než investice do stávajících výrobních kapacit. Na druhé straně však vytvářejí jen velmi omezeně zpětné a dopředné vazby v hostitelské ekonomice, tudíž jejich přínos z hlediska technologického transferu či zapojení místních firem do globálních produkčních řetězců je značně diskutabilní.

¹³⁴ Logika úvahy vyplývá z faktu, že žadatel o investiční pobídku může začít realizovat svůj záměr od doby jeho akceptace, přičemž časová mezera mezi akceptací záměru a vydáním rozhodnutí by neměla být delší než 1 rok (viz schéma žádosti o investiční pobídku na obr. XX v kap. YY).

¹³⁵ Většina podniků typu greenfields (cca 70 %) byla založena v letech 2004 - 6

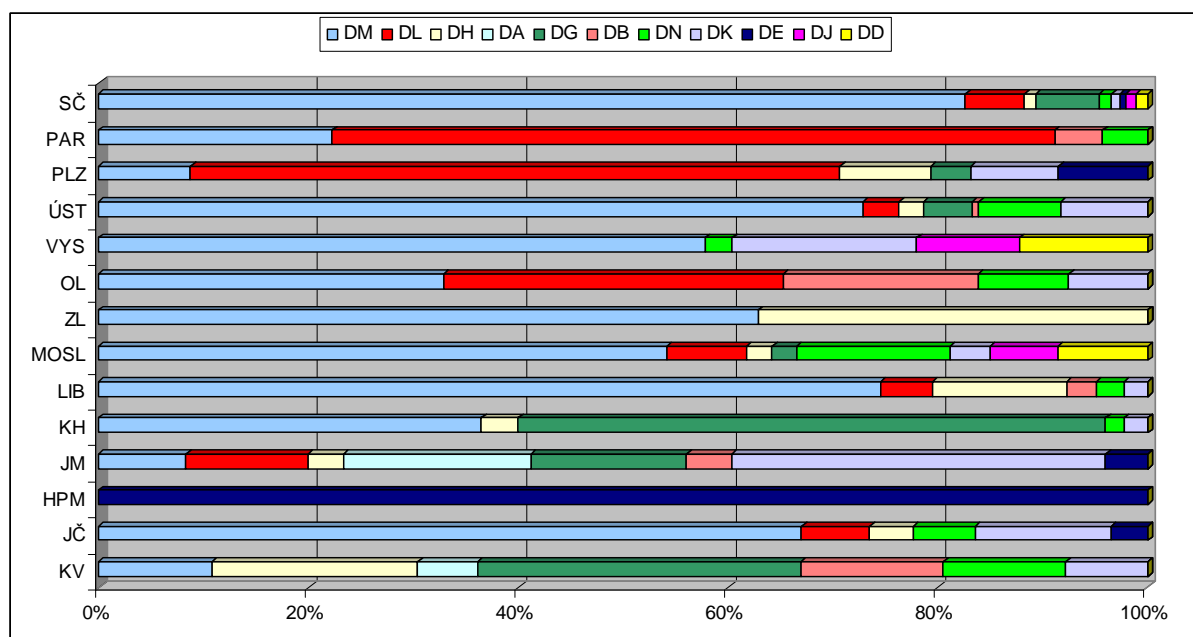
Obr. 25 Regionální PZI^{IP} podle formy vstupu

Zdroj: vlastní šetření, výpočty i zpracování

6.1.1 Regionální odvětvová statistika PZI^{IP}

Jelikož odvětví zpracovatelského průmyslu (OKEČ D) je velmi nestejnoroďé a jednotlivé obory činnosti se od sebe vzhledem k různé technologické náročnosti značně odlišují, lze očekávat i větší rozdíly např. ve výši průměrných vyplácených mezd, průměrné produktivitě práce, atp. Proto byl zpracovatelský průmysl dále členěn podle odvětví v dvoučíselné klasifikaci dle OKEČ. Zastoupení všech odvětví dle výše investic v regionu je uvedeno na obr. 26.

Více jak 50% podíl na přílivu PZI registruje odvětví výroby dopravních prostředků (OKEČ DM) v 7 regionech (SČ, ÚST, VYS, ZL, MOSL, LIB a JČ). V případě odvětví DL vykazuje nadpoloviční podíl na PZI kraj Pardubický a Plzeňský. V Královéhradeckém kraji dominují investice do odvětví chemického a farmaceutického průmyslu (OKEČ DG, 57 %). Region HMP sice zaznamenává 100 % podíl papírenského průmyslu (OKEČ DE), avšak na PZI^{IP} zde participuje jediná firma.

Obr. 26 Regionální PZI^{IP} v odvětvovém členění

Zdroj: vlastní šetření, výpočty i zpracování

Pozn.

DM – Výroba strojů a zařízení,

DL – Výroba optických a elektrických přístrojů,

DH – Výroba pryžových a plastových výrobků,

DA - Výroba potravinářských výrobků a nápojů, tabákových výrobků,

DG - Výroba chemických látek, přípravků, léčiv a chemických vláken,

DB - Výroba textilií, textilních a oděvních výrobků,

DN - Zpracovatelský průmysl j.n.,

DK - Výroba a opravy strojů a zařízení j.n.,

DE - Výroba vlákniny, papíru a výrobků z papíru; vydavatelství a tisk,

DJ - Výroba základních kovů, hutních a kovodělných výrobků,

DD - Zpracování dřeva, výroba dřevařských výrobků kromě nábytku.

6.2 H1: Přímé zahraniční investice podpořené investičními pobídkami jsou ve vyšší míře lokalizovány v regionech se soustředěnou podporou státu.

Cílem investičních pobídek je nejen přilákat investice do ČR, ale na regionální úrovni je nasměrovat takovým způsobem, aby tlumily ekonomické a sociální rozdíly mezi regiony a napomohly restrukturalizovat český průmysl. Přímá podpora tvorby pracovních míst a vzdělávání pracovníků bývá kvalifikována jako poměrně silný motiv k lokalizaci produkce ve strukturálně postižených regionech.

Hypotéza o lokalizaci PZI v regionech se soustředěnou podporou státu byla již v podstatě řešena v předešlé kapitole (viz obr. 22). Prostřednictvím charakteristiky „PZI^{IP} na obyvatele regionu“ bylo zjištěno, že PZI čerpající investiční pobídky s rozhodnutím uděleným do r. 2006 byly v největší míře lokalizovány v Ústeckém kraji, následuje kraj Středočeský a Vysočina, Moravskoslezský kraj se nachází až na 9. místě (viz tab. 1). Avšak do května 2010 se pořadí regionů mění silně ve prospěch Moravskoslezského kraje, který se aktuálně dostává na 3. pozici za Středočeský kraj (viz tab. 2).

Tab. 1 PZI^{IP} na obyvatele do r. 2006

Kraj	PZI (IP) na obyvatele [Kč]
ÚST	67 969
SČ	62 000
VYS	52 231
LIB	48 413
PAR	37 385
PLZ	24 963
KH	24 883
KV	20 789
MOSL	19 907
JČ	18 416
OL	18 063
ZL	17 454
JM	14 881
HMP	225

Zdroj: vlastní výpočty i zpracování na základě údajů agentury CzechInvest: Udělené pobídky (zpracovatelský průmysl) do 05/2010, [online] [cit. 2010-06-14], dostupný z: <<http://www.czechinvest.org/investicni-pobidky-zpracovatelsky-prumysl>>

Tab. 2 PZI^{IP} na obyvatele do 05/2010

Kraj	PZI (IP) na obyvatele [Kč]
ÚST	79 513
SČ	68 435
MOSL	57 580
VYS	57 449
LIB	52 679
PAR	46 539
PLZ	31 831
KH	29 551
KV	28 972
OL	22 257
JČ	21 796
JM	21 165
ZL	19 119
HMP	225

Zdroj: vlastní výpočty i zpracování na základě údajů agentury CzechInvest: Udělené pobídky (zpracovatelský průmysl) do 05/2010, [online] [cit. 2010-06-14], dostupný z: <http://www.czechinvest.org/investicni-pobidky-zpracovatelsky-prumysl>

6.2.1 Závěr H1

Jelikož v letech 1998 – 2010 plynou PZI podpořené investiční pobídkami v prokazatelně vyšší míře do Ústeckého a Moravskoslezského regionu, lze hypotézu H1, že PZI^{IP} jsou přednostně a ve větší míře lokalizovány v regionech se soustředěnou podporou státu, potvrdit.

6.3 H2: Přímé zahraniční investice podpořené investičními pobídkami přispívají ke snižování meziregionálních disparit

Druhá hypotéza v podstatě rozvádí hypotézu H1 a jejím cílem je zhodnotit dopad distribuce PZI na výši regionálního výstupu. Opět je základním předpokladem fakt, že regiony s přímou podporou tvorby pracovních míst a nižší minimální hranicí investice pro získání investiční pobídky (viz kap. 2) získávají významnou konkurenční výhodu, v jejímž důsledku dochází k disperzi ekonomických aktivit do zaostalejších regionů, a tím i snižování meziregionálních disparit.

6.3.1 H2.1: Přímé zahraniční investice podpořené investičními pobídkami přispívají ke snižování meziregionálních disparit v makroekonomickém výstupu

Hypotéza týkající se významnosti příspěvku PZI^{IP} k regionálnímu výstupu, resp. tvorbě HDP, již bude ověřována na základě dat získaných z podnikového výkaznictví. Obecně lze vyjít z předpokladu, že podnik přispívá regionálnímu růstu (a tvorbě HDP) hodnotou, kterou při produkci statků a služeb vytvoří, tedy tzv. přidanou hodnotou, jejíž součástí jsou přirozeně i mzdy vyplácené pracovníkům.

Pro další analýzu je důležité zhodnotit srovnatelnost dat získaných na podnikové úrovni s daty publikovanými na úrovni makroekonomické, tj. s metodikou výpočtu hrubé přidané hodnoty v regionálních účtech ČSÚ. Podle základní definice ČSÚ „*Hrubá přidaná hodnota představuje nově vytvořenou hodnotu, kterou získávají institucionální jednotky z používání svých výrobních kapacit. Je stanovena jako rozdíl mezi celkovou produkcí, oceněnou v základních cenách a mezispotřebou, oceněnou v kupních cenách.*“

Podle manuálu Gross National Income Inventory Czech Republic vycházejí údaje prezentované v regionálních účtech ČSÚ jako hrubá přidaná hodnota z výkazu zisku a ztráty v podnikovém výkaznictví. Tab. 3 zobrazuje strukturu výpočtu modifikovanou podle struktury výkazu zisku a ztráty, jak je oficiálně prezentována v rámci podnikové výsledovky.¹³⁶

¹³⁶ČSÚ Gross National Income Inventory Czech Republic, 2002, s. 60, [online] [cit. 2010-07-17], dostupný z: <
http://apl.czso.cz/nufile/GNI_CZ_en.pdf

Tab. 3 Výpočet hrubé přidané hodnoty dle regionálních účtů ČSÚ

Výstup (celková produkce)	
I. Tržby za prodej zboží	+
II.1 Tržby za prodej vlastních výrobků a služeb	+
II.2 Změna stavu zásob vlastní činnosti	+
II.3 Aktivace	+
B.2 Služby ¹³⁷	-
IV. Ostatní provozní výnosy ¹³⁸	+
XI. Ostatní finanční výnosy	+
XII. Převod finančních výnosů	+
A. Náklady vynaložené na prodané zboží	-
Mezispotřeba	
B.1. Spotřeba materiálu a energie	+
B.2. Služby ¹³⁹	+/-
D. Daně a poplatky ¹⁴⁰	+
H. Ostatní provozní náklady	+
O. Ostatní finanční náklady	+
I. Převod provozních nákladů	-
P. Převod finančních nákladů	-
K. Náklady finančního majetku ¹⁴¹	+
HPH = Výstup - Mezispotřeba	

Zdroj: vlastní zpracování na základě Gross National Income Inventory Czech Republic, 2002, s. 60, [online] [cit. 2010-07-17], dostupný z: < http://apl.czso.cz/nufile/GNI_CZ_en.pdf

Potíže se zjišťováním přesných údajů na firemní úrovni spočívají v položkách, které jsou z hlediska metodiky ČSÚ značně agregované, proto vyžadují spolupráci samotného vykazujícího subjektu. Obecně nebývají součástí výsledovky, mnohdy ani přílohy k účetní závěrce, jedná se kupř. o soudní a administrativní poplatky, finanční leasing, vedlejší náklady na pořízení finančních investic a provozní dotace. Ve výkazu zisku a ztráty se sice objevuje položka „přidaná hodnota“ (ř. 11), postup jejího výpočtu je uveden v tab. 4. Účetní hrubá přidaná hodnota však zcela nevystihuje pojetí hrubé přidané hodnoty na regionální úrovni. I po zahrnutí položek XI., XII., H., O., I. a P. (viz tab. 3), zůstávají v metodice výpočtu menší nesrovnalosti.

¹³⁷ Finanční leasing

¹³⁸ Bez provozních dotací

¹³⁹ Odečítají se zřizovací poplatky finančního leasingu. Přičítají se výdaje na opravy a údržbu, cestovné a ostatní služby a poplatky za pronajímání pracovní síly placené pracovním agenturám, pojistné.

¹⁴⁰ Pouze soudní a administrativní poplatky

¹⁴¹ Pouze přidružené náklady nákupu finančních investic

Proto byly přijaty zjednodušující předpoklady, které by výsledky neměly významně ovlivnit, jedná se o následující presumce:

- výdaje na soudní a administrativní poplatky jsou u hodnocených podniků nulové,
- výdaje spojené se zřízením leasingu nejsou započteny do ceny hotového výrobku a neobjevují se v tržbách podniku, proto není třeba je v dalších fázích odečítat,
- firmy neevidují žádné přidružené náklady nákupu finančních investic,
- firma nevyužívá provozní dotace.

Tab. 4 Postup výpočtu účetní přidané hodnoty z výkazu zisku a ztráty

I.	Tržby za prodej zboží	+
A.	Náklady vynaložené na prodané zboží	-
II. 1.	Tržby za prodej vlastních výrobků a služeb	+
II. 2.	Změna stavu zásob vlastní činnosti	+
II. 3.	Aktivace	+
B. 1.	Spotřeba materiálu a energie	-
B. 2.	Služby	-
	Přidaná hodnota (účetní)	☐

Zdroj: Oficiální formulář MF ČR, [online] [cit. 2010-07-17],
dostupný z: <<http://www.mfcr.cz>>

Hrubá přidaná hodnota je tedy na podnikové úrovni spočtena následujícím způsobem:

Účetní přidaná hodnota

- + ostatní provozní výnosy
- ostatní provozní náklady
- převod provozních výnosů
- + převod provozních nákladů
- + ostatní finanční výnosy
- ostatní finanční náklady
- převod finančních výnosů
- + převod finančních nákladů

HPH_i (hrubá přidaná hodnota i-tého podniku)

6.3.1.1 Metoda výpočtu

Snížování meziregionální disparity bývá obecně vnímáno jako tendence k redukci variability souboru určitých regionálních dat. Vhodným ukazatelem je směrodatná odchylka. Jedná se o

kvadratický průměr odchylek hodnot znaku od jejich aritmetického průměru.¹⁴² Vyšší hodnota obecně signalizuje vyšší variabilitu, tj. odlišnost hodnot v daném souboru. Modifikovaný koncept směrodatné odchylky bývá používán v souvislosti s tzv. sigma-konverencí.¹⁴³

Benchmarkem je směrodatná odchylka vypočtená z údajů o vytvořené HPH v regionu na 1 obyvatele (vzorec 5). Otázkou je, jakou výši s ohledem na benchmark by směrodatná odchylka vykazovala za předpokladu, že by nebyla zahraničními podniky čerpajícími investiční pobídky vytvořena dodatečná HPH (vzorec 6). Benchmarková směrodatná odchylka je dále značena jako σ_B , hypotetická směrodatná odchylka bez účasti PZI^{IP} na tvorbě HPH je označena jako σ_H . Pokud bude σ_B vyšší než σ_H , znamená to, že PZI^{IP} přispívají k růstu meziregionálních disparit, jelikož bez těchto investic by soubor dat vykazoval nižší variabilitu. Naopak vyšší hodnota hypotetické směrodatné odchylky znamená snížení meziregionálních disparit v důsledku přílivu PZI podpořených investičními pobídkami. Zdrojová data včetně vypočtených ukazatelů variability souboru jsou uvedena v tab. 5. Jelikož se úroveň vytvořené HPH v regionech v letech 2000 – 2008 neustále zvyšuje, což dokládá stále se zvyšující hodnota aritmetického průměru, je vhodné zohlednit rostoucí úroveň vzhledem k vypočteným směrodatným odchylkám. Jejich podíl na aritmetickém průměru v každém sledovaném roce je uveden v tab. 5 a na obr. 27. I zde platí, že vyšší podíl směrodatné odchylky na aritmetickém průměru značí růst meziregionálních disparit.

$$\sigma_B = \sqrt{\frac{(HPH_r - \overline{HPH_r})^2}{R}} \quad (5)$$

$$\sigma_H = \sqrt{\frac{(HPH_{PZK} - \overline{HPH_{PZK}})^2}{R}} \quad (6)$$

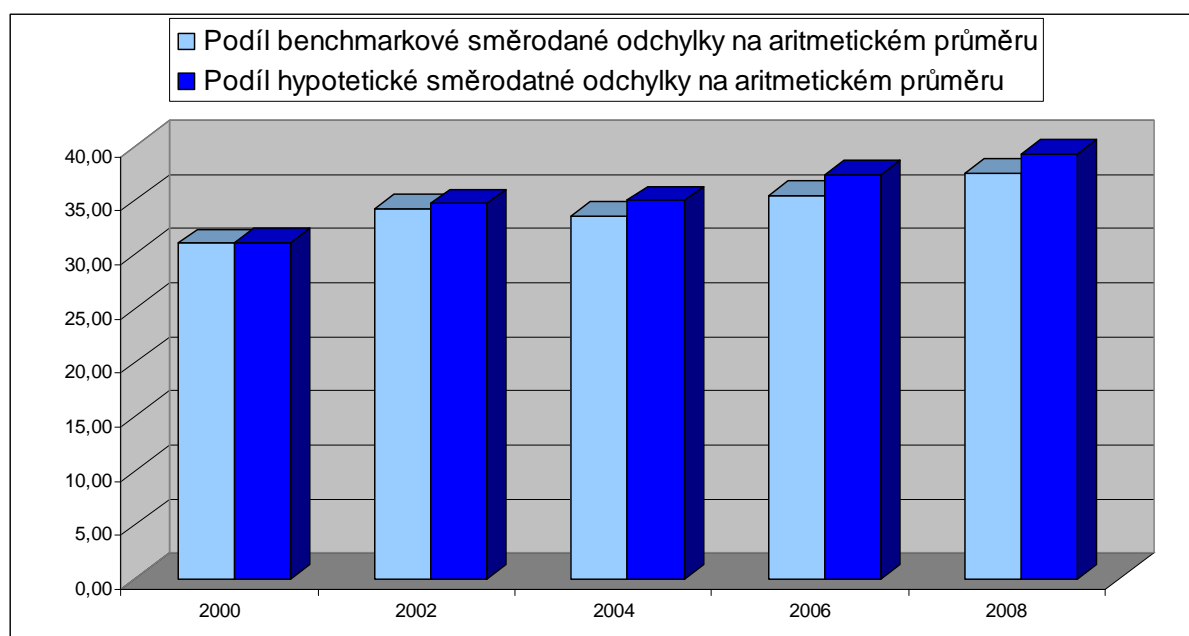
¹⁴² HINDLS, R.; HRONOVÁ, S. Statistika pro ekonomy, 8. vydání, Professional Publishing, 2007. 440 s. ISBN 978-80-86946-43-6

¹⁴³ BARRO, R. J., SALA I MARTIN, X. Convergence. Journal of Political Economy, Vol. 100, No 2, 1992, p. 223-251. ISSN 0022-3808

Tab. 5 HPH regionální a hypotetická bez příspěvku PZI

Kraj	HPH na obyvatele regionu					Hypotetická hodnota bez příspěvku PZI(IP)				
	2000	2002	2004	2006	2008	2000	2002	2004	2006	2008
HMP	385 348	460 036	510 424	595 321	686 381	385 348	460 036	510 424	595 321	685 864
JČ	177 534	197 710	221 555	254 155	276 816	177 534	197 560	220 971	251 983	272 841
JM	178 337	202 285	226 334	259 396	294 050	178 337	202 285	226 416	258 137	291 954
KH	182 716	199 103	222 497	240 310	264 666	180 363	195 361	215 355	230 293	256 950
KV	161 694	178 368	192 521	203 263	228 655	161 694	175 621	188 483	196 725	222 880
LIB	172 726	192 178	199 118	230 216	235 776	172 726	188 563	194 621	220 271	225 568
MOSL	151 208	169 186	203 191	235 795	268 237	150 196	167 617	200 006	230 743	263 094
OL	153 637	169 354	194 153	209 919	242 809	152 994	167 772	187 360	202 090	236 075
PAR	164 927	184 095	207 850	237 708	265 799	164 011	183 221	194 935	229 823	255 430
PLZ	181 155	201 668	238 772	267 552	285 793	181 155	201 291	234 855	258 366	280 283
SČ	181 693	209 419	235 637	267 593	292 643	181 372	203 940	226 599	255 743	273 879
ÚST	157 427	174 308	204 001	230 186	256 201	158 275	173 694	199 822	220 850	246 615
VYS	161 771	190 236	211 436	238 598	266 309	161 771	190 016	201 570	220 418	250 314
ZL	161 380	181 345	197 281	230 723	257 654	161 380	178 865	192 701	219 975	247 196
Aritmetický průměr	183 682	207 807	233 198	264 338	294 413	183 368	206 132	228 151	256 481	286 353
σ_B, σ_H	56 900	71 034	78 234	93 585	110 338	56 967	71 451	79 717	95 858	112 453
Podíl σ_B, σ_H na aritmetickém průměru [%]	30,98	34,18	33,55	35,40	37,48	31,07	34,66	34,94	37,37	39,27

Zdroj: vlastní šetření, výpočty i zpracování s využitím dat ČSÚ: Krajské statistické ročenky 2001 – 2009, [online] [cit. 2010-10-08], dostupný z http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky

Obr. 27 Srovnání variability souboru regionální HPH za existence a neexistence PZI^{IP}

Zdroj: vlastní šetření, výpočty i zpracování s využitím dat ČSÚ: Krajské statistické ročenky 2001 – 2009, [online] [cit. 2010-08-10], dostupný z http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky

6.3.1.2 Závěr H2.1

Jelikož vypočtené σ_B , resp. podíl σ_B na aritmetickém průměru vykazují ve všech sledovaných letech nižší hodnotu než σ_H , resp. podíl σ_H na aritmetickém průměru, *lze potvrdit hypotézu, že díky přímým zahraničním investicím do zpracovatelského průmyslu, jež jsou předmětem investičních pobídek, došlo v letech 2000 - 2008 k relativnímu snížení meziregionálních disparit v makroekonomickém výstupu v ČR, a to v průměru o 2 %*. Jinými slovy, ze systému investičních pobídek benefitují více ekonomicky slabší regiony, avšak příspěvek PZI^{IP} ke snižování meziregionálních disparit je do r. 2008 zanedbatelný.

6.3.2 H2.2: Přímé zahraniční investice podpořené investičními pobídkami přispívají ke snižování meziregionálních disparit v produktivitě práce (technologické mezery).

Podle neoklasických teorií endogenního růstu je důležitým indikátorem rozvoje ekonomik úroveň technologického dohánění, které může být důsledkem přímého i nepřímého technologického transferu. Mnozí autoři, jak již bylo uvedeno v kap. 3, v této souvislosti vyzdvihují význam investic do vzdělávání, vědy a výzkumu.

Na regionální úrovni může být indikátorem technologického dohánění, a tím přesunu od tradičních výrob k produkci s vyšší přidanou hodnotou, snížení meziregionálních disparit v produktivitě práce spočtené na bázi hrubé přidané hodnoty na pracovníka. V pracích, které používají pro výpočet vývoje technologické mezery statistická makrodata však bývá velmi obtížné prokázat, že ke změně došlo právě díky PZI. Pokud však jsou známa data na úrovni jednotlivých firem (PZK^{IP}) a je zajištěna jejich srovnatelnost s ukazateli na makroekonomické (regionální) úrovni, jsou výsledky výzkumů jen obtížně zpochybnitelné.

6.3.2.1 Metody výpočtu technologické mezery

Výpočet technologické mezery může být proveden několika způsoby, kupř. pomocí metody shift-share analýzy, resp. rozkladu technologické úrovně regionů na efekt technologický, odvětvový a kombinaci obou efektů:

$$\frac{P_i^r - P_i^{\text{benchmark}}}{P_i^{\text{benchmark}}} = \frac{\sum_{i=1}^n (P_i^r - P_i^{\text{benchmark}}) S_i^{\text{benchmark}}}{P_i^{\text{benchmark}}} + \frac{\sum_{i=1}^n (S_i^r - S_i^{\text{benchmark}}) P_i^{\text{benchmark}}}{P_i^{\text{benchmark}}} + \frac{\sum_{i=1}^n (P_i^r - P_i^{\text{benchmark}}) (S_i^r - S_i^{\text{benchmark}})}{P_i^{\text{benchmark}}} \quad (7)$$

kde technologickou úrovní je produktivita práce (P) vyjádřená podílem hrubé přidané hodnoty v subodvětví zpracovatelského průmyslu za daný region a počtu zaměstnanců v tomto subodvětví v daném regionu. S je podíl subodvětví na celkové zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu, i je subodvětví zpracovatelského průmyslu a r je region, který je předmětem analýzy v komparaci se zvoleným benchmarkem.

První člen rovnice ukazuje příspěvek rozdílu v technologické úrovni stejných odvětví bez ohledu na rozdíl v odvětvové struktuře regionů, tzn. jakého rozsahu by mezera dosahovala, kdyby měl konkrétní region r stejnou odvětvovou strukturu jako zvolený benchmark technologické konvergence. Druhý člen vyjadřuje příspěvek rozdílu v regionální odvětvové struktuře, kdyby odvětví vykazovalo stejnou produktivitu práce jako benchmark. Třetí člen je kombinací obou efektů. Z hlediska určení technologické mezery je podstatný první člen určující technologickou konvergenci regionu za předpokladu stejné odvětvové struktury. Výše uvedený přístup zohledňuje heterogenitu zpracovatelského průmyslu i jeho

subodvětvovou regionální strukturu. Bohužel v ČR nejsou na regionální úrovni dostupná data o vytvořené hrubé přidané hodnotě za subodvětví zpracovatelského průmyslu, ten je na regionální úrovni sledován vždy jako celek. Koncept je tedy v případě ČR použitelný pouze na celonárodní úrovni.¹⁴⁴

Z důvodu absence podrobnějších dat na regionální úrovni bude hypotéza ověřována na datech za celý zpracovatelský průmysl. Ukazatelem variability dat bude stejně jako v rámci ověřování hypotézy H2.1 směrodatná odchylka, hypotetická σ_H (vzorec 9) pro hodnoty bez přímých zahraničních investic a benchmarková σ_B (vzorec 8) se skutečnými hodnotami na základě databáze regionálních účtů ČSÚ. Vzorce pro výpočet hypotetické a benchmarkové hodnoty směrodatné odchylky v produktivitě práce mezi regiony ČR jsou uvedeny níže.

$$\sigma_B = \sqrt{\frac{(P_r - \overline{P_r})^2}{R}} \quad (8)$$

$$\sigma_H = \sqrt{\frac{(P_{PZK} - \overline{P_{PZK}})^2}{R}} \quad (9)$$

V případě, že bude směrodatná odchylka dosahovat vyšších hodnot v produktivitě práce hypotetické, lze hovořit o technologickém dotahování či snižování meziregionálních disparit v produktivitě práce. Pokud bude opak pravdou, rozdíly v produktivitě práce mezi regiony se zvyšují a proces technologického dohánění v důsledku PZI^{IP} se nepodařilo potvrdit.

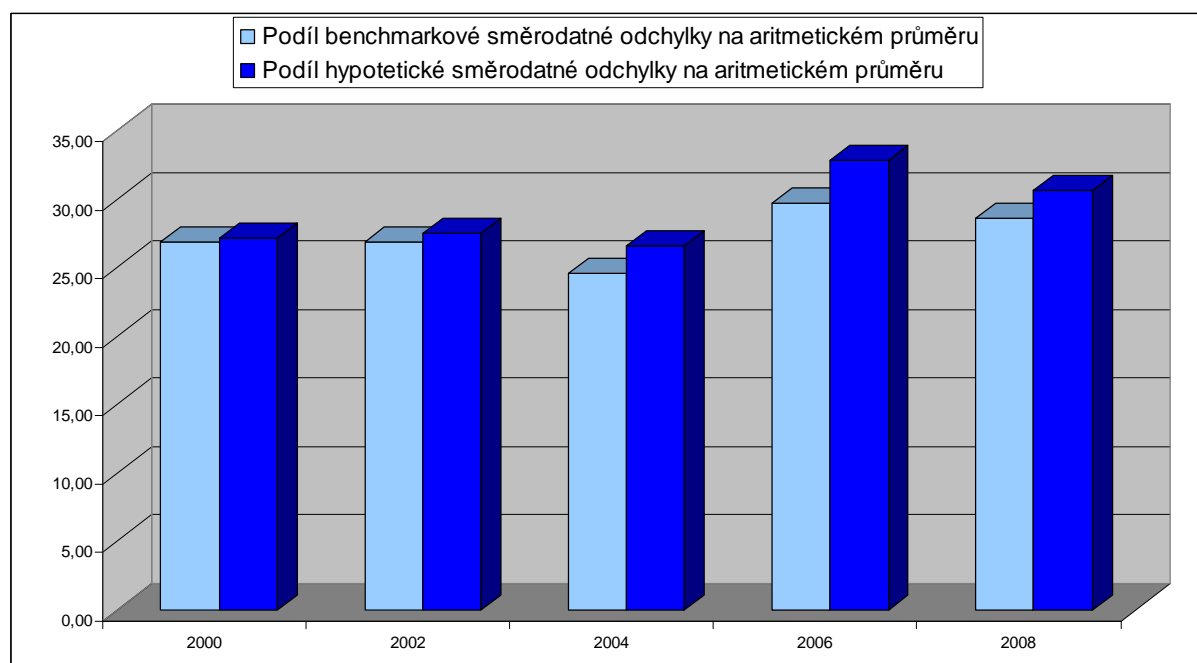
V tab. 6 jsou uvedena zdrojová data výpočtu, hodnota aritmetického průměru, směrodatné odchylky a podílu této směrodatné odchylky na aritmetickém průměru v letech 2000 – 2008. Vzhledem k všeobecnému růstu produktivity práce v regionech v inkriminovaných letech roste i průměr jako charakteristika úrovně, právě z tohoto důvodu je vhodné směrodatnou odchylku hodnotit s ohledem na průměrnou hodnotu produktivity práce v daném roce. Obr. 28 znázorňuje vývoj podílu benchmarkové a hypotetické směrodatné odchylky na aritmetickém průměru.

¹⁴⁴ SRHOLEC M. Přímé zahraniční investice v České republice: Teorie a praxe v mezinárodním srovnání, Linde 2004. 171 s. ISBN: 80-83131-52-1

Tab. 6 Vývoj produktivity práce ve zpracovatelském průmyslu v krajích ČR v kontextu PZI^{IP}

Kraj	PP ve zpracovatelském průmyslu [tis. Kč]					Hypotetická hodnota PP bez příspěvku PZI(IP) [tis. Kč]				
	2000	2002	2004	2006	2008	2000	2002	2004	2006	2008
ZL	377,51	378,77	476,55	531,81	580,23	377,51	365,63	450,08	473,87	527,41
VYS	363,22	395,09	505,15	507,80	598,56	363,22	394,01	440,76	415,86	525,41
ÚST	436,08	431,57	602,78	568,18	557,34	436,08	428,59	597,08	532,48	533,98
SČ	519,30	558,34	694,25	763,13	692,76	520,81	517,38	630,96	706,45	604,18
PLZ	365,87	400,38	519,47	563,86	525,24	365,87	398,55	506,86	528,17	516,88
PAR	394,01	377,55	433,13	459,21	486,47	387,49	374,16	387,99	451,73	474,84
OL	335,82	358,30	461,56	438,58	482,37	332,76	352,30	435,09	412,62	471,67
MOSL	386,52	380,91	539,75	613,83	640,85	379,08	371,38	523,59	595,56	631,27
LIB	370,74	396,31	428,59	466,02	474,24	370,74	380,71	417,57	438,29	444,09
KV	339,96	391,48	401,34	382,09	397,74	339,96	368,08	368,31	334,96	351,51
KH	404,55	392,26	514,96	495,65	477,99	394,83	374,07	473,02	449,76	450,05
JM	371,88	404,56	470,77	474,24	496,15	371,88	404,56	471,93	467,38	486,89
JČ	383,96	398,71	439,52	467,53	440,54	383,96	397,61	441,05	460,78	423,01
HMP	789,75	822,70	914,95	1060,58	1079,79	789,75	822,70	914,95	1060,58	1076,24
Aritmetický průměr	417,08	434,78	528,77	556,61	566,45	415,28	424,98	504,23	523,46	536,96
σ_B, σ_H	112,20	116,82	130,10	165,53	161,92	112,82	116,99	133,90	171,97	164,55
% σ_B, σ_H z aritmetického průměru	26,90	26,87	24,60	29,74	28,59	27,17	27,53	26,55	32,85	30,64

Zdroj: vlastní šetření, výpočty i zpracování s využitím dat ČSÚ: Krajské statistické ročenky 2001 – 2009, [online] [cit. 2010-08-10], dostupný z http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky

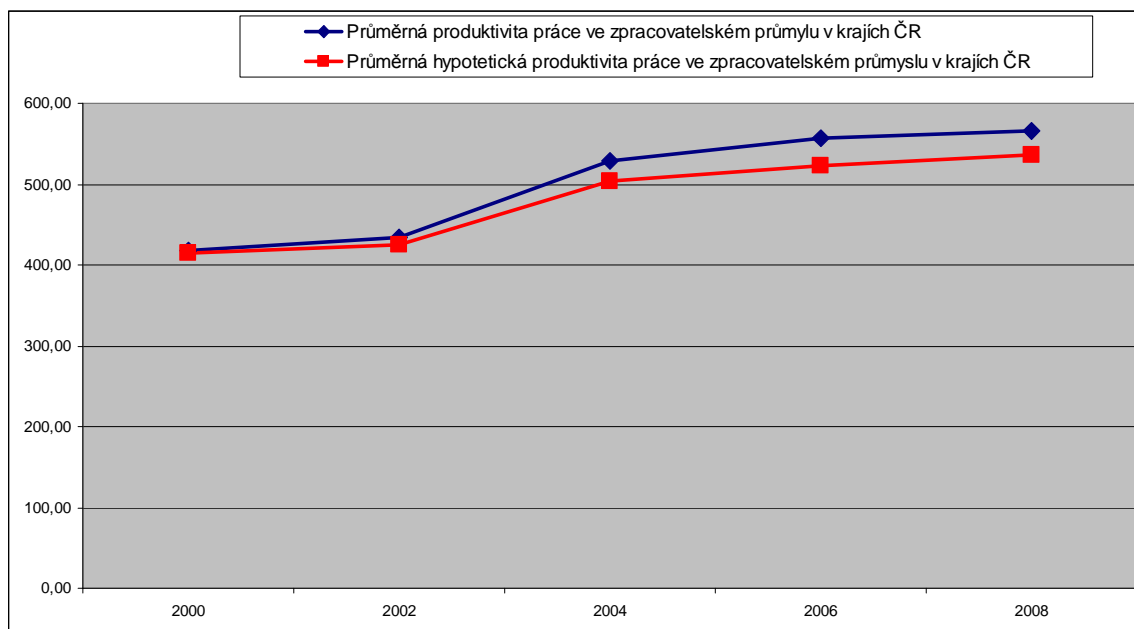

Obr. 28 Vývoj meziregionálních disparit v produktivitě práce v kontextu PZI^{IP}

Zdroj: vlastní šetření, výpočty i zpracování s využitím dat ČSÚ: Krajské statistické ročenky 2001 – 2009, [online] [cit. 2010-08-10], dostupný z http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky

6.3.2.2 Závěr H2.2

Je patrné, že bez příspěvku PZI^{IP} by meziregionální rozdíly v produktivitě práce dosáhly vyšších hodnot, a to průměrně cca o 2 %, přičemž obecně produktivita práce vyjádřená průměrnou hodnotou roste rychleji za existence PZI^{IP} v ekonomice (viz obr. 29).

Obr. 29 Vývoj průměrné produktivity práce v kontextu PZI^{IP} [tis. Kč]

Zdroj: vlastní šetření, výpočty i zpracování s využitím dat ČSÚ: Krajské statistické ročenky 2001 – 2009, [online] [cit. 2010-08-10], dostupný z http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky

Opět se nejedná o dramatický přínos, avšak hypotézu o příspěvku PZI ke snižování technologické mezery, a tím i jistého technologického dotahování silnějších regionů technologicky slabšími, lze potvrdit.

6.4 H3: Přímé zahraniční investice podpořené investičními pobídkami se podílejí na restrukturalizaci průmyslu a přispívají k růstu agregátní produktivity práce v regionálních ekonomikách.

Regionální rozvoj byl v úvodu této DDP charakterizován jako kvalitativní změna spojená se strukturální změnou hospodářství a technickými inovacemi. Obecně vedou strukturální změny v ekonomice k růstu agregátní produktivity práce, pokud se pracovníci přesouvají z odvětví s nižší produktivitou práce do odvětví, kde je produktivita práce relativně vyšší. Podobně lze uvažovat i v případě, kdy se ekonomika specializuje na odvětví, kde produktivita práce roste a snižuje se tak mezera mezi technologickou úrovní vyspělých a zaostávajících regionů.

Česká republika se v 90. letech ocitla na prahu nové ekonomické éry liberalizace vnitřní ekonomiky i zahraničního obchodu. Proces integrace ČR mezi vyspělé tržní ekonomiky výrazně ovlivnil směr regionálního rozvoje i regionální odvětvovou strukturu. Centrálním ekonomickým systémem uměle vytvořená rovnoměrnost rozložení ekonomických aktivit v regionech se ukázala být brzdou ekonomického rozvoje ČR. Dochází k polarizaci regionů způsobené především útlumem málo konkurenceschopných tradičních odvětví a nárůst nezaměstnanosti spojené se strukturálními změnami v hospodářství, především pak útlumem primárního a sekundárního sektoru. Nedostatečná kapitálová vybavenost a výpadek tradičních výrobních kapacit jsou v následujících letech do značné míry řešeny formou privatizace a přímých zahraničních investic, ať již do stávajících podniků formou fúzí, akvizic, joint-venture či investicemi na zelené louce.

Smyslem této hypotézy je zhodnotit, zda systém investičních pobídek výrazněji pomohl restrukturalizovat hospodářství, resp. vytvořit nová pracovní místa v perspektivnějších odvětvích zpracovatelského průmyslu, přičemž tyto změny pozitivně ovlivňují nejen oblast regionální zaměstnanosti, ale i technologickou úroveň regionu.

6.4.1 Metoda výpočtu

Pro posouzení PZI^{IP} indukovaných změn průmyslové odvětvové struktury regionů budou použity údaje o počtu zaměstnaných osob, které jsou k dispozici za celý region, odvětví zpracovatelského průmyslu i subodvětví zpracovatelského průmyslu, tj. OKEČ v dvoučíselné klasifikaci. Jedná se o data publikovaná ČSÚ za období 1998 – 2008. Ta budou následně porovnávána s informacemi o průměrném počtu osob zaměstnaných v podnicích čerpajících investičních pobídky. Úroveň restrukturalizace bude dána

- % podílem PZI^{IP} na celkové regionální zaměstnanosti,
- % podílem PZI^{IP} na zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu,
- % podílem PZI^{IP} v odvětvích DL (výroba optických a elektrických přístrojů) a DM (výroba dopravních prostředků), které vykazují nejvyšší podíl PZI a zároveň nejvyšší absolutní nárůst zaměstnanosti v českém průmyslu.

Hranice významnosti restrukturalizace je pro region dána rozptylem nezaměstnanosti v letech 1998 – 2008, resp. směrodatnou odchylkou, tj. kvadratickým průměrem odchylek hodnot znaku od jejich aritmetického průměru. Tato úvaha vychází z předpokladu, že případná nezaměstnanost způsobená hromadným odlivem PZI^{IP} z regionu by za jinak stejných podmínek způsobila více jak průměrnou ztrátu pracovních míst pro daný region. Vypočtené hranice významnosti pro každý region jsou uvedeny v tab. 7.

Tab. 7 Hranice významnosti restrukturalizace průmyslu v důsledku PZI^{IP}

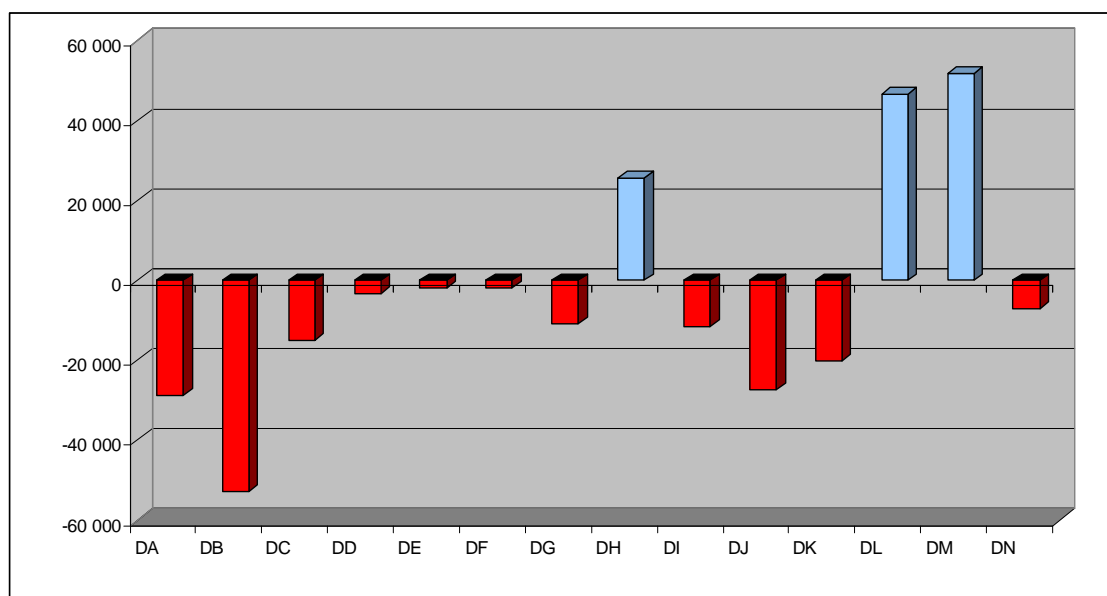
	Hranice významnosti u regionální zaměstnanosti [%]
HMP	0,73
SČ	1,53
JČ	1,03
PLZ	0,94
KV	1,33
ÚST	2,28
LBC	1,02
KH	0,99
PAR	1,41
VYS	1,35
JM	1,43
OL	2,12
ZL	1,51
MOSL	2,45

Zdroj: vlastní výpočty i zpracování s využitím dat ČSÚ: Krajské statistické ročenky 1999 – 2009, [online] [cit. 2010-08-10], dostupný z <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky>

Efekt strukturálních změn na produktivitu práce pak bude kalkulován jako mezera mezi produktivitou práce ve firmách čerpajících investiční pobídky, tj. podílem hrubé přidané hodnoty na počet zaměstnaných osob a agregátní úrovní produktivity práce vycházející z regionální statistiky ČSÚ jako podílem HPH vytvořené v regionu a průměrným počtem zaměstnanců v regionu. **V případě, že bude produktivita práce v PZK^{IP} vyšší než regionální průměr za celé odvětví, lze hovořit o efektivní restrukturalizaci, tzn. restrukturalizaci průmyslu směrem k produkci s vyšší přidanou hodnotou.**

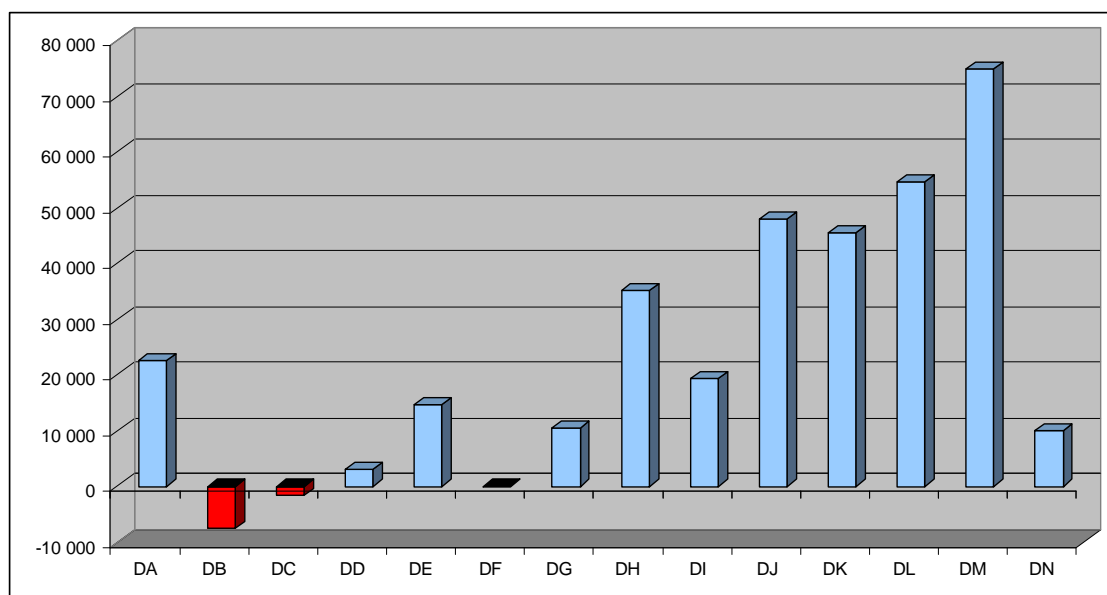
6.4.2 Restrukturalizace průmyslu na národní úrovni

V letech 1998 – 2008 česká ekonomika zaznamenala propad zaměstnanosti v téměř 80 % odvětví zpracovatelského průmyslu. Z obr. 30 je patrné, že nejvyšší absolutní pokles zaměstnanosti zaznamenalo odvětví textilního průmyslu, dále potravinářský, kovozpracující a strojírenský průmysl. Z cca 70ti % byl tento propad vykompenzován nárůstem zaměstnanosti v odvětví DH (výroba pryžových komodit), DL (výroba optických a elektrických přístrojů) a DM (výroba dopravních prostředků). Nicméně v konečné součtu došlo ke ztrátě téměř 57 tis. pracovních míst a celkové redukci zpracovatelského průmyslu v ČR. Z pohledu účetní přidané hodnoty (viz obr. 31) došlo v letech 1998 – 2008 k poklesu pouze u textilního a kožedělného průmyslu, ostatní odvětví registrují nárůst účetní přidané hodnoty, nejvíce však odvětví, která vykazují i nárůst zaměstnanosti v inkriminovaných letech (tj. OKEČ DH, DL a DM). Relativně vyšší růst přidané hodnoty s ohledem na zaměstnanost svědčí o růstu produktivity práce v sektorech, tak je tomu i v případě, kdy přidaná hodnota absolutně roste, zatímco zaměstnanost klesá.

Obr. 30 Vývoj zaměstnanosti v sub-sektorech odvětví zpracovatelského průmyslu v letech 1998 – 2008 [počet osob]

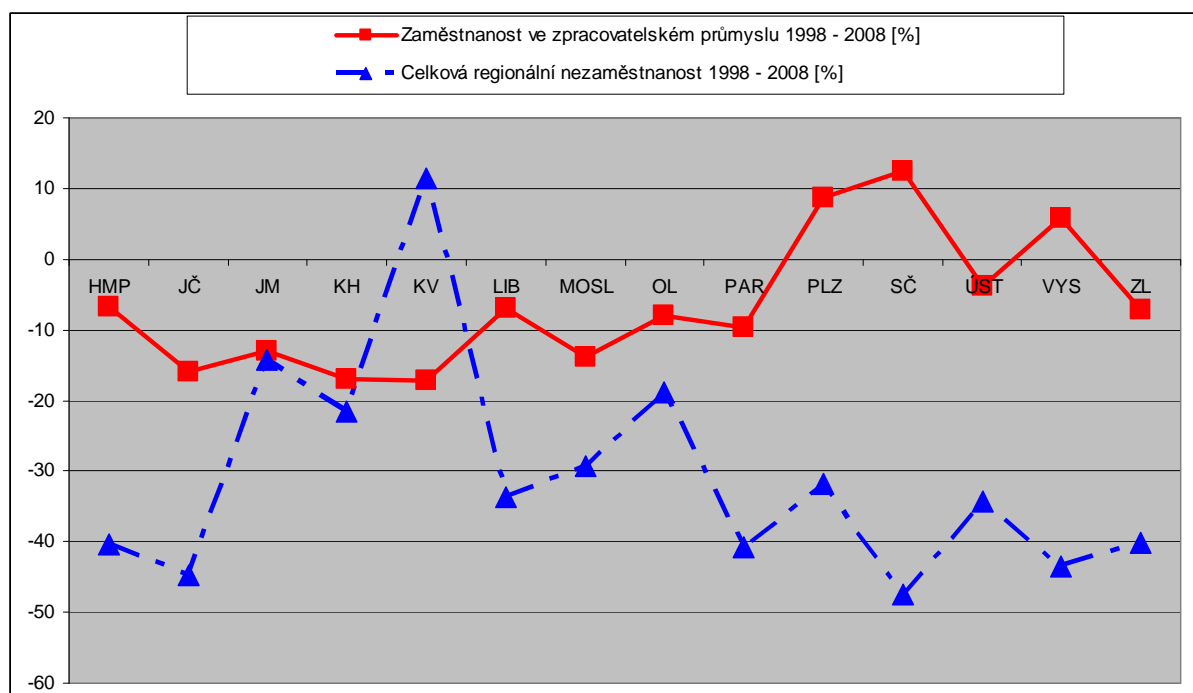
Zdroj: vlastní výpočty i zpracování s využitím dat ČSÚ: Krajské statistické ročenky 1999 – 2009, [online] [cit. 2010-08-10], dostupný z
<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky>

Obr. 31 Vývoj účetní přidané hodnoty v sub-sektorech odvětví zpracovatelského průmyslu v letech 1998 – 2008 [mil. Kč]

Zdroj: vlastní výpočty i zpracování s využitím dat ČSÚ: Krajské statistické ročenky 1999 – 2009, [online] [cit. 2010-08-10], dostupný z http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky

Zpracovatelský průmysl zaznamenal nárůst počtu zaměstnaných osob pouze ve 3 regionech, a to Středočeském, Plzeňském a na Vysočině, přičemž ve Středočeském regionu a na Vysočině se na absolutním růstu nejvíce podílelo odvětví výroby dopravních prostředků, v Plzeňském kraji se jednalo především o odvětví výroby optických a elektrických zařízení. Z obr. 32 dále patrné, že nejvyšší pokles zaměstnanosti v odvětví zpracovatelského průmyslu zaznamenal Karlovarský a Královéhradecký kraj, v případě Karlovarského kraje však došlo taktéž k všeobecnému nárůstu nezaměstnanosti, tzn., že zaniklá pracovní místa v sektoru zpracovatelského průmyslu se nepodařilo substituovat vytvořenými pracovními místy v jiných sektorech. U ostatních regionů došlo k náhradě zaniklých pracovních míst v jiných sektorech.

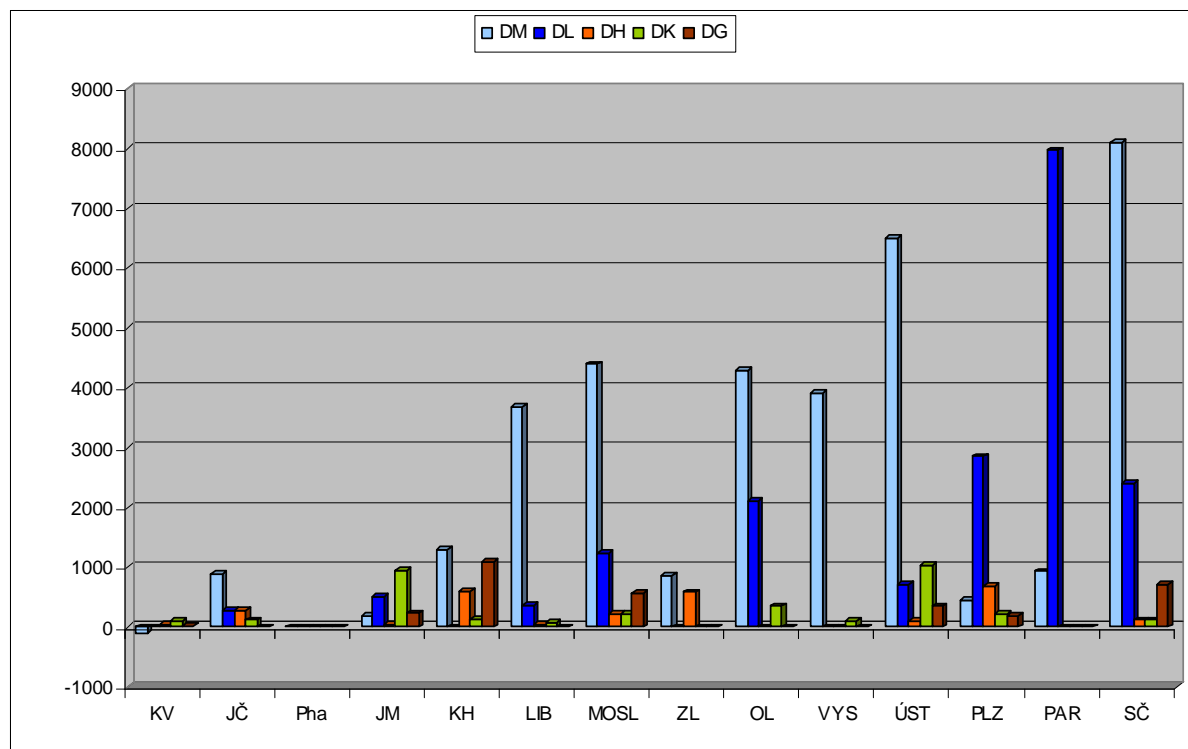
Obr. 32 Vývoj zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu a celkové regionální nezaměstnanosti [%]

Zdroj: vlastní výpočty i zpracování s využitím dat ČSÚ: Krajské statistické ročenky 1999 – 2009, [online] [cit. 2010-08-10], dostupný z http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky

6.4.3 Restrukturalizace na regionální úrovni

Obr. 33 znázorňuje nárůst pracovních míst v souvislosti s PZI^{IP} v regionech a odvětvích, která se na přílivu PZI nejvíce podílejí, tj. výroba dopravních prostředků (DM), optických a elektrických přístrojů (DL), pryžových a plastových komodit (DH), strojů a zařízení (DK), chemický a farmaceutický průmysl (DG). Firemní data jsou čerpána z vlastního průzkumu zahraničních subjektů, jimž byly do r. 2006 rozhodnutím přislíbeny investiční pobídky v ČR. Jedná se konkrétně o počet vytvořených pracovních míst, přičemž u brownfields byla aplikována přírůstková metoda, tj. rozdíl mezi zaměstnaností v roce před realizací PZI a letech následujících. Z obr. 33 je rovněž patrný směr restrukturalizace průmyslu v jednotlivých regionech podpořený IP. Nejvýrazněji se prosazuje v Pardubickém kraji v odvětví DL. Odvětví DM díky investičním pobídkám významně zvyšuje svůj podíl ve Středočeském, Ústeckém, Libereckém, Moravskoslezském, Olomouckém kraji a na Vysočině. Tab. 8 uvádí, jaký podíl tvoří PZI^{IP} na celkové zaměstnanosti v regionu a v daném odvětví (DL, DM a zpracovatelský průmysl celkem). Vyšší míra zaměstnanosti v regionu (tj. nad hranicí významnosti – viz tab. 7) a zároveň vyšší podíl na regionální zaměstnanosti v odvětví,

dokládají důležitost PZI v procesu restrukturalizace. Výsledky komparace podílů PZI^{IP} s benchmarkovými hodnotami hranice významnosti jsou znázorněny na obr. 34.

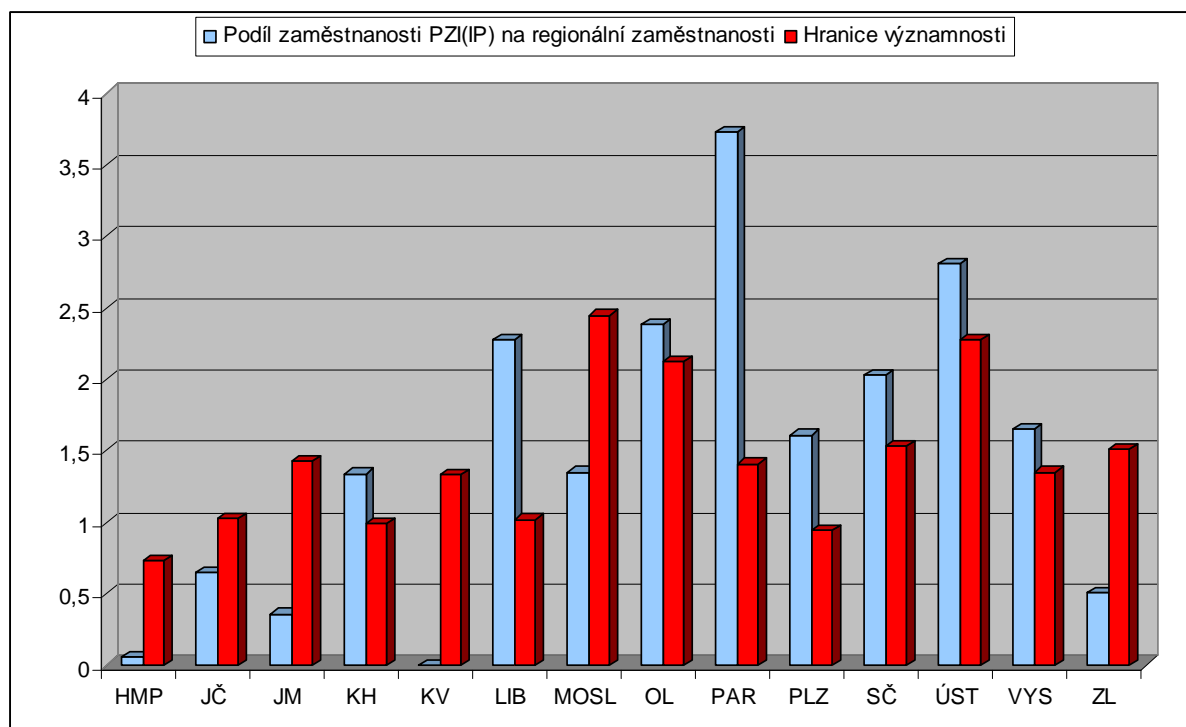
Obr. 33 Nárůst pracovních míst v souvislosti s udělenými IP

Zdroj: vlastní šetření, výpočty i zpracování

Tab. 8 Podíl PZI^{IP} na odvětvové a regionální zaměstnanosti v odvětví DL, DM a zpracovatelském průmyslu celkem v r. 2008

Odvětví	Podíl na celkové zaměstnanosti v regionu [%]			Podíl na regionální zaměstnanosti v odvětví [%]		
	DM	DL	D	DM	DL	D
KV	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,02
JČ	0,28	0,09	0,65	13,30	3,83	2,15
JM	0,03	0,10	0,36	7,12	3,67	1,26
KH	0,49	0,00	1,34	34,51	0,00	3,71
LIB	1,84	0,18	2,28	34,75	4,91	5,67
MOSL	0,77	0,22	1,35	20,15	16,82	4,60
ZL	0,30	0,00	0,51	23,36	0,00	1,39
OL	1,45	0,71	2,38	97,90	16,41	7,55
VYS	1,58	0,00	1,65	33,95	0,00	4,90
ÚST	1,75	0,19	2,81	77,41	10,30	10,12
PLZ	0,16	1,02	1,61	4,40	18,90	4,81
PAR	0,38	3,25	3,73	15,41	73,25	10,75
SČ	1,35	0,40	2,03	19,58	19,94	6,97
HMP	0,00	0,00	0,06	0,00	0,00	0,57

Zdroj: vlastní šetření, výpočty i zpracování s využitím dat ČSÚ: Krajské statistické ročenky 1999 – 2009, [online] [cit. 2010-08-10], dostupný z <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky>

Obr. 34 Významnost PZK^{IP} z hlediska regionální zaměstnanosti v krajích ČR v r. 2008 [%]

Zdroj: vlastní šetření, výpočty i zpracování s využitím dat ČSÚ: Krajské statistické ročenky 1999 – 2009, [online] [cit. 2010-08-10], dostupný z http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky

Vysoký regionální význam a dopad na restrukturalizaci průmyslu mají PZI^{IP} v Pardubickém, Libereckém, Ústeckém, Plzeňském, Olomouckém, Středočeském a Královéhradeckém kraji. Podíl PZI na regionální zaměstnanosti v Pardubickém kraji činí 3,73 %, přičemž benchmarková hodnota je o více jak 2,3 p. b. nižší. Zde je ovšem třeba podotknout, že na této zaměstnanosti se s ohledem na rostoucí pracovní migraci do Pardubického kraje zřejmě vyšší mírou podílí zahraniční pracovníci (viz kap. 5.1). Z obr. 33 je rovněž patrné, že na růstu zaměstnanosti se významně podílí odvětví výroby optických a elektrických přístrojů. Jedná se především o investice firem AVX Czech Republic, s. r. o. (okres Ústí nad Orlicí) a Foxconn CZ, s. r. o. (okres Pardubice), které se na zaměstnanosti v odvětví podílejí téměř 74 %.

V Ústeckém kraji byla benchmarková hodnota překročena o 0,53 p. b., zde v restrukturalizaci prizmatem PZI^{IP} dominuje odvětví výroby dopravních prostředků, kde činí podíl PZK^{IP} na odvětvové zaměstnanosti více jak 77 %.

V Libereckém kraji vytvořily PZK^{IP} do r. 2008 2,28 % pracovních míst, což je o 1,62 p. b. nad benchmarkovou hodnotou. Opět dominuje odvětví DM, kde PZK^{IP} dokonce zaměstnávají

v porovnání s benchmarkovou hodnotou významné množství osob. Jejich podíl na odvětvové regionální zaměstnanosti činí téměř 35 %.

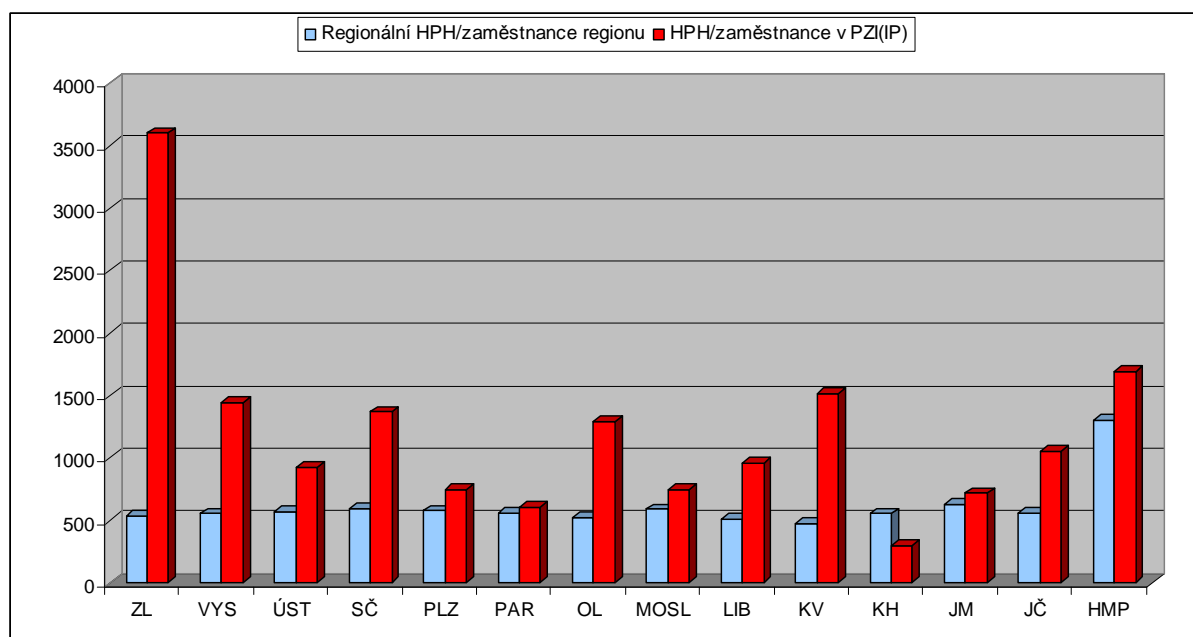
6.4.4 Závěr H3

Z regionů s významnou zaměstnaností v PZK^{IP} dominuje odvětví výroby dopravních prostředků ještě v Královéhradeckém, Olomouckém (tam vytvořily PZK^{IP} dokonce 94 % odvětvové zaměstnanosti), Středočeském kraji a na Vysočině. Odvětví DL dominuje kromě Pardubického kraje ještě ve Středočeském a Plzeňském regionu.

První část hypotézy, že PZI^{IP} se významně podílejí na restrukturalizaci průmyslu v regionech ČR lze potvrdit, jelikož více jak 50 % českých regionů vykazuje větší než významnou zaměstnanost v PZK^{IP}.

Druhá část hypotézy H3, že PZI^{IP} přispívají ke zvýšení agregátní úrovně produktivity práce bude, jak již bylo uvedeno výše, ověřována na základě komparace regionální HPH na zaměstnance regionu a HPH přepočtené na zaměstnance v PZK^{IP}. Obr. 35 toto srovnání prezentuje v grafické podobě. Zřejmě nejvyšší podíl na nárůstu produktivity práce mají PZK^{IP} ve Zlínském kraji, kde však nebyla zjištěna významná regionální zaměstnanost v PZI^{IP}. V dalších 12ti regionech je produktivita práce v PZK^{IP} vyšší než je skutečná regionální úroveň. Výjimku tvoří pouze Královéhradecký kraj. Zřejmě nejnižší přínos pro agregátní produktivitu práce skýtají PZK^{IP} v Pardubickém regionu, který byl výše hodnocen jako oblast s nejvyšší úrovní restrukturalizace průmyslu v kontextu PZI^{IP}.

S ohledem na to, že 93 % regionů vykazuje růst HPH v důsledku PZI^{IP}, resp. pozitivní přínos PZI^{IP} pro agregátní úroveň produktivity práce, je i druhá část hypotézy potvrzena.

Obr. 35 Srovnání průměrné produktivity práce v regionech s produktivitou práce PZI^{IP} v roce 2008 [tis. Kč]

Zdroj: vlastní šetření, výpočty i zpracování s využitím dat ČSÚ: Krajské statistické ročenky 2009, [online] [cit. 2010-08-10], dostupný z
http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky

6.5 H4: V důsledku investičních pobídek dochází k posilování odvětvové specializace českých regionů, která je spojena s necenovou komparativní výhodou

Příliv PZI může v regionu vytvořit aglomerační efekty, které přirozeně posilují průmyslovou specializaci regionu a jsou do značné míry důsledkem specializované infrastruktury, na kterou se „nabalují“ další podobně zaměřené firmy, může se jednat o PZI či domácí MSP (tzv. snowball effect)¹⁴⁵.

Cílem této hypotézy je ověřit, zda v regionech dochází díky PZI^{IP} k aglomeračním efektům projevujícím se specializací regionu na určité subodvětví zpracovatelského průmyslu, a zda je tato specializace provázena necenovou komparativní výhodou.

V některých krajích totiž díky umístění masových montážních výroby může docházet k růstu průmyslové specializace na produkci s nízkou přidanou hodnotou. Tuto specializaci však nelze hodnotit z pohledu regionálního rozvoje jako přínosnou, jelikož zde díky nízkému stupni integrace PZI do regionu (vysoký sklon k dovozu komponent, nízká úroveň ekonomické spolupráce s místními subjekty) existuje značné riziko odlivu investic do destinací s levnější pracovní silou. Riziko odlivu investic do nízko-nákladových zemí samozřejmě existuje i u sofistikovanějších výroby a je spojeno s růstem konkurenceschopnosti a výdajů na výzkum a vývoj v některých asijských centrech, avšak je znatelně nižší.

Předmětem zkoumání jsou subodvětví zpracovatelského průmyslu v regionech, která v letech 1998 – 2008 zaznamenávají nejvyšší nárůst počtu zaměstnanců. Jedná se o expandující odvětví silně spojená s českou exportní specializací, která jsou zároveň nejvyššími příjemci PZI v ČR, jsou jimi:

DL: Výroba optických a elektronických zařízení (16 % PZI^{IP}),

DM: Výroba dopravních prostředků (52 % PZI^{IP}).

Pokud dané odvětví vykazuje v letech 1998 – 2008 vyšší či rostoucí úroveň specializace v regionu s ohledem na koncentraci odvětví v ostatních regionech, lze obecně hovořit o komparativní výhodě. Avšak v souvislosti s problematikou fragmentace produkčního řetězce, kdy specializace regionu může být založena pouze na části výrobního procesu s nízkou přidanou hodnotou, není takto úzce pojatá komparativní výhoda dostačující. Důležitým

¹⁴⁵ COMBES, P. P. et al. *Economic Geography: The Integration of Regions and Nations*, 1st edition, Princeton University Press 2008. 399 pgs. ISBN 978-0-691-12459-9.

faktorem je proto vývoj produktivity práce na bázi vytvořené přidané hodnoty, čímž je zohledněna skutečná míra participace regionu na výrobním procesu v daných odvětvích.

6.5.1 Metoda výpočtu

Pro výpočet odvětvové koncentrace a specializace v regionech NUTS3 České republiky (kraje) bude použit níže popsany **relativní Giniho index koncentrace a modifikovaný Giniho index specializace**, který byl původně sestaven pro potřeby hodnocení nerovností osobních příjmů. Lze jím však poměrně úspěšně hodnotit i prostorovou koncentraci daného odvětví prostřednictvím veličin jako je zaměstnanost, produkce či přidaná hodnota.¹⁴⁶

V analýze budou použita harmonizovaná data Českého statistického úřadu z podnikového výkaznictví týkající se počtu osob zaměstnaných ve vybraných subodvětvích zpracovatelského průmyslu za jednotlivé kraje v letech 1998 – 2008. Benchmarkem pro stanovení úrovně specializace v jednotlivých regionech bude vypočtený celonárodní průměr.

Otázka, na jaký hodnotový fragment produkčního řetězce je region specializován, bude zodpovězena na základě údajů o produktivitě práce na bázi účetní přidané hodnoty, tj. podíl účetní přidané hodnoty na zaměstnance v PZK^{IP}. Přičemž hranicí pro posouzení přínosu specializace pro regionální rozvoj je národní podíl celkové ÚPH vytvořené v podnicích na počtu zaměstnaných osob v daném subodvětví. Pokud bude národní průměr vyšší než zjištěná regionální hodnota, nelze hovořit o necenové komparativní výhodě regionu. V opačné, případě toto lze připustit.

6.5.1.1 Giniho relativní index koncentrace a specializace

Giniho index je založen na faktu, jak jsou regionální podíly odvětví s , označené jako λ_r^s distribuovány mezi regiony

$$\lambda_r^s = \frac{\chi_r^s}{\chi^s} \quad (10)$$

kde symbol χ_r^s vyjadřuje úroveň zaměstnanosti v sektoru $s = 1, \dots, S$ v regionu $r = 1, \dots, R$ a χ^s je celková zaměstnanostní úroveň v odvětví „ s “ za celou ČR.

¹⁴⁶ COMBES, P. P. et al.: Economic Geography: The Integration of Regions and Nations, 1st edition, Princeton University Press 2008. 399 pgs. ISBN 978-0-691-12459-9.

Dobře známou grafickou interpretací tohoto indexu je Lorenzova křivka, kde na ose x Lorenzovy křivky budou intervaly s rozdílnou délkou, která koresponduje s jejich regionální mírou zaměstnanosti ¹⁴⁷

$$\lambda_r = \frac{\chi_r}{\chi} \quad (11)$$

kde $\chi_r = \sum_{s=1}^S \chi_r^s$ označuje celkovou zaměstnanost v regionu „r“ a $\chi = \sum_{s=1}^S \chi^s =$

$\sum_{r=1}^R \chi_r$ celkovou zaměstnanost v oblasti, která je zkoumána, v našem případě se jedná o celou

ČR. Tzv. relativní Giniho index koncentrace využívá alternace Lorenzovy křivky, kdy jsou regiony rozděleny vzestupně podle své odvětvové specializace s ohledem na jejich velikost. Na ose x se nachází suma podílů celkové zaměstnanosti od nejméně specializovaných regionů po ty s nejvyšší mírou specializace

$$\lambda_{r(n)} = \sum_{r=1}^n [\lambda_r] \quad (12)$$

Osa y koresponduje s kumulativním podílem těchto n regionů na celkové zaměstnanosti v odvětví

$$\lambda_{r(n)}^s = \sum_{r=1}^n \lambda_r^s \quad (13)$$

Formálně se relativní Giniho index rovná dvojnásobku plochy ležící mezi 45⁰ linií a novou Lorenzovou křivkou

$$G^s = 1 - \sum_{n=1}^R \lambda_r [\lambda_{r(n)}^s + \lambda_{r(n-1)}^s] \quad (14)$$

Hodnoty indexu se pohybují v intervalu <0;1>, přičemž uniformní distribuce odvětví vykazuje hodnotu 0 a horní hranice indexu je dosažena pouze za předpokladu, že jsou všichni pracovníci lokalizováni v jednom regionu. Jistou nevýhodou Giniho indexu koncentrace je fakt, že nezohledňuje velikost firem v regionu

Indexy měřící koncentraci mezi regiony mají přirozený protipól v indexech měřících absolutní a relativní specializaci, jež zachycuje odvětvovou strukturu regionů. Zatímco prostorová koncentrace vypovídá o tom, jak je dané odvětví koncentrováno mezi regiony, indexy specializace určují, jaká je distribuce odvětví v konkrétním regionu. **Modifikovaný Giniho index specializace** potom vypadá následovně

¹⁴⁷ COMBES, P. P. et al. Economic Geography: The Integration of Regions and Nations, 1st edition, Princeton University Press 2008. 399 pgs. ISBN 978-0-691-12459-9.

$$\mu_r^s = \frac{\chi_r^s}{\chi_r} \quad (15)$$

Index specializace dosahuje hodnot $<0;1>$, přičemž hodnoty blíží se dolní hranici hovoří o nižší úrovni specializace a naopak hodnoty vyšší hovoří o vyšším podílu zaměstnaných osob v regionu v daném odvětví, tzn. o vyšší úrovni specializace.¹⁴⁸

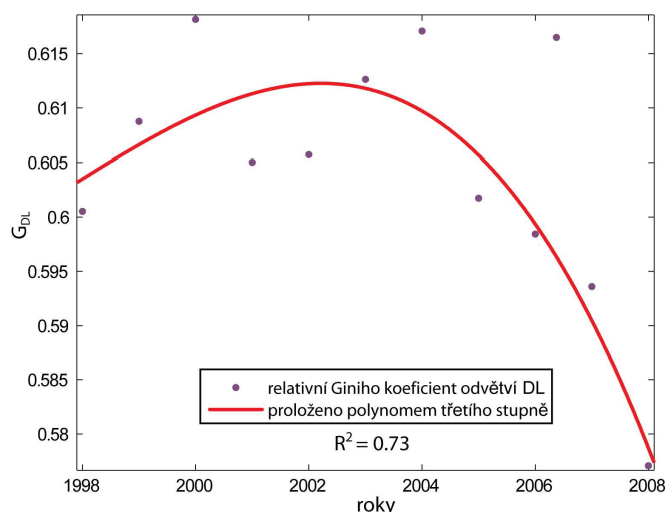
Na základě vypočtených relativních Giniho indexů koncentrace pro vybraná průmyslová odvětví v letech 1998 – 2008 (viz tab. 9) jsou na obr. 36 a 37 na 5ti procentní hladině významnosti modelovány vývojové trendy, které napovídají směr distribuce odvětví v regionech. Zatímco odvětví DL vykazuje od r. 2002 klesající trend, svědčící o stále rovnoměrnějším rozdělení průmyslu v regionech, v případě odvětví výroby dopravních prostředků nelze trend vývoje distribuce jednoznačně určit. Jinak řečeno v odvětví DL se začínají prosazovat regiony s původně nižším podílem zaměstnanosti v odvětví, zatímco odvětví DM je pravděpodobně stále doménou původně specializovaných regionů.

Tab. 9 Hodnoty relativního Giniho indexu koncentrace odvětví v regionech ČR

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
DL	0,6005	0,6088	0,6182	0,6050	0,6057	0,6126	0,6171	0,6017	0,5984	0,5936	0,5771
DM	0,6530	0,6576	0,6707	0,6698	0,6606	0,6551	0,6453	0,6538	0,6598	0,6647	0,6621

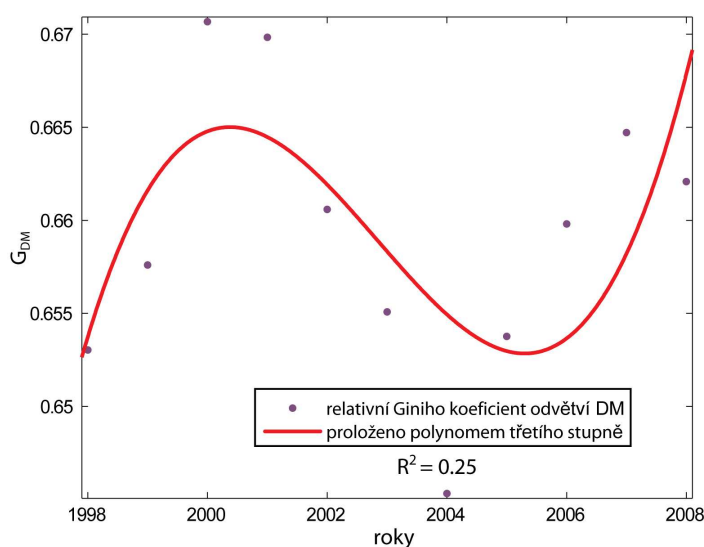
Zdroj: vlastní výpočty s využitím dat ČSÚ: Krajské statistické ročenky 1999 - 2009, [online] [cit. 2010-08-10], dostupný z http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky

¹⁴⁸ COMBES, P. P. et al. *Economic Geography: The Integration of Regions and Nations*, 1st edition, Princeton University Press 2008, ISBN 978-0-691-12459-9.

Obr. 36 Vývoj odvětvové koncentrace v regionech (OKEČ DL)

Zdroj: vlastní výpočty a zpracování s využitím dat ČSÚ: Krajské statistické ročenky 1999 - 2009, [online] [cit. 2010-08-10], dostupný z
http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky

Obr. 37 Vývoj odvětvové koncentrace v regionech (OKEČ DM)

Zdroj: vlastní výpočty a zpracování s využitím dat ČSÚ: Krajské statistické ročenky 1999 - 2009, [online] [cit. 2010-08-10], dostupný z
http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky

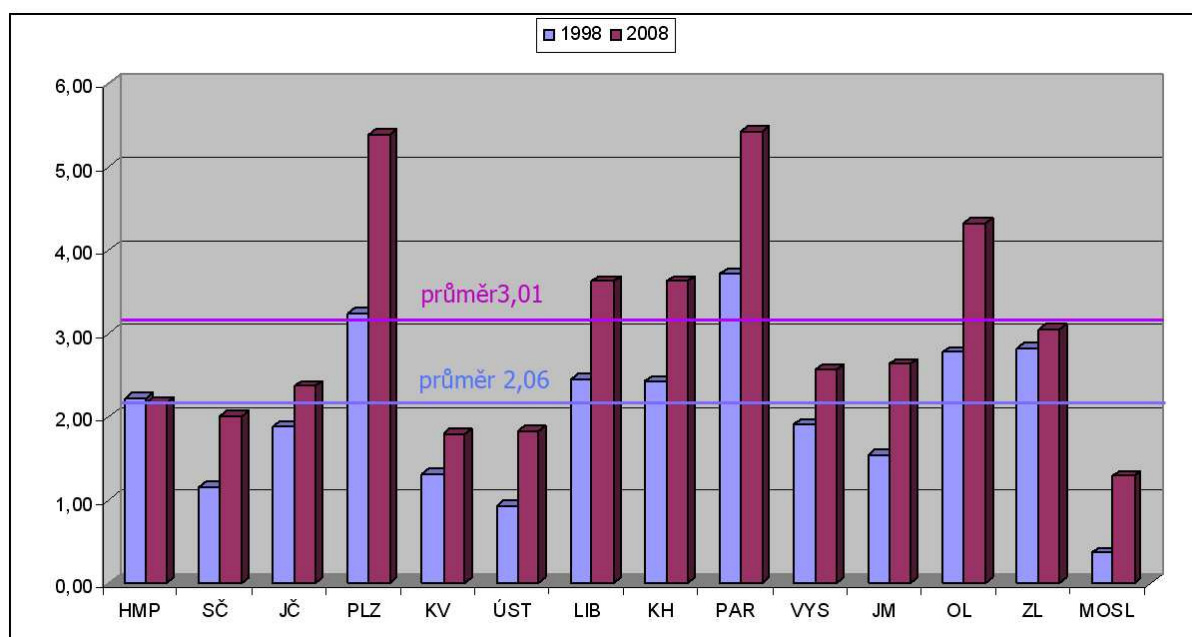
Vypočtené indexy specializace odvětví DL a DM pro každý region a odvětví jsou prezentovány formou grafů v následujících kapitolách.

6.5.2 Vývoj odvětví DL

Z obr. 38 je patrné, že odvětví DL v letech 1998 – 2008 expandovalo ve všech regionech kromě Hl. města Prahy, kde ale dochází k útlumu zpracovatelského průmyslu všeobecně a

struktura hospodářství se výrazně mění ve prospěch terciéru a kvartéru. Od r. 1998 se mezi nejvíce specializované regiony řadí Pardubický, Plzeňský, Zlínský, Olomoucký, Liberecký a Královéhradecký kraj. Nejvyšší nárůst specializace dosáhl Plzeňský, dále Pardubický a Olomoucký kraj, relativně významný nárůst zaznamenal ještě Liberecký a Královéhradecký region, nejnižší nárůst zaměstnanosti zaznamenává Zlínský kraj. Bohužel údaje o dvou PZI^{IP} Královéhradeckého kraje od odvětví výroby optických a elektrických přístrojů nemohly být vyhodnoceny z důvodu absence digitalizovaných dat, proto bude z dalšího průzkumu vyřazen.

Podobně lze komentovat i specializaci Plzeňského regionu, ačkoli míra závislosti na PZI podpořených investičními pobídkami je zde znatelně nižší.

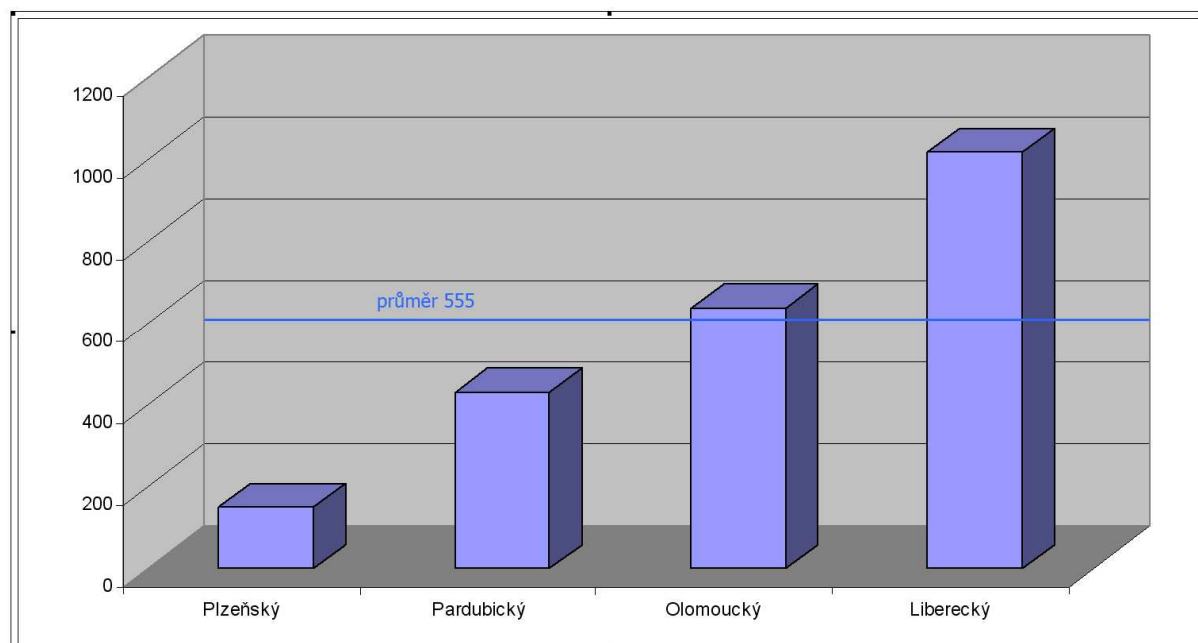

Obr. 38 Vývoj specializace odvětví DL v regionu [%]

Zdroj: vlastní výpočty a zpracování s využitím dat ČSÚ: Krajské statistické ročenky 1999 a 2009, [online] [cit. 2010-08-10], dostupný z http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky

Obr. 39 zachycuje vypočtenou hodnotu produktivity práce na bázi účetní přidané hodnoty pro výše uvedené specializované regiony, resp. PZI čerpající investiční pobídky v nich lokalizované s ohledem na průměrnou hodnotu ukazatele pro ČR v roce 2008. Dle výsledků je komparativní výhoda spojená s PZI nejvyšší v Libereckém kraji, PZI^{IP} zde však tvoří pouhý zlomek naopak podprůměrné hodnoty vykazují regiony Plzeňský a Pardubický. Vzhledem k vysoké míře participace PZI^{IP} na odvětví DL v Pardubickém kraji zde lze hovořit o rizikové specializaci na fragment produkčního řetězce s nízkou přidanou hodnotou. Největšími odvětvovými zaměstnavateli zde jsou Panasonic Mobile & Automotive Systems Czech, s.r.o.

(okres Pardubice), AVX Czech Republic s. r. o. (okr. Ústí nad Orlicí) a Foxconn CZ (okres Pardubice), kde pardubický závod figuruje jako v Evropě jediný zaměřený výhradně na masovou produkci (viz obr. 40).

Obr. 39 Účetní přidaná hodnota specializovaných regionů v odvětví DL v r. 2008 [tis. Kč]

Zdroj: vlastní šetření, výpočty a zpracování s využitím dat ČSÚ: Krajské statistické ročenky 2009, [online] [cit. 2010-08-10], dostupný z http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky

Obr. 40 Rozložení produkčních aktivit nadnárodní společnosti Foxconn

Zdroj: Mapa poboček MNC Foxconn , [online] [cit. 2010-08-10], dostupný z <http://www.foxconn.cz/onas/zastoupeni.aspx>

6.5.3 Vývoj v odvětví DM

V případě odvětví výroby dopravních prostředků (DM) nelze jednoznačně určit trend vývoje rozložení aktivit. Odvětví se vyznačuje širokou dodavatelskou sítí, tudíž zde klíčovou roli hraje dobrá dopravní dostupnost velkých automobilek (Škoda Auto Mladá Boleslav, TPCA Ovčáry u Kolína, Hyundai Nošovice) či blízkost hranic s německým Bavorskem.

Z obr. 41 je patrné, že odvětví DM v letech 1998 – 2008 oslabilo svou pozici, alespoň co se týče podílu na regionální zaměstnanosti, v regionu Hl. město Praha, Jihočeském a Karlovarském kraji.

V r. 1998 se mezi nejvíce specializované regiony řadil Středočeský, Jihočeský, Liberecký, Plzeňský, Moravskoslezský region a Vysočina. V r. 2008 ze šestice vypadá Jihočeský kraj, specializace výrazně posílila na Vysočině, v Libereckém, ale i Moravskoslezském kraji.

Tradičně nejvíce specializovaný Středočeský kraj vykazuje nárůst zaměstnanosti v letech 1998 – 2008 o 1,3 %, zde je ovšem nutné zohlednit bázi, ze které je růstová charakteristika vypočtena. Jelikož je ve Středočeském kraji v odvětví zaměstnáno více jak 5 % ekonomicky aktivních obyvatel, v absolutní hodnotě se jedná o značně vyšší počet nově zaměstnaných než v ostatních (i když rychleji rostoucích) regionech. Rovněž produktivita práce je zde nad celonárodním průměrem (viz obr. 43), proto lze hovořit o necenově orientované komparativní výhodě.

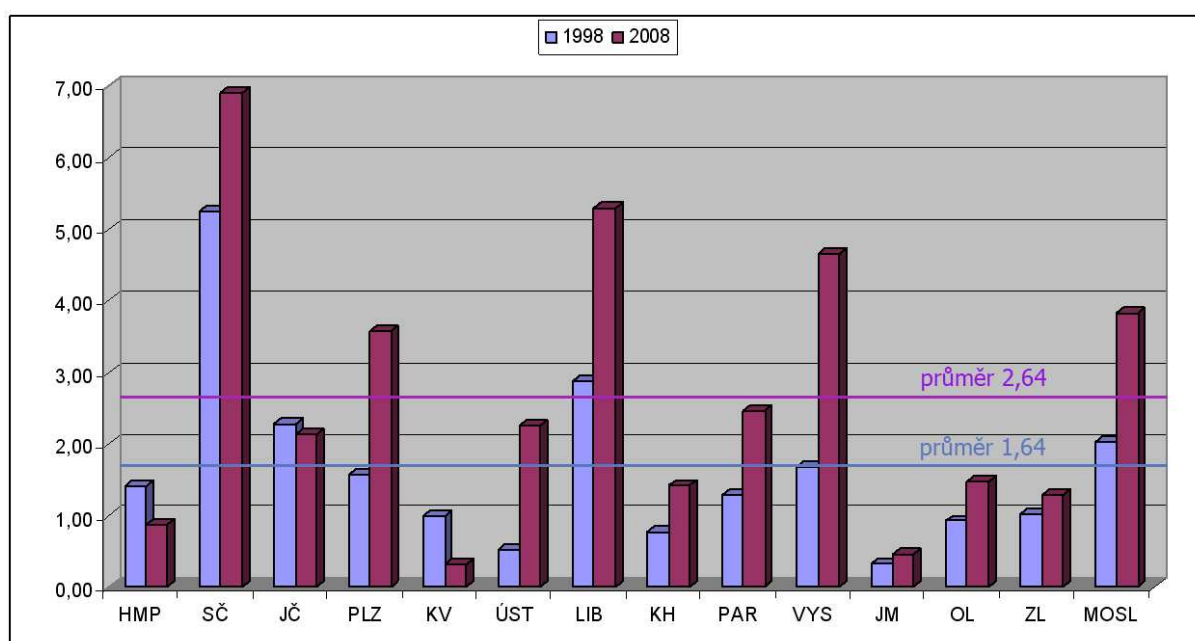
Nárůst zaměstnanosti v odvětví DM na Vysočině lze vysvětlit dobrou dopravní dostupností dvou větších automobilek v sousedních krajích (kolínské TPCA a mladoboleslavské Škody Auto). Největšími a výrazně expandujícími zaměstnavateli na Vysočině jsou Bosch Diesel, s. r. o. (2001) a Motorpal (1993 joint-venture s Bosch Diesel). Téměř 85 % podíl PZI^{IP} na regionální odvětvové zaměstnanosti sice odráží silnou závislost na zahraničním kapitálu, avšak vysoce nadprůměrná hodnota produktivity práce řadí automobilový průmysl na přední místo v necenové (technické či technologické) konkurenceschopnosti. (viz obr. 43)

Více jak třetinový podíl PZI^{IP} na regionální odvětvové zaměstnanosti ještě vykazují Liberecký a Moravskoslezský kraj, bohužel produktivita práce zde nedosahuje celonárodního průměru.

Moravskoslezský region se díky PZI korejské firmy Hyundai v roce 2006 stává druhým českým regionem s výrobou osobních automobilů. Lokalizační potenciál regionu je podpořen existencí kvalitně připravených průmyslových zón a výhodnějších investičních pobídek spojených s podporou tvorby nových pracovních míst. Významným lokalizačním faktorem je

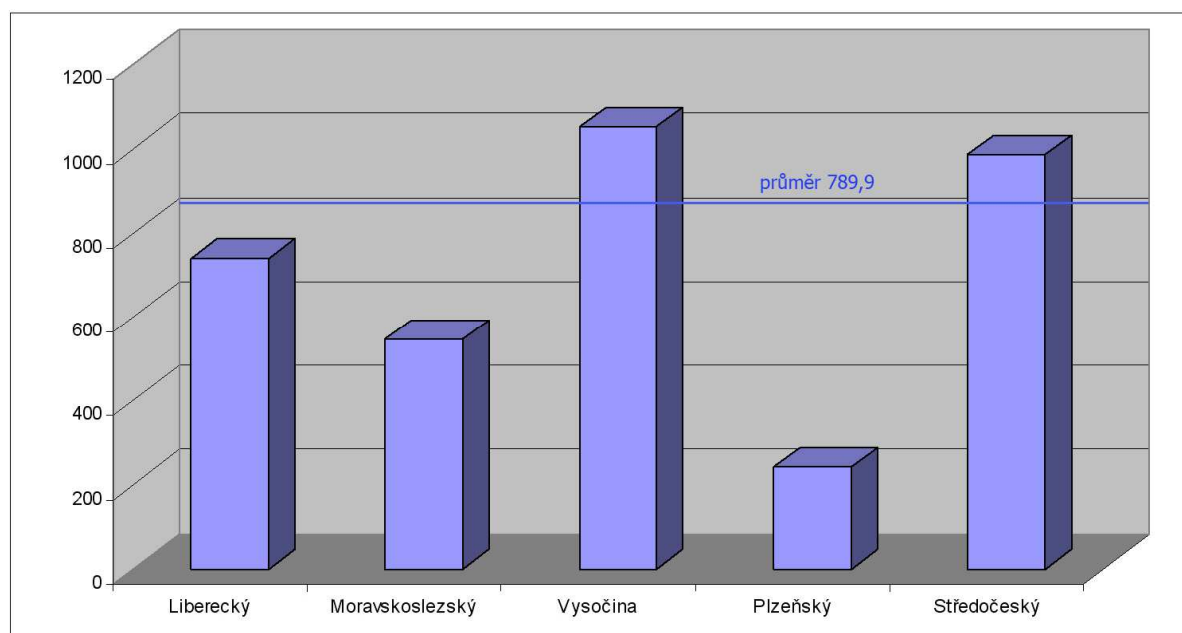
existence automobilky KIA (člen skupiny Hyundai Kia Automotive Group) v nedaleké Bratislavě. Produktivita práce vykazuje podprůměrnou hodnotu, i když v souvislosti s výše uvedenou investicí lze do budoucna předpokládat její nárůst. (viz obr. 43)

Plzeňský kraj benefituje především z tradiční orientace na automobilový průmysl, tudíž i potenciálu kvalifikované pracovní síly a se sousedství s Bavorskem – centrem automobilového průmyslu v Německu. Na odvětvové zaměstnanosti se však PZI podpořené investičními pobídkami podílejí pouhými necelými 10-ti procenty a v roce 2008 vykázaly z porovnávané pětice nejnižší úroveň produktivity práce na bázi účetní přidané hodnoty. (viz obr. 43)

Obr. 41 Vývoj specializace odvětví DM v regionech [%]

Zdroj: vlastní výpočty a zpracování s využitím dat ČSÚ: Krajské statistické ročenky 1999 a 2009, [online] [cit. 2010-08-10], dostupný z http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky

Obr. 42 Účetní přidaná hodnota specializovaných regionů v odvětví DM [tis. Kč na zaměstnance]

Zdroj: vlastní šetření, výpočty a zpracování s využitím dat ČSÚ: Krajské statistické ročenky 2009, [online] [cit. 2010-08-10], dostupný z

<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky>

6.5.4 Závěr H4

V českých regionech dochází k nárůstu specializace v kontextu PZI^{IP} . Nejvýznamnější (nadprůměrná) specializace v odvětví výroby optických a elektrických přístrojů byla zjištěna u 4 regionů – Plzeňském, Pardubickém, Olomouckém a Libereckém. Pouze u dvou posledně jmenovaných regionů, které vykazují výrazně nižší míru specializace a podílu PZI^{IP} v odvětví DL na regionální a odvětvové zaměstnanosti (viz tab. 8) byla zjištěna vyšší než průměrná produktivita práce. Pardubický region se zaměstnaností v odvětví DL ve výši 3,25 %, přičemž odvětvový podíl PZK^{IP} činí 73,25 % a Plzeňský region (1,02 %; 18,9 %) registrují významně nižší než průměrnou produktivitu práce.

V odvětví DM bylo identifikováno 5 regionů s vyšší než průměrnou specializací – Středočeský, Liberecký, Plzeňský, Moravskoslezský a Vysočina.

Vyšší než průměrná produktivita práce však byla zjištěna pouze ve Středočeském regionu a na Vysočině, přičemž PZI^{IP} do DM vykazují v roce 2008 nejvyšší podíl na regionální zaměstnanosti v Libereckém regionu (1,84 %), dále na Vysočině (1,58 %), ve Středočeském (1,35 %), Moravskoslezském (0,77 %) a Plzeňském kraji (0,16 %). I v případě odvětví DM region s nejvyšším odvětvovým zastoupením PZI^{IP} (34,75 %) – Liberecký kraj – vykazuje nižší než průměrnou produktivitu práce v daném odvětví. Mezi necenově konkurenceschopné regiony v odvětví výroby dopravních prostředků v celorepublikovém měřítku se tedy řadí

Středočeský kraj a Vysočina, tj. 40 % odvětvově specializovaných krajů, V odvětví DL se sice jedná o 50 % zkoumaných krajů, avšak tyto vykazují výrazně nižší podíl PZI^{IP} i míru specializace.

Na základě výše uvedeného lze konstatovat, že hypotéza o přínosu PZI^{IP} regionální specializaci založené na necenové konkurenceschopnosti, nebyla prokázána.

6.6 H 5: Regiony se soustředěnou podporou státu jsou více ohroženy odlivem přímých zahraničních investic

Pátá hypotéza vychází z přesvědčení, že podpora tvorby nových pracovních míst sice významně pozitivně ovlivní výši nezaměstnanosti v regionu, avšak za cenu, že do regionu plynou investice zaměřené především na fragmenty produkčního řetězce s nízkou přidanou hodnotou využívající především levnou a nízko kvalifikovanou pracovní sílu, tudíž i nižší stability investic v regionu.

Ověření páté hypotézy je snahou o identifikaci a posouzení rizikových faktorů, které mohou mít negativní vliv na stabilitu investic v regionu. Jedná se následující oblasti, které byly již popsány v předešlých kapitolách předkládané DDP, a to

- A) fragment produkčního řetězce,**
- B) ekonomická situace podniku,**
- C) integrace PZI do regionu,**
- D) regionální inovační prostředí.**

Každému hodnocenému kritériu je přiřazena váha 25 %, přičemž maximum, které může kraj získat, pokud dosáhne relativně nejlepších výsledků ve všech hodnocených kritériích, činí 100 bodů. Krajům budou v rámci vyhodnocení jednotlivých kritérií přiřazeny body rovnoměrně podle dosažených výsledků dílčích indikátorů.

Ad A)

Fragmentace produkčního řetězce nadnárodních firem je důsledkem zvyšování konkurence, a tím i rostoucí specializace těchto firem. Dochází k členění produkčního řetězce na fragmenty s různou přidanou hodnotou (viz kap. 4). Srholec rozlišuje v této souvislosti dva typy PZI. Prvním jsou investice vysoce mobilní, kde existuje značné riziko transferu do zemí s nízkou úrovní mezd či výhodnějšími investičními pobídkami. Lze je charakterizovat jako vyžadující nízkou kvalifikační úroveň pracovní síly. Obecně se jedná o PZI zaměřené na fragment produkčního řetězce s nízkou přidanou hodnotou, kupř. montážní závody s relativně malou participací na dodávkách domácích výrobců a relativně vysokým sklonem k importu. Díky nižší provázanosti s ostatními odvětvími domácí ekonomiky a nízkým nárokům na kvalifikaci zaměstnanců se tyto stávají univerzálně lokalizovatelné, tudíž riziko jejich rychlého odlivu je značně vysoké. Tento druh „montážních“ investic sice vede ke zvýšení zaměstnanosti a celkového výstupu regionu (mnohdy včetně růstu exportní báze), avšak v podstatě nepřináší

výraznou technologickou změnu. Z tohoto pohledu je nelze považovat za motor ekonomického rozvoje regionu.

Druhým typem jsou investice do high-tech odvětví, které přinášejí výraznější technologickou změnu, vyžadují kvalifikovanou pracovní sílu a vyznačují se inovačním potenciálem. Výzkum a vývoj zde bývá realizován ve spolupráci s domácími univerzitami, výzkumnými a vývojovými centry či Akademii věd ČR. Vyšší provázanost s domácím prostředím a nároky na kvalifikovanou pracovní sílu snižují mezinárodní mobilitu těchto investic. Všeobecně jsou přijímány jako investice podporující rozvoj regionu a jeho ekonomický růst.^{149;150}

Tab. 10 Srovnání PHMM v PZK^{IP} a PHMM v odvětví zpracovatelského průmyslu v českých regionech – vyhodnocení kritéria A

	PHMM (PZI(IP))	PHMM(D)	Rozdíl PHMM(PZI(IP)) a PHMM (D)	Bodové hodnocení
HPM	33 842	28 984	4 858	11,98
JČ	31 449	21 306	10 143	25
JM	22 581	21 497	1 084	2,67
KH	24 967	20 430	4 537	11,18
KV	23 956	18 152	5 804	14,31
LIB	26 220	22 416	3 804	9,38
MOSL	21 437	23 023	-1 586	-3,91
OL	19 818	20 476	-658	-1,62
PAR	21 089	20 736	353	0,87
PLZ	24 469	23 159	1 310	3,23
SČ	26 081	26 371	-290	-0,71
ÚST	22 885	22 492	393	0,97
VYS	29 261	22 327	6 934	17,09
ZL	24 732	21 355	3 377	8,32

Zdroj: vlastní šetření, výpočty a zpracování s využitím dat ČSÚ: Krajské statistické ročenky 2009, [online] [cit. 2010-08-10], dostupný z
<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky>

Zásadním rozdílem mezi výše uvedenými typy investic je jejich *vliv na produktivitu práce v daném sektoru*. Významným indikátorem je *výše vyplácené průměrné mzdy*. Vyšší mzdová úroveň je spojována s druhým typem investic a může vést k technologické konvergenci zaostávajících zemí a regionů směrem k vyspělým ekonomikám. Úskalím tohoto přístupu je

¹⁴⁹ MATOUSCHEK, N., VENABLES, A. J. Evaluating Investment Projects in the Presence of Sectoral Linkages: Theory and Application to Transition Economies, Washington, D. C., World Bank 1999.

¹⁵⁰ SRHOLEC, M. Přímé zahraniční investice v České republice: Teorie a praxe v mezinárodním srovnání, Linde Praha, 2004, ISBN 80-86131-52-1

však fakt, že ona změna produktivity práce se v daném regionu projeví až v určitém časovém odstupu. To je třeba mít na paměti při hodnocení dopadu PZI na rozvoj regionu.^{151;152}

Ad B)

Ekonomická situace podniků je důležitým faktorem stability investic v regionu, jelikož odráží vývoj zhodnocení vložené investice. Při výběru vhodného ukazatele byla věnována pozornost těmto kritériím:

- ukazatel by měl být zaměřen na hlavní činnost podniku, tj. provoz, reflektující mj. vývoj poptávky po vyráběné komoditě, ostatní (vedlejší) činnosti podniku mohou být ovlivněny globálními faktory, které jsou z regionálního hlediska téměř neovlivnitelné (kupř. operace na finančních trzích atp.),
- hodnota ukazatele by měla být vztažena nejen k výši původní investice, ale veškerých vložených prostředků bez ohledu na jejich strukturu a zdroje krytí, jež vychází z faktu, že mateřské firmy si pro realizaci PZI většinou pořizují bankovní úvěry u subjektů působících v mateřské zemi, což je opět z regionálního hlediska neovlivnitelné a nezávislé na lokaci PZI.
- zdrojová data by měla vycházet z jednotných účetních standardů a měla by být dostupná z účetních závěrek zkoumaných podniků.

Hlavní činností podniku se v případě PZI^{IP} rozumí provozní činnost, tj. náklady a výnosy s ní spojené. Úspěšnost podniku potom může být hodnocena např. prostřednictvím provozního hospodářského výsledku, který je poměrně snadno dostupný z účetních závěrek hodnocených podniků. Provozní zisk by měl být vztažen k velikosti majetku, kterým vlastník disponuje bez ohledu na zdroje jeho krytí, není tedy citlivý na strukturu financování, což je v případě PZI poměrně výhodné. Většina nově vzniklých podniků typu greenfields registruje v prvních letech výrazné ztráty, které jsou následně snižují hodnotu vlastního jmění, ukazatel vázaný na vlastní jmění by tak podával zkreslené informace o výnosnosti vložených prostředků vzhledem k jejich stále nižšímu objemu.

¹⁵¹ FAGERBERG, J. Technological Progress, Structural Change and Productivity Growth: A Comparative Study. Structural Change and Economic Dynamism, 2000, vol. 11, s. 393 -411.

¹⁵² FAGERBERG, J., VERSPANGEN, B. Technology-Gaps, Innovation-Diffusion and Transformation: An Evolutionary Interpretation. Research Policy, 2002, r. 31, s. 1291 – 1304.

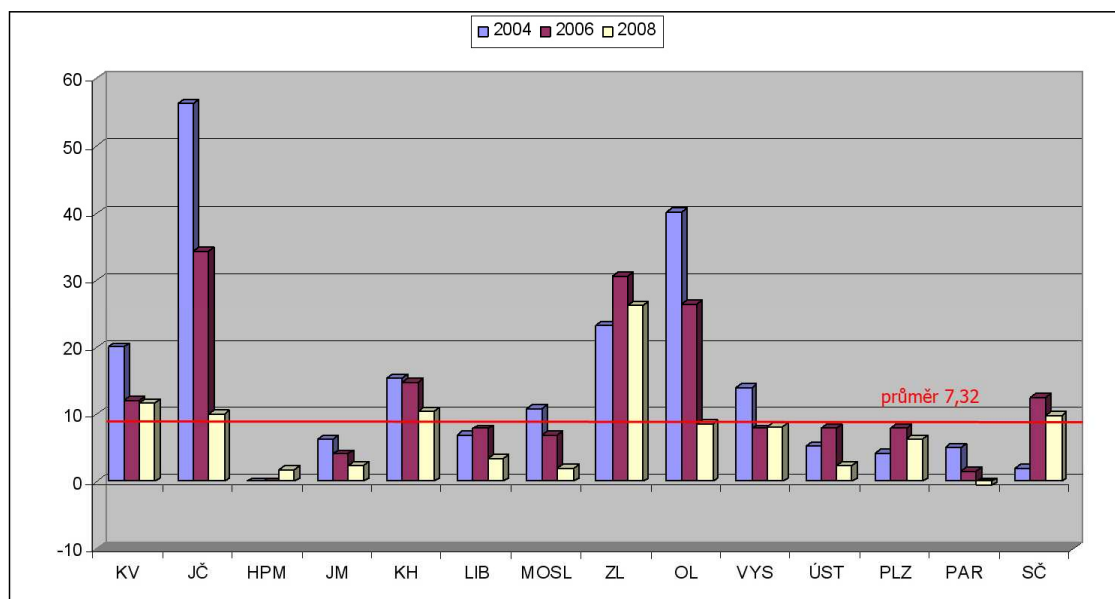
Zvolený ukazatel je podobný ukazateli ROA (Return on Assets), jež je podílem čistého zisku, tj. zisku po zdanění a celkových aktiv, až na rozdíl v čitateli, kdy je kalkulováno s hodnotou provozního zisku. (vzorec 16)

$$ROA_r = \frac{\sum_{PZK=1}^n \text{provozní_zisk}}{\sum_{PZK=1}^n \text{celková_aktiva}} \cdot 100[\%] \quad (16)$$

Ukazatel ROA však bývá kritizován především kvůli hodnotě, která je uvedena v jeho čitateli, tj. účetní zisk, v tomto případě provozní zisk. Ten se velmi často liší od ekonomického zisku a je ovlivněn mnoha faktory, kupř. metodou odepisování dlouhodobého majetku, vypovídací schopností účetnictví, oceňováním zásob atp. Jisté nedostatky s ohledem na české účetní standardy však mohou být spatřovány i ve jmenovateli, tj. celkových aktivech. Pokud podnik účtuje podle české legislativy, nemůže si dlouhodobý majetek pronajatý formou finančního leasingu zanést do aktiv, jelikož není jeho vlastníkem. Tudíž rozvaha zcela neodráží stav inventáře, což může být zdrojem horší vypovídací schopnosti daného ukazatele v mezipodnikové komparaci. U subjektů, které jsou předmětem šetření bylo ověřeno, že účetní závěrka byla sestavena podle české legislativy, tzn. údaje v ní obsažené jsou z metodologického hlediska mezipodnikově srovnatelné.

Nicméně se jedná o ukazatel, který je vzhledem k digitalizaci účetních závěrek v obchodním rejstříku snadněji dostupný, kupř. na rozdíl od ukazatele EVA (Economic Value Added), jehož výpočet vyžaduje mnohem širší informační základnu včetně průměrných vážených nákladů kapitálu (WACC) a požadované výnosnosti vlastního kapitálu a cizích zdrojů.

Na obr. 44 jsou znázorněny hodnoty ukazatele ROA u zahraničních firem čerpajících investiční pobídky v letech 2004, 2006 a 2008.

Obr. 43 Hodnoty ukazatele ROA v PZK^{IP} v letech 2004 – 2008

Zdroj: vlastní šetření, výpočty a zpracování

Nejvyšší propad v hodnotách ukazatele zaznamenal mezi roky 2004 -2008 Jihočeský a Olomoucký kraj (-46 a -31 p. b.). Naopak nejvyšší nárůst registruje kraj Středočeský a Zlínský.

Tabulka 11 prezentuje velikost ROA v roce 2008 a bodové hodnocení regionů na základě hodnoty indikátoru. Záporný bodový přínos zaznamenává Pardubický region, kde v r. 2008 dosáhly podniky v celkovém součtu provozní ztrátu. Maximum bodového ohodnocení bylo připsáno Zlínskému kraji s 26,31 % rentabilitou aktiv.

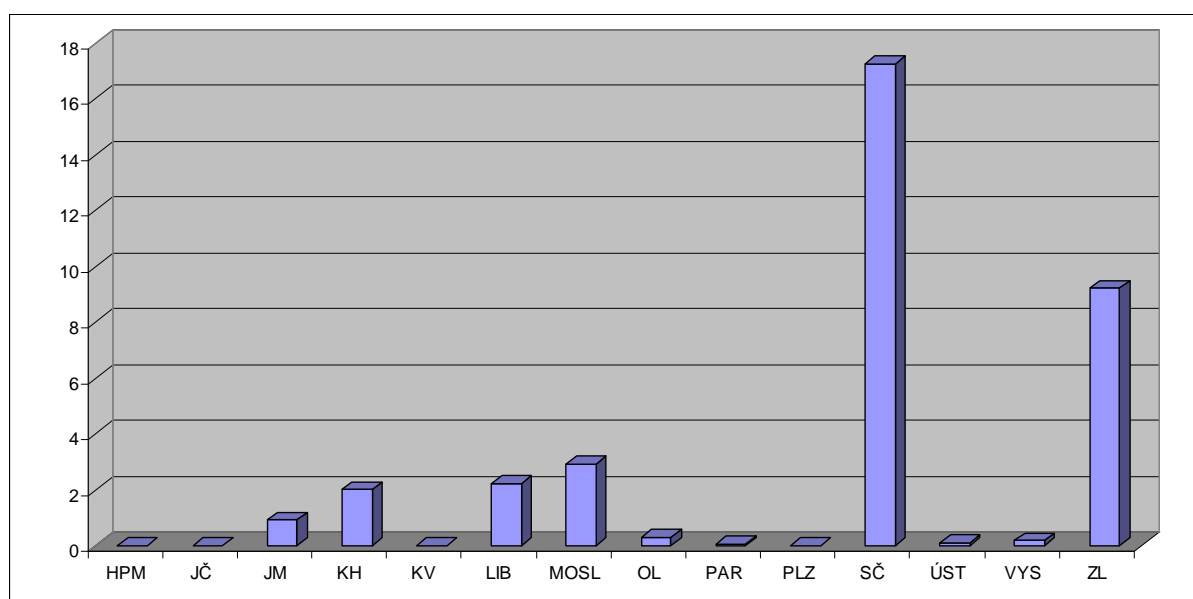
Tab. 11 Vyhodnocení kritéria B

	ROA [%]	Bodové hodnocení
HPM	1,85	1,75
JČ	10,08	9,58
JM	2,44	2,32
KH	10,43	9,92
KV	11,75	11,17
LIB	3,4	3,23
MOSL	1,9	1,81
OL	8,49	8,07
PAR	-0,63	-0,60
PLZ	6,38	6,06
SČ	9,75	9,27
ÚST	2,32	2,2
VYS	8,09	7,68
ZL	26,31	25

Zdroj: vlastní šetření, výpočty a zpracování

Ad C)

Integrace podniků do regionu se projevuje množstvím vazeb, které podnik s hostitelským regionem a jeho subjekty vytváří a které přispívají k udržitelnosti investice v dané lokaci. V souvislosti s výrobním cyklem a potřebou kontinuální inovace jsou jedním z důležitých faktorů stability investic v regionu je výzkum a vývoj realizovaný na území hostitelského regionu, mj. např. prostřednictvím místních vědecko-výzkumných či vzdělávacích institucí. Údaje týkající se firemních výdajů na VaV byly získány z výročních zpráv či příloh účetních závěrek hodnocených podniků. Pokud firma deklarovala výdaje na výzkum a vývoj bylo dále zjišťováno, zda je tento výzkum a vývoj realizován v rámci dané firmy v hostitelské zemi, či se jedná, jako ostatně ve většině případů, o aktivity plněné na základě licenčních smluv některým ze zahraničních podniků ve skupině, které se VaV zabývají. Výsledky šetření jsou uvedeny na obr. 45, kde byly celkové výdaje na výzkum a vývoj realizované zahraničními firmami s udělenými IP v letech 1998 - 2008 v daném regionu vztaženy k celkovým přímým zahraničním investicím čerpajícím investiční pobídky v daném regionu.

Obr. 44 Podíl výdajů PZKIP na výzkum a vývoj v letech 1998 - 2008 na celkových PZI^{IP} v regionech ČR

Zdroj: vlastní šetření, výpočty a zpracování

Tab. 12 obsahuje údaje o procentním podílu výdajů na VaV realizovaných PZK^{IP} v rámci ČR včetně bodového ohodnocení regionů v rámci tohoto kritéria. Nulové výdaje deklarují v letech 1998 – 2008 firmy v Hl. městě Praha (zde se jedná pouze o jednu firmu, Karlovarském,

Plzeňském a Jihočeském kraji. Naopak výrazně vysoký podíl na výdajů na PZI^{IP} vykazují firmy ve Středočeském a Zlínském kraji.

Tab. 12 Hodnocení kritéria C

Výdaje na VaV s ohledem na velikost PZI (IP) [%]		Bodové ohodnocení
HPM	0,00	0,00
JČ	0,00	0,00
JM	0,92	1,34
KH	2,01	2,91
KV	0,00	0,00
LIB	2,23	3,22
MOSL	2,93	4,24
OL	0,29	0,42
PAR	0,05	0,07
PLZ	0,00	0,00
SČ	17,25	25,00
ÚST	0,10	0,15
VYS	0,16	0,24
ZL	9,23	13,37

Zdroj: vlastní šetření, výpočty a zpracování

Ad D)

Teorie regionálního rozvoje jsou obecně založeny na faktu, že regionální prostředí významně ovlivňuje ekonomické procesy v něm probíhající. Problematika regionálního inovačního prostředí byla v předešlých kapitolách zmiňována především v souvislosti s technologickým transferem a schopností regionálních MSP integrovat se do mezinárodního produkčního řetězce nadnárodních firem.

Praktickou implikací přístupu založeném na institucionálních regionálních teoriích (viz kap. 3) je fakt, že součástí systému investičních pobídek a hospodářské politiky státu je i podpora vzniku technických a technologických center, inovačních parků, atp.

V kontextu nových teorií endogenního růstu jsou jako klíčový faktor technologického transferu a rozvoje ekonomik vyzdvihovány investice do vědy, výzkumu a lidského kapitálu.

Teorie technologické mezery, výrokového i ziskového cyklu zase akcentují schopnost firem inovovat, a tím opakovaně získávat monopolní postavení na trhu spočívající v konkurenční výhodě.

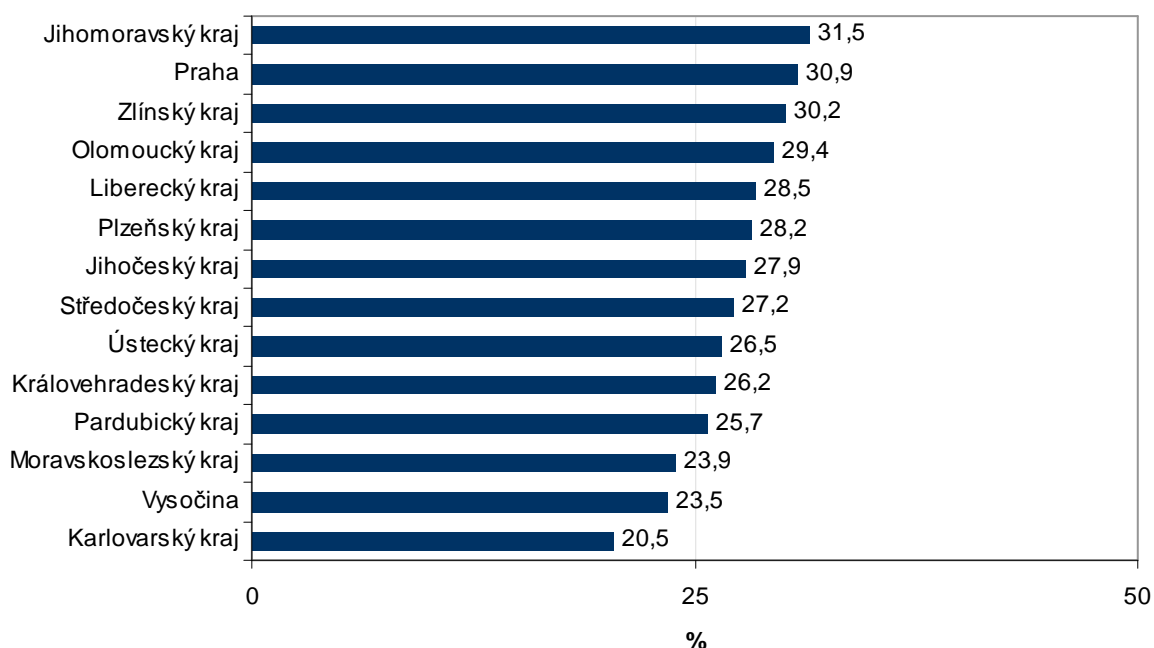
Hodnocení regionálního inovačního prostředí by proto nemělo být založeno jen na jednom ukazateli. V kapitole 3.2 již byly navrženy 3 možné ukazatele

- *výše celkových regionálních výdajů na výzkum a vývoj s ohledem na velikost regionu (viz obr. 6),*
- *výše podnikatelských výdajů na výzkum a vývoj s ohledem na velikost regionu (viz obr. 7) a*
- *distribuce vědecko-technických (inovačních) parků v regionech ČR (viz obr. 46) přepočtených na 10 tis. zaměstnanců zpracovatelského průmyslu (viz obr. 47)*

Dalším hodnoceným ukazatelem je *podíl podniků vytvářejících technické inovace v regionech*. Jedná se sice o průzkum ČSÚ z let 2004 – 6, avšak aktuálnější data zatím nejsou k dispozici. (viz obr. 46)

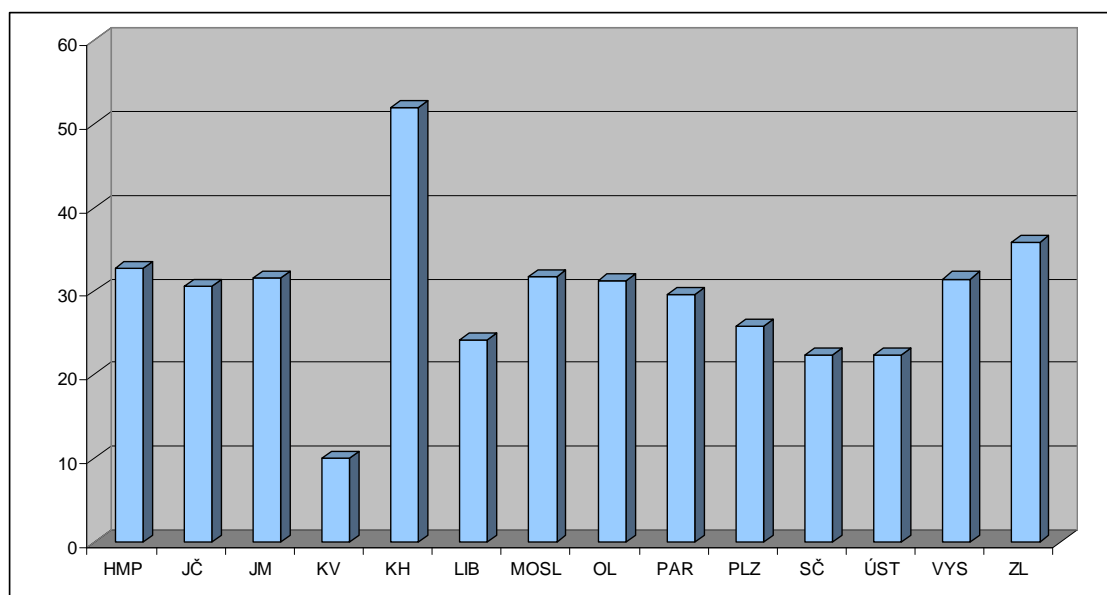
Posledním hodnoceným ukazatelem bude *počet absolventů veřejných vysokých škol na 1000 obyvatel (viz obr. 47)*. Veřejné školy byly vybrány z důvodu, že v ČR neexistuje žádná technicky zaměřená soukromá vysoká škola.

Jelikož opět neexistuje závažný důvod, proč by měl být některý z vybraných ukazatelů významněji zvýhodněn, bude každému přiřazena stejná váha, tj. 5 %, v konečném součtu tedy 25 % pro dané kritérium. Vyhodnocení kritéria D na regionální úrovni je uvedeno v tab. 13.

Obr. 45 Podíl inovačních podniků v krajích ČR

Zdroj: ČSÚ: Inovační aktivity podniků v ČR v letech 2004 – 6 [online][cit.2008-07-17], dostupný z: <<http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/p/9605-08>>

Obr. 46 Počet absolventů veřejných vysokých škol podle krajů v roce 2008 v přepočtu na 1000 obyvatel

Zdroj: ČSÚ: Veřejné a soukromé vysoké školy podle krajů. [online][cit.2008-07-17], dostupný z: <http://www.czso.cz/xa/edicniplan.nsf/kapitola/101011-09-za_rok_2008-11>

Tab. 13 Vyhodnocení kritéria D

	Podnikatelské výdaje na VaV	Celkové výdaje na VaV	Vědecko-technické a inovační parky	Inovační podniky	Absolventi VŠ	Bodové hodnocení
HMP	5,00	5,00	3,49	4,90	3,14	21,54
JČ	0,82	0,95	3,75	4,43	2,94	12,89
JM	1,41	1,66	3,65	5,00	3,03	14,75
KH	0,58	0,96	3,87	4,16	5,00	14,57
KV	0,08	0,19	1,07	3,25	0,96	5,57
LIB	0,93	1,87	1,37	4,52	2,33	11,02
MOSL	0,56	0,95	3,30	3,79	3,05	11,65
OL	0,59	0,79	2,77	4,67	3,00	11,81
PAR	1,04	2,15	1,16	4,08	2,85	11,28
PLZ	0,84	1,40	2,13	4,48	2,48	11,33
SČ	2,21	4,56	2,02	4,32	2,15	15,26
ÚST	0,26	0,50	2,15	4,21	2,15	9,27
VYS	0,36	0,81	1,15	3,73	3,03	9,08
ZL	0,73	1,49	5,00	4,79	3,45	15,46

Zdroj: vlastní výpočty a zpracování

6.6.1 Závěr H5

Z celkového vyhodnocení výše uvedených kritérií (viz obr. 49) je patrné, že nadprůměrných hodnot se podařilo dosáhnout 6 regionům. Z hlediska velikosti přílivu PZI^{IP} se jedná s výjimkou Středočeského kraje o regiony s nižším přílivem PZI^{IP}.

Nejnižšího hodnocení dosáhl Pardubický region, kde převládají PZI^{IP} do odvětví výroby optických a elektrických přístrojů. Region vykazuje nejvyšší podíl na PZK^{IP} na celkové

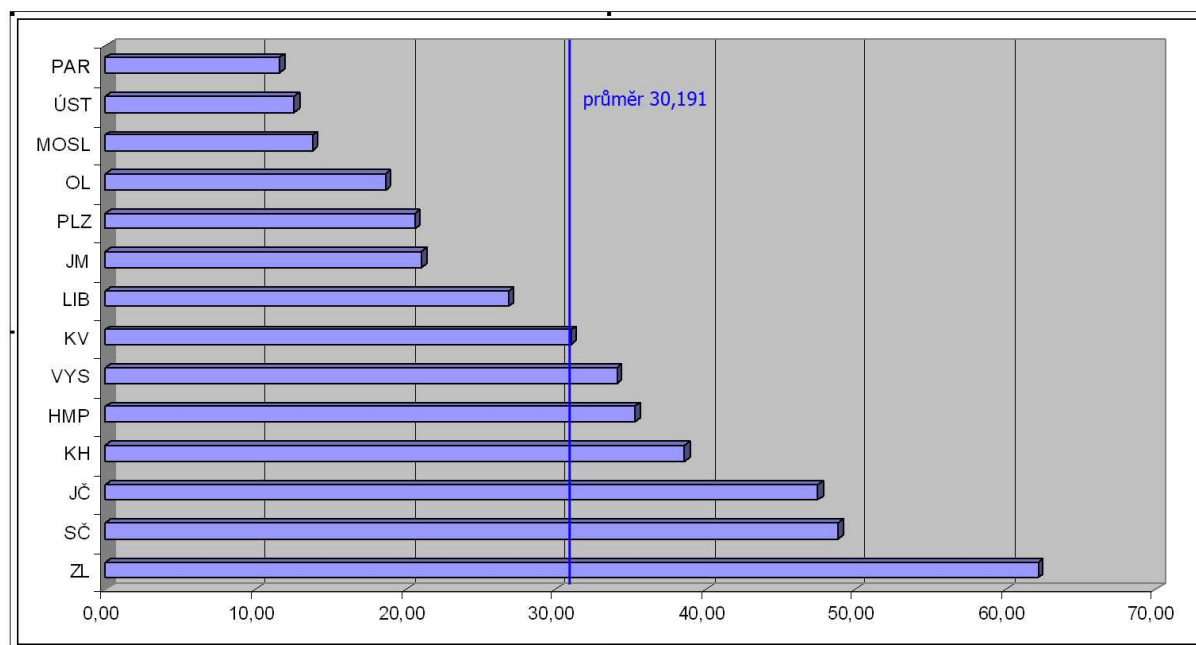
zaměstnanosti, tudíž by odchod investorů do jiných lokalit znamenal šokový nárůst nezaměstnanosti, v této souvislosti i pokles disponibilních příjmů, následně i spotřeby a investic v regionu. Relativně nejnižšího počtu bodů dosáhl Pardubický kraj v oblasti výše mezd, tj. zaměření na fragment produkčního řetězce, dále hodnocení ukazatele výnosnosti investice (ROA) a výdajích PZK^{IP} na výzkum a vývoj.

Druhým nejméně úspěšným je Ústecký region s druhým nejvyšším podílem zaměstnanosti v PZK^{IP}, který získal slabší hodnocení ve všech výše uvedených oblastech.

Třetím regionem s nejmenším skóre je Moravskoslezský, který sice zaznamenává relativně vysoký bodový zisk v oblasti regionálního inovačního prostředí, avšak trápí především díky podprůměrným mzdám značící orientaci na fragment produkčního řetězce s nízkou přidanou hodnotou a velikostí výdajů PZK^{IP} na výzkum a vývoj.

Dalšími regiony, které zaznamenaly podprůměrný bodový zisk, jsou Olomoucký, Plzeňský, Jihomoravský, Liberecký a Karlovarský. Největší rozdíly v hodnocení regionů byly zaznamenány u kritéria A (výše mezd, resp. orientace na fragment produkčního řetězce) a C (výdaje PZK^{IP} na vlastní výzkum a vývoj).

V kontextu výše uvedeného byla hypotéza, že regiony se soustředěnou podporou státu, tj. Ústecký a Moravskoslezský kraj, více ohroženy odlivem PZI^{IP} potvrzena.

Obr. 47 Celkové vyhodnocení H5

Zdroj: vlastní výpočty a zpracování

7. Závěr

Předkládaná disertační práce se zabývá efektem přímých zahraničních investic čerpajících investiční pobídky na regionální rozvoj ČR. V rámci práce byly stanoveny 2 cíle

- 1) vytvoření databáze podniků pod zahraniční kontrolou čerpajících investiční pobídky v ČR,**
- 2) zhodnocení vlivu investičních pobídek na regionální růst a rozvoj.**

První kapitola popisuje cíle a metody předkládané disertační práce. Zvolenou metodou je sběr dat na podnikové úrovni, zajištění jejich srovnatelnosti s oficiálně prezentovanými makroekonomickými daty a následná komparace s cílem zjistit přínos těchto podniků pro regionální rozvoj. Nosnou částí práce, obsahující ověřování hypotéz a dílčí závěry, je šestá kapitola.

V druhé kapitole jsou vymezeny základní pojmy s ohledem na téma disertační práce. Především pak pojem „region“, „regionální růst“ a „regionální rozvoj“, „investiční pobídky“ a „přímé zahraniční investice“. Region je v práci definován jako CZ-NUTS3, a to nejen z důvodu vyšší dostupnosti relevantních dat, ale i jisté autonomie v řešení regionálních problémů. Rešerší dosavadní literatury bylo zjištěno, že regionální růst je všeobecně považován za nutnou, nikoli však dostačující podmínku regionálního rozvoje. Regionální rozvoj představuje kvalitativní a strukturální změnu hospodářství, přičemž zásadní roli zde sehrává schopnost neustále vytvářet inovace. V druhé kapitole je rovněž popsán systém investičních pobídek a základní kvalifikace pro získání IP, kterou je mj. investice do vyspělých technologií. Pozornost je věnována především regionální diferenciaci podpory, tj. rozdílné míře přípustné veřejné podpory a přímé podpory pracovních míst. Regiony se soustředěnou podporou státu na většině území, tj. s vyšší mírou přípustné veřejné podpory a přímou podporou pracovních míst jsou Ústecký a Moravskoslezský kraj. Přímé zahraniční investice jsou v rámci předkládané disertační práce definovány jako prvotní příliv investic, následné reinvestice již nejsou uvažovány.

Třetí kapitola je rešerší relevantních teorií souvisejících s problematikou hospodářského rozvoje v kontextu investic obecně. Podle Romera a Lucase je ekonomický rozvoj endogenní záležitostí, jelikož technologie nejsou volně dostupné. Jeho zásadními faktory, resp. faktory technologického transferu, jsou výdaje na výzkum a vývoj a zásoba lidského kapitálu. Fagerberg a Verspagen vidí jako zásadní projev regionálního rozvoje snižování

technologické mezery mezi více a méně vyspělými ekonomikami. Podle teoretiků učících se regionů a regionálních inovačních systémů je základní konkurenční výhodou v globalizovaném světě učit se a inovovat, přičemž inovační schopnost je do značné míry závislá na vnějším prostředí. Úspěch regionů vidí Amin a Thrift především v kvalitě institucionálních vazeb a schopnosti zapojit se do mezinárodní dělby práce, v kontextu přímých zahraničních investic se jedná o zapojení do globálních produkčních řetězců. Jelikož PZI v ČR jsou významně proexportně orientovány, klíčovou roli v jejich lokalizaci sehrávají komparativní výhody, které v kontextu regionálního rozvoje podle MacDougalla, Stolpera a Samuelsona nemohou být založeny pouze na cenové konkurenceschopnosti, resp. relativně nižší ceně výrobních faktorů.

Ve čtvrté kapitole je pozornost obrácena k zahraničním subjektům čerpajícím investiční pobídky v ČR. Těmi jsou nadnárodní společnosti, které zde zakládají své pobočky či investují do již založených podniků. Z důvodu rostoucí procesní specializace nadnárodních firem hraje zásadní roli v technologickém dohánění fakt, na jaký fragment produkčního řetězce jsou pobočky lokalizované na území regionu orientovány. Investice do vyspělých technologií jsou spojeny i s produkcí s nízkou přidanou hodnotou, tzv. montážní investice.

Pátá kapitola již konkretizuje dopady PZI na region. Mezi významné pozitivní regionální dopady patří podle Pavlínka zachování zaměstnanosti a tvorba pracovních míst, nárůst reálných příjmů a odvodů do veřejných rozpočtů, vyšší exportní aktivita, možnost zapojení místních firem do globálního produkčního řetězce a transfer technologií. Naopak významné negativní efekty jsou spatřovány v růstu závislosti na zahraničním kapitálu a poptávce, vytlačování domácích firem z trhu a specializací na produkci s nízkou kvalifikační úrovní pracovní síly. Bylo zjištěno, že zahraniční investice mají nejvyšší dopad na zaměstnanost v Pardubickém kraji, bohužel zde se jedná o specializace na produkci s nízkou přidanou hodnotou v odvětví výroby optických a elektrických přístrojů. Mzdy vyplácené podniky pod zahraniční kontrolou čerpající investiční pobídky jsou ve 3 regionech nižší než průměrné mzdy ve zpracovatelském průmyslu. Studie agentury CzechInvest potvrzují fiskální výhodnost investičních pobídek. Rovněž exportní aktivita regionů se v důsledku PZI do zpracovatelského průmyslu zvyšuje.

Šestá kapitola obsahuje vlastní výzkum a ověřování hypotéz o regionálním rozvoji v kontextu investičních pobídek. V úvodní části je detailně popsáno vlastní zjišťování dat na podnikové úrovni, a to v základním souboru 244 firem. Data byla čerpána z digitalizovaných účetních

závěrek a výročních zpráv těchto poboček nadnárodních firem. Ty byly dále členěny podle formy vstupu a příslušnosti průmyslovému odvětví. *Tím byl splněn první cíl disertační práce, vytvořit databázi zahraniční subjektů čerpajících investiční pobídky.*

Dopad PZI^{IP} na regionální rozvoj byl dále zjišťován na základě ověřování 5ti hypotéz:

H1: PZI^{IP} jsou ve větší míře lokalizovány v regionech se soustředěnou podporou státu.

H2: PZI^{IP} se podílejí na snižování meziregionálních disparit českých regionů:

H2.1: PZI^{IP} se podílejí na snižování meziregionálních disparit v oblasti makroekonomického výstupu,

H2.2: PZI^{IP} se podílejí na snižování meziregionálních disparit v oblasti technologické úrovně.

H3: PZI^{IP} mají v regionech významný vliv na efektivní restrukturalizaci průmyslu, tj. přesun směrem k produkci s vyšší přidanou hodnotou.

H4: PZI^{IP} posilují regionální odvětvovou specializaci spojenou s necenovou komparativní výhodou.

H5: PZI^{IP} v regionech se soustředěnou podporou státu jsou více ohroženy odlivem PZI^{IP} do jiných destinací.

Výsledky ověřování výše uvedených hypotéz jsou uvedeny v následující tab. 14 s doplňujícím komentářem.

Tab. 14 Výsledky ověřování hypotéz

	Výsledek šetření	Doplňující komentář
H1	Hypotéza potvrzena	K 1. 5. 2010 se Ústecký a Moravskoslezský region vykazují první a třetí nejvyšší hodnotu přímých zahraničních investic přepočtenou na obyvatele.
H2	Hypotéza potvrzena	V letech 2000 - 2008 vykazují regiony za existence přímých zahraničních investic nižší variabilitu souboru dat o hrubé přidané hodnotě na obyvatele regionu než bez jejich existence. Z přílivu PZI ^{IP} benefitují slabší regiony, a to jak v kontextu makroekonomického výstupu, tak i technologického dohánění. Příspěvek PZI ^{IP} ke snižování meziregionálních disparit je však v obou případech zanedbatelný a činí v průměru 2 %.
H3	Hypotéza potvrzena	Více jak 50 % regionů vykazuje významný podíl PZI ^{IP} na restrukturalizaci průmyslu, přičemž v 93 % případů tyto PZI ^{IP} zvyšují agregátní produktivitu práce v regionech.
H4	Hypotéza nepotvrzena	Na příkladu 9 krajů, které vykazují díky PZI ^{IP} nadprůměrnou regionální specializace v odvětvím výroby dopravních prostředků a optických a elektrických přístrojů bylo prokázáno, že 5 krajů s relativně vyšším podílem PZI ^{IP} v daném odvětví nedosahuje průměrné národní produktivity práce. Jedná se o Liberecký, Moravskoslezský a Plzeňský region v odvětví DM a Pardubický a

		Plzeňský region v odvětví DL.
H5	Hypotéza potvrzena	Moravskoslezský a Ústecký region jsou po Pardubickém druhým a třetím krajem nejvíce ohroženým odlivem PZI ^{IP} . Přičemž Moravskoslezský kraj výrazně zaostává ve výdajích PZK ^{IP} na výzkum a vývoj, na druhé straně vyniká s ohledem na infrastrukturu regionálního inovačního prostředí (technologické a inovační parky), o orientaci PZK na fragment produkčního řetězce s nízkou přidanou hodnotou napovídá nižší než průměrná mzdová úroveň v PZK ^{IP} . Ústecký region vykazuje orientaci na fragment produkčního řetězce s nízkou přidanou hodnotou, velmi nízké výdaje PZK ^{IP} na vlastní výzkum a vývoj, nízkou institucionální úroveň inovačního prostředí i rentabilitu podniků čerpajících investiční pobídky.

Zdroj: vlastní šetření a zpracování

Obecně lze na základě výše uvedených dílčích závěrů konstatovat, že PZI^{IP} sehrávají z hlediska ekonomického růstu a zaměstnanosti významnou roli, a to především v hospodářsky slabších regionech. Dokonce dochází díky PZI^{IP} i k dotahování technologické úrovně mezi regiony. Je však vhodné poznamenat, že tento příspěvek je velmi malý, až zanedbatelný.

Nicméně stále zde existují značné disparity a rostoucí regionální specializace podpořená PZI^{IP} vykazuje relativně nízkou technologickou úroveň, tudíž lze konstatovat, že většina vznikajících odvětvových aglomerací vykazuje specializaci na méně hodnotnou (montážní) část produkčního řetězce. Takové aglomerace jsou více ohroženy odlivem PZI^{IP} do destinací, které jsou cenově konkurenceschopnější, což je také nejčastější důvod odlivu investic z tranzitivních zemí.

V důsledku PZI^{IP} tedy dochází ke zvyšování produktivity práce a v rámci ČR i k technologickému dohánění slabšími regiony, avšak tato výhoda je velmi křehká a zřejmě bez dodatečných investic i dočasná, jelikož je spojena s technologicky méně náročnou produkcí.

Jednoznačně lze potvrdit dopad PZI^{IP} na regionální růst, jistý pozitivní dopad na regionální rozvoj projevující se zvyšováním agregátní produktivity práce je sice také patrný, avšak absence vlastního výzkumu, a tím i lokálních inovačních aktivit PZK^{IP} v kombinaci s mnohdy značně poddimenzovanou regionální inovační infrastrukturou je velkou hrozbou pro setrvačnost PZI^{IP} v regionech ČR.

Opatření, která by mohla v budoucnu vést ke zlepšení stavu se týkají především uvážlivého rozhodování státní správy o udělování investičních pobídek a lákání firem montážního charakteru, které sice zvyšují zaměstnanost v regionu, zároveň však nejsou zárukou ekonomické stability, jelikož zde existuje značné riziko odlivu těchto investic. Možným řešením je i provázání investičních pobídek s lokálními výdaji těchto firem na výzkum a vývoj či vznikem lokálních dodavatelsko-odběratelských vztahů, což však může být s ohledem na nižší pružnost nadnárodních gigantů a stav podnikatelského inovačního prostředí v určitých regionech velmi problematické.

Vzhledem k tomu, že o poskytnutí investičních pobídek a tudíž i realizaci největších investičních záměrů bylo rozhodnuto až v letech 2006 – 8, lze předpokládat, že skutečný dopad PZI na regionální rozvoj je záležitostí delšího časového horizontu a může dostat výrazných změn.

Dle názoru autorky disertační práce by bylo vhodné v horizontu 5ti let provést další sběr dat na podnikové úrovni a kvantitativní analýzu přínosu PZI^{IP} pro regionální rozvoj.

Seznam citací

- [1] ARNDT, S., KIERZKOWSKI, H. Nature of Fragmentation. In Arndt, S., Kierzkowski, H. (eds.): *Fragmentation: New Production and Trade Patterns in the World Economy*, Oxford. Oxford University Press 2001, s. 88 – 107. ISBN: 0-19-924331-X
- [2] ASHEIM, B. T. Industrial District: The Contribution of Marshall and Betone. In Gordon, L. C., Feldman, M. P. and Gertler, M. S. (eds.): *The Oxford Handbook of Economic Geography*. Oxford, Oxford University Press 2005, p. 413-431. ISBN 978-01-992-5083-7
- [3] BALDWIN, R. et al. *Economic Geography and Public Policy*. University Presses Of California, Columbia And Princeton, 2005. 504 pgs. ISBN 978-06-911-2311-0.
- [4] BARRO, R. J., SALA I MARTIN, X. Convergence. *Journal of Political Economy*, Vol. 100, No 2, 1992, p. 223-251. ISSN 0022-3808
- [5] BARTLETT, C., GHOSHAL, S. The Multinational Corporation as an Interorganizational Network, *The Academy of Management Review*, Vol. 15, No. 4, 1990, p. 603-625. ISSN 03637425
- [6] BLAŽEK, J. a UHLÍŘ, D. *Teorie regionálního rozvoje – nástin, kritika, klasifikace*. Praha: Karolinum, 2002. s. 159. ISBN 80-246-0384-5
- [7] BLÖMSTRÖM, M. KOKKO, A. Regional Integration and Foreign Direct Investment, Working Paper Series in Economics and Finance No. 172, 1997, [online] [cit. 2010-04-25], dostupný z WWW: <http://swopec.hhs.se/hastef/papers/hastef0172.pdf>
- [8] BLÖMSTRÖM, M. KOKKO, A. The Impact of Foreign Investment on Host Countries: A Review of the Evidence, Working Paper, No 1745 The World Bank, 1997. [online] [cit. 2010-04-17], dostupný z WWW: <http://www.fetp.edu.vn/shortcourse/0203/Trade03/Readings/The%20impact%20of%20foreign%20investment%20on%20host%20countries.pdf>
- [9] BLOMSTRÖM, M., KOKKO, A. Multinational Corporations and Spillovers. *Journal of Economic Surveys*, 1998. Vol. 12, No 2. p. 247-277. ISSN: 0950-0804
- [10] BUČEK, M. a kol. *Priestorová ekonomika*, Ekonomická univerzita v Bratislave, 1992, p.40. ISBN 80-225-0406-8
- [11] CARBAUGH, R., J. *International Economics*, London, Cengage Learning 2008, p. 52-54, ISBN 0324581483.
- [12] COMBES, P. P. et al. *Economic Geography: The Integration of Regions and Nations*, 1st edition, Princeton University Press 2008. 399 pgs. ISBN 978-0-691-12459-9.
- [13] COOKE, P.: Introduction Regional Innovation Systems – An Evolutionary Approach. In: Cooke, P., Heindrich, M., Bracyk, H.: *Regional Innovation Systems*, London, Routledge 2004, p. 1-18. ISBN 0-415-30369-9

- [14] ČAJKA P., RÝSOVÁ, L. Regionální rozvoj a regionální politika v kontexte poznatkovo-orientované společnosti, Bratia Synovci, Zvolen, 2008, 240 s. ISBN: 978-80-89241-20-0
- [15] ČNB Přímé zahraniční investice, 2003, [online] [cit. 2010-07-17], s. 2, dostupný z: <http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/statistika/platebni_bilance_stat/publikace_pb/pzi/PZI_2003_CZ1.PDF>
- [16] ČSÚ Gross National Income Inventory Czech Republic, 2002, s. 60, [online] [cit. 2010-07-17], dostupný z: <http://apl.czso.cz/nufil/GNI_CZ_en.pdf>
- [17] DELOITTE TOUCHE TOHMATSU Finální zpráva vyhodnocení dopadů investic čerpajících pobídky a zhodnocení efektivity agentury CzechInvest. [online] [cit. 2010-04-17] , dostupný z: <<http://www.czechinvest.org/data/files/analyza-dopadu-pobidek-na-cr-2050-cz.pdf>>
- [18] DUNNING, J. H., LUNDAN, S. M. Multinational Enterprises and the Global Economy. Edward Edgar Publishing, 2008, 2nd edition, 891 pgs. ISBN 978-18-472-0122-5
- [19] DUNNING, J.H. International Production and the Multinational Enterprise. George, Allen and Unwin, London, 1981. 439 pgs. ISBN 978-00-433-0319-
- [20] DURČÁKOVÁ, M. MANDEL, M. Mezinárodní finance, 3. rozšířené vydání, Praha, Management Press 2007. 302 s. ISBN 978-80-7261-170-6
- [21] FAGERBERG, J., VERSPANGEN B. Technology-Gaps, Innovation-Diffusion and Transformation: An Evolutionary Interpretation, Research Policy, 2002, vol. 34, p. 81291-1304, ISSN 0048-7333
- [22] FAGERBERG, J. A Technology Gap Approach to Why Growth Rates Digger. Research Policy, 1987, vol. 16, p. 87-99, ISSN 0048-7333
- [23] FLORIDA, R. Toward the Learning Region. Futures, Elsevier Science Ltd., London. Vol. 27. No 5, 1995, p. 527-536. ISSN 0016-3287
- [24] FOLTÝN, J. Světová ekonomika – základy teorie světové ekonomiky. In CIHELKOVÁ, E. A KOL.: Světová ekonomika – základní rysy a tendence vývoje, 2. vydání, Praha: VŠE Praha, 2004,s. 27-29, ISBN 80-245-0687-4.
- [25] HAMAR, J. Regional Effects of FDI-Inflows in Hungary, Acta Oeconomica Pragensia, Vol. 50, 1999, p. 169–90. ISSN 0572-3043
- [26] HAVLÍČEK T., CHROMÝ, P.: Příspěvek k teorii polarizovaného vývoje území se zaměřením na periferii oblasti. In sborník příspěvků Geografie, Česká geografická společnost, 106, č. 1, Praha 2001, s. 5. ISSN 1438-3039
- [27] HINDLS, R. HRONOVÁ, S.: Statistika pro ekonomy, 8. vydání, Professional Publishing, 2007. 440 s. ISBN 978-80-86946-43-6
- [28] HOBDAY, M. Innovation in Asian Industrialization: A Gerschenkronian Perspective. Oxford Development Studies, 2003, Vol. 31, p. 293-314, ISSN: 1469-9966

- [29] HOMMEROVÁ, D. Reálná a nominální konvergence. E+M. 2004, roč. VII, č.3, p. 34-41, ISSN 1212-3609
- [30] IVANIČKA K., IVANIČKOVÁ A. Regionálny rozvoj a regionálna politika. Merkury, spol. s r. o., Bratislava 2007, s. 25. ISBN 978-80-89143-46-7.
- [31] KADERÁBKOVÁ, A. Kvalitativní náročnost zpracovatelských vývozů tranzitivních zemí do EU. In Kadeřábková A., Spěváček V., Žák M.: Růst, stabilita, konkurenceschopnost II – aktuální problémy české ekonomiky při vstupu do EU, 80-86131-49-1, Linde 2004 Praha, s. 299 – 332. ISBN 80-86131-49-1
- [32] KINDLERBERGER, C., HERRICK, B. Economic Development. McGraw-Hill, New York, 1983. 320 pgs. ISBN 7-07-034584-8
- [33] KRUGMAN, P., VENABLES, A. J. Globalization and the Inequality of Nations, The Quarterly Journal of Economics, MIT Press, vol. 110, p. 857 – 880. ISSN 0033-5533
- [34] KUNC J., TONEV P. Konkurenční pozice rozvojových zón v České republice: regionálně-ekonomický pohled, Ekonomický časopis No 2/2010, Ekonomický ústav SAV a Prognostický ústav SAV, ISSN: 0013-3035
- [35] LUCAS, R. On the Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economics*, vol. 22, No. 1, 1988, p. 3-42. ISSN 0304-3932
- [36] LÜETHEJE, B. Electronics Contract Manufacturing: Transnational Production Network, in Internet, and Knowledge Diffusion in Low-Cost Locations in Asia and Eastern Europe. Honolulu, East-West Center 2001, Working Paper No. 18, [online] [cit. 2010-06-14]dostupný z: <<http://www.eastwestcenter.org/fileadmin/stored/pdfs/ECONwp018.pdf>>
- [37] VITURKA, M. Prostorový model ekonomického rozvoje ČR a možnosti jeho praktického využití. In Mezinárodní konference "Budoucnost 2004". Chodov : Město Chodov, 2004. od s. 53-62, 10 s. ISBN 80-239-3549-6.
- [38] MARKUSEN, J. R.: Multinationals, Multi-plant Economies , and the Gains from Trade. *Journal of International Economics*, 1984, Vol. 16, p. 205-226. ISSN 0022-1996
- [39] MARKUSEN, J. R. The Boundaries of Multinational Enterprises and the Theory of International Trade. *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 9. No 2, 1995. 169-189 pgs.. ISSN: 08953309
- [40] MEJSTŘÍK, M. The Restructuring after Privatization in the Czech Republic, *Prague Economic Papers*, Vol. 8, 1999, p. 233–60. ISSN 1210-0455
- [41] MIŠUN, J., TOMČÍK. V. Foreign Direct Investment In Central Europe - Does It Crowd In Domestic Investment? *Prague Economic Papers*, University of Economics, Prague, vol. 2002, p. 38-56. ISSN 1210-0455
- [42] MORRIS, J.:Flexible Internationalization in the Electronics Industry: Implications for Regional Economies, *Environment and Planning, C: Government and Policy*, Vol. 10, 1992, p. 407–421. ISSN 0308-518X

- [43] Národní program podpory zón. [online] [cit. 2010-07-24], dostupný z: <http://www.czechinvest.org/nppz>
- [44] OSBORNE, M., PITCHIK, C. Equilibrium in Hotelling's Model of Spatial Competition. In *Econometrica*, Econometric Society, vol. 55(4), p. 911-22. ISSN 1468-0262
- [45] PAVLÍNEK, P. Regional Development Implications of Foreign Direct Investment in Central Europe. *European Urban and Regional Studies*, 2004, vol. 11, no. 1, p. 47-70. ISSN 0969-7764
- [46] POSNER, M. V. International Trade and Technical Change. *Oxford Economic Papers*, 1961, Vol. 13, p. 323-341. ISSN: 0030-7653
- [47] PRICE, V. C. Some Causes and Consequences of Fragmentation. In: Arndt, S., Kierzkowski, H. (eds.): *Fragmentation: New Production and Trade Patterns in the World Economy*, Oxford. Oxford University Press 2001, s. 88 – 107. ISBN 0-19-924331-X
- [48] PricewaterhouseCoopers: Czech Investment Incentives in Practice and the Future. PricewaterhouseCoopers, Praha, 2002. [online] [cit. 2010-06-14], dostupný z: <<http://www.pwc.com/cz/en/danove-a-pravni-sluzby>>
- [49] Program podpory dodavatelů, [online] [cit. 2010-07-17] dostupný z: <<http://www.czechinvest.org/podpora-dodavatelu>>
- [50] Rámcový program pro podporu technologických center a center strategických služeb [online] [cit. 2010-07-24], dostupný z: <<http://www.mpo.cz/cz/podpora-podnikani/prumysl-zony-a-technolog-centra>>
- [51] ROMER, P. Increasing Returns and Long-Run Growth. *Journal of Political Economy*, 94, No. 5, 1986, p. 1002-1037. ISSN 022-3808
- [52] RUANE, F., UGUR, A. Foreign Direct Investment and Productivity Spillovers in the Irish Manufacturing Industry: Evidence from Firm Level Panel Data. *Dublin, Trinity Economics Papers* 2002, No. 6. ISSN 0736-032
- [53] RUGMAN A., GIROD S. Retail Multinationals and Globalization: The Evidence is Regional. *European Management Journal*, Vol. 21, 2003, [online] [cit. 2010-04-15] dostupný z: <http://www.kelley.iu.edu/rugman/Papersbooks/Web%20Papers/Retail%20Multinationals%20and%20Globalization.pdf>
- [54] SHAH, A. Fiscal Incentives for Investment and Innovation. Oxford Press for the World Bank, 1995. 742 pgs. ISBN 978-08-213-5902-0
- [55] SHENKAR, O., LUO, Y. International Business, 2nd edition, John Wiley & Sons, 2008. 599 pgs. ISBN 0-471-38350-3.
- [56] SRHOLEC M. Přímé zahraniční investice v České republice: Teorie a praxe v mezinárodním srovnání, Linde 2004.. 171 s. ISBN: 80-83131-52
- [57] SWEENEY, G., P. Innovations, Entrepreneurs and Regional Development. Pinter Publishing, London, 1987. 271 pgs. ISBN 0-86187-647-4

- [58] ŠTRACH, P. Mezinárodní management. Grada Publishing, Praha, 2009. 167 s. ISBN: 978-80-247-2987-9
- [59] TÖDLIGN, F., TRIPPL, M. One size fits all? Towards a Differentiated Regional Innovation Policy Approach. *Research Policy*, 2005, Vol. 34, No 8, p. 1203-1219. ISSN 0048-7333
- [60] TOMEŠ, J., HAMPL, M. The development of regional differentiation in Eastern Central European countries during the transformation era“, p. 131-151 in Martin Hampl et al.: *Geography of Societal Transformation in the Czech Republic*. Praha: Přírodovědecká fakulta UK. ISBN 80-86561-21-6
- [61] TOMŠÍK V., PLOJHAR M., SRHOLEC M. Investiční pobídky a jejich efektivnost – výzvy a pastí hospodářské politiky vůči PZI.[online] [cit. 2010-04-17], 14 s. Dostupný z WWW:
<<http://www.newton.cz/redsys/docs/analyzy/makroanalyzy/0f361c505e45b73681260e6809016999.pdf>>
- [62] UNCTAD World Investment Report 2001: Promoting Linkages. Ženeva, UNCTAD 2001a., [online] [cit. 2010-04-05], dostupný z:
<http://www.unctad.org/en/docs/wir2001overview_en.pdf>
- [63] VARADZIN, F. a kol. Ekonomický rozvoj a růst. Professional Publishing, Praha 2004. 329 s. ISBN 80-86419-61-4.
- [64] VAŠENDOVÁ, M. Pohyb kapitálu v průběhu transformace a jeho vliv na konkurenceschopnost české ekonomiky. Brno, Centrum pro výzkum konkurenční schopnosti české ekonomiky, Working paper 17/2006. 27 s. ISSN 1801-4496
- [65] VAUGHAN, R., BEARSE, P. Federal Economic Development Programs: A Framework for Design and Evaluation. In: Friedman, R.; Sweke, W. (Eds): *Expanding Oportunity to Produce*. Washington DC 1981. 309 pgs. ISBN 0-8039-3132-8
- [66] VERNON, R. International Investment nad International Trade in the Product Cycle. *Quarterly Journal of Economics*, 1966, Vol. 80, No 2, p. 190-207. ISSN:
- [67] VERSPANGEN, B. A New Empirical Approach to Catching up or Falling Behind. *Structural Change and Economic Dynamics*, 1991, vol. 2, p. 359-380, ISSN 0954-349X
- [68] YOUNG S., HOOD N., PETERS, E. Multinational enterprises and regional economic development, *Regional. Studies*, No 28, Vol.1994, p. 657-677. ISSN 1360-0591.
- [69] Zákon č. 72/2000 Sb. O investičních pobídkách ve znění platném od 2. července 2007 [online] [cit. 2010-07-17] dostupný z: <<http://www.mpo.cz/dokument32825.html>>
- [70] ŽÍŽALOVÁ, P., ADÁMEK, P., CSANK, P. Regionální inovační systémy a jejich podpora. In Kadeřábková , A. a kol.: *Růst, stabilita a konkurenceschopnost IV: Česká republika v globalizované a znalostní ekonomice*. Linde, Praha 2008, s. . ISBN: 978-80-86131-79-5.

Bibliografie

- [1] ACEMOGLU, D., JOHNSON, S. and ROBINSON, A. Reversal of Fortune: Geography and Institutions in the Making of the Modern World Income Distribution. Quarterly Journal of Economic, 2002, Vol. 117, p. 1231-1294. ISSN 00335533
- [2] ADAMCZYK, A., TOKARSKI, T. and WŁODARCZYK, R. Development of Endogenous Theories of Economic Growth vs the New Economy. In. Sborník z medzinárodnej vedeckej konferencie „Nová ekonomika a trvalo udržateľný rast – súčasnosť a budúcnosť perspektivného vývoja“. Bratislava: Ekonomická univerzita v Bratislave, Národohospodárka fakulta, 2007. ISBN 978-80-225-2350-9
- [3] AGHION, P. and WILLIAMSON, J. G. Growth Inequality and Globalisation – Theory, History and Policy. Cambridge University Press. ISBN 0-521-65910-8
- [4] ARROW, K. The Economic Implications of Learning by Doing. Review of Economic Studies, 29, June 1962, p. 155-173. ISSN 00346527
- [5] BALDWIN R., WYPLOSZ CH. Ekonomie evropské integrace, Grada Publishing, 2008. 480 s. ISBN 978-80-247-1807-1.
- [6] BARRO, R. J. Determinants of Economic Growth. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1997. ISBN 0-262-02421
- [7] BARRO, R. J. Inequality and Growth in a Panel of Countries. Harvard, USA: Harvard University, 1999. [online] [cit. 06-05-30].
Dostupné z <post. economics. harvard. edu/faculty/barro/papers/p_inequalitygrw.pdf>
- [8] BARRO, R. J. Macroeconomics. 5th ed. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press. 1997. ISBN 0-262-02436-5
- [9] BECKER, G. S. Human Capital. New York: Columbia University Press, 1964. ISBN 99-00-01289-X
- [10] BLOOM, D. E. and CANNING, D. Geography and Poverty Traps. Journal of Economic Growth, 2003, Vol. 8, p. 355-378. ISSN 1381-4338
- [11] BRÜLHART, M., TRAEGER, R.: An Account of Geograpic Concentration Patterns in Europe. Regional Science and Urban Economics Nr. 6, Vol. 35, 2005. ISSN 0166-0462
- [12] CAHLÍK, T. Makroekonomie. Praha: Karolinum. 1998, 1. vyd. ISBN 80-7184-686-

- [13] ČIHÁK, M. Od teorie růstu k politické ekonomii růstu (Příčiny a důsledky moderních empirických studií o růstu). Finance a úvěr. 7/98, roč. 48, s. 414-430. ISSN 0015-1920
- [14] CYHELSKÝ, L. a SOUČEK, E. Základy statistiky. 1. vyd. Praha: Vysoká škola finanční a správní, o.p.s., 2009. 164 s. ISBN 978-80-7408-013-5
- [15] DIXIT, A. K. and STIGLITZ, J. E. Monopolistic Competition and Optimum Produkt Diversity. American Economic Review, 67, 1977, p. 297-308. ISSN 0002-8282
- [16] DORNBUSCH, R. and FISCHER, S. Macroeconomics. 6th edition, International edition, McGraw-Hill Publishing Company, New York, 1994. ISBN 0-07-017844-5
- [17] ELLISON, G., GLEASER, E. L. Geographic Concentration in U. S. manufacturing industries: A Dartboard Approach. Journal of Political Economy, 1997, Vol. 105, Nr. 5, p. 889-927 . ISSN 0505-0006.
- [18] FÁREK, J. a FOLTÝN, J. Rozvojové země v éře ekonomické globalizace. Politická ekonomie. Praha: 2004, roč. LII, č. 6, s. 793-805. ISSN 0032-3233
- [19] FÁREK, J., KRAFT, J., NEDOMLELOVA, I. a SOJKOVÁ, L.: Globalizační a integrační procesy ve specifickém ekonomickém prostředí Euroregionu NISA II. část. Liberec: TU v Liberci, 2006, 150 s. ISBN 80-7372-154-6.
- [20] FOLTÝN, J. a FÁREK, J. Aplikace ekonomické teorie v turbulencích času a světového hospodářství na teritoriích rozvojových zemí. Mezinárodní vztahy. Praha: 2008, roč. 43, č. 1. ISSN 0323-1844.
- [21] FRAIT, J. Makroekonomická politika a dlouhodobý růst v empirických pracích nové teorie růstu. Finance a úvěr. 7/98, roč. 48, s. 431-444. ISSN 0015-1920
- [22] FRAIT, J., ZEDNÍČEK, R. a kol. Makroekonomie. Ostrava: VŠB TU v Ostravě, 1996. ISBN 807078-296-X
- [23] GROSSMAN, G. and HELPMAN, E. Innovation and Growth in a Global Economy. Cambridge, MIT Press 1991. ISBN 0-262-57097-1
- [24] HAMPL, M. Bída mezinárodního přerozdělování. CEP Newsletter. Praha: 2005, roč. 2005, č. 10 (říjen 2005), s. 3-5. [online] [cit. 06-07-13]. Dostupné z <http://cepin.cz/docs/newslatter/2005-10.pdf>
- [25] HELPMAN, E. Mystery of Economic Growth. Harvard University Press, Cambridge, MA, 2005. ISBN 0-674-01572-X
- [26] HIRSCHMAN, A. O. The Strategy of Economic Development. 1st Ed. Reprint. Nex Haven: Yale University Press, 1988. ISBN 0-8133-7419-7

- [27] HOLMAN, R. a kol. Dějiny ekonomického myšlení. Praha: C. H. Beck, 1999. ISBN 80-7179-238-1
- [28] HOLUB, A., FOLTÝN, J. a ORDUNUNG, N. Rozvojová ekonomika. 1. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 1993. ISBN 80-7079-423-2
- [29] KELLNER, J., ŠIMANOVÁ, J. Clusters development in Czech Republic. In proceedings from The 5th Annual of International Conference IMEA 2005, Liberec, 20. května 2005, s. 73, ISBN 80-7083-929-5.
- [30] KELLNER, J., ŠIMANOVÁ, J. Klastry jako nástroj ekonomického rozvoje regionů. In sborník z Mezinárodní Baťovy doktorandské konference, Zlín, 21.dubna 2005, s. 105. ISBN 80-7318-257-2.
- [31] KRAFT, J., BEDNÁŘOVÁ, P. Ekonomie I, Technická univerzita v Liberci, 4. vydání, 2004. ISBN 80-7083-862.
- [32] KUČEROVÁ, I. Evropská unie: Hospodářské politiky. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2007. 347 s. ISBN 978-80-246-1212-6
- [33] LIPKA, D. Teorie růstu a ekonomický problém [online], Praha: Vysoká škola ekonomická v
- [34] LUCAS, R. Why doesn't Capital Flow from Rich to Poor Countries? American Economic Review, 1990, 80, p. 92-96. ISSN 0002-8282
- [35] LUNDVALL, B. A. National System of Innovation. Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning, London, Pinter Publishers, 1995. 367 p. ISBN 978-18-433-1882-8
- [36] MACH, M. Makroekonomie II pro inženýrské studium. Druhá část. Praha: Melandrium, 1998. ISBN 80-86175-04-9
- [37] MANKIW, G. The Growth of Nations. Brookings Papers on Economic Activity, No. 1, 1995. ISSN 007-2303
- [38] MARSHALL, A. Principles of Economics. London: Macmillan Press, 1956. First Published 1890. ISBN neuvedeno
- [39] MATOUSCHEK, N., VENABLES, A. J. Evaluating Investment Projects in the Presence of Sectoral Linkages: Theory and Application to Transition Economies, Washington, D. C., World Bank 1999. Dostupný z <<http://siteresources.worldbank.org/INTRANETTRADE/Resources/Venables-Premweek99.pdf>>
- [40] MAURELL, F., SÉDILLOT, B. Measure of the Geographic Concentration in French Manufacturing Industries. Regional Science and Urban Economics, 1999, Vol. 29, Nr. 5, p. 575-604. ISSN 0166-0462.

- [41] MIDELFART-KNARVIK, K. H., OVERMAN, H. G. Delocation and European Integration: Is Structural Spending Justified?. *Economic Policy*, 2002, Vol. 17, Nr 35., p. 321-359 . ISSN 0266-4658.
- [42] MYRDAL, G. *Economic Theory and Under-Developed Regions*. London: Duckworth. 1957. ISBN 061315648.
- [43] OVERMAN, H. G., COMBES, P., P. *The Spatial Distribution of Economic Activities in the European Union. Handbook of Regional and Urban Economics*, Vol. 4, Amsterdam 2004. ISBN 978-0-444-50967-3.
- [44] RICARDO, D. (1817) *Zásady politické ekonomie a zdanění*. Praha, Státní nakladatelství politické literatury, 1956. ISBN neuvedeno
- [45] RICARDO, D. *Principles of Political Economy and Taxation*. Synergy International of The America, 2007. ISBN 1934568147
- [46] ŘÍMAN, M. *Zahraniční investice – cíl hospodářské politiky?* In LOUŽEK, M. (ed.) *Sborník textů*. Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha, 2008. 99 s. ISBN 978-80-903-9871-9
- [47] ROBINSON, J. *Accumulation of Capital*. London: Macmilan, 1956 (St. Martin Press, 1969). ISBN 978-0312233808
- [48] ROMER, P. *Endogenous Technological Change*. *Journal of Political Economy*, 98, October, Part 2, p. 71-102 1990. ISSN 022-3808
- [49] ROMER, P. *Growth Based on Increasing Returns due to Specialization*. *American Economic Review*, May 1987. ISSN 0002-8282
- [50] ROMER, P. *The Origins of Endogenous Growth*. *The Journal of Economic Perspectives*, 1994, 8(1), p. 3-22. ISSN 0895-3309
- [51] ROSTOW, W. W. *The Stages of Economic Growth*. Cambridge, UK: Cambridge University Press. 1960. ISBN 0521409284
- [52] SAMUELSON, P. A. and SOLOW, R. *A Complete Capital Model Involving Heterogeneous Capital Goods*. *Quarterly Journal of Economics*, November, 1956, p. 537-562. ISBN 00335533
- [53] SCHUMPETER, J. A. *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle*. 1911. Translation into English by Redvers Opie. Cambridge MA, Harvard University Press. 1982. ISBN 0272556982
- [54] SEN, A. K. *Introduction*. In: Sen, A. (ed.): *Growth Economics: Selected Readings*. Penguin Books, Harmondsworth 1970. ISBN 026204126X

- [55] ŠIMANOVÁ, J. Teoretická východiska současné evropské regionální politiky. In sborník z Mezinárodní konference Rozšířená EU – Ekonomické a lingvistické aspekty spolupráce, Liberec, 7. dubna 2005, s. 28, ISBN 80-7083-928-7.
- [56] ŠIMANOVÁ, J. Vývoj meziregionálních disparit v rámci EU-25 a posouzení úspěšnosti makroekonomických hospodářských politik zaostávajících zemí. In Globalizace versus Regionalismus. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006, s. 310, ISBN: 80-7372-088-4.
- [57] ŠIMANOVÁ, J., KELLNER, J. Analýza meziregionálních disparit v rámci rozšířené EU a jejich vliv na ekonomickou výkonnost celku. In The 6th Annual of International Conference IMEA 2005. Hradec králové: Univerzita Hradec Králové, 2006, s.760. ISBN 80-7041-164-3
- [58] ŠIMANOVÁ, J., KELLNER, J. Analýza trhu s bižuterií s ohledem na možnost vzniku klastru. In Mezinárodní Baťova doktorandská konference. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2006, s. 85. ISBN 80-7318-384-6
- [59] ŠIMANOVÁ, J., KELLNER, J. Regionální vývoj v ČR a SR v letech 1995 – 2004. In Medzinárodné vzťahy. Kaštieľ Mojmirovce, Bratislava, 2005, v tisku
- [60] SMITH, A. (1776) Pojednání o podstatě a původu bohatství národů. Svazek první. Kniha I – III. Státní nakladatelství politické literatury. 1958. ISBN neuvedeno
- [61] SMITH, A. (1776) Pojednání o podstatě a původu bohatství národů. Svazek druhý. Kniha IV – V. Státní nakladatelství politické literatury. 1958. ISBN neuvedeno
- [62] SOJKA, M. a KOL. Dějiny ekonomických teorií. Univerzita Karlova v Praze. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-991-X
- [63] SOLOW, R. M. Technical Change and the Aggregate Production Function. Review of Economics and Statistics, 39/3, 1957, p. 312-320. ISSN 0034-6535.
- [64] ŠOLTÉS, V., HUDÁKOVÁ J.: A Causality Test Between Foreign Direct Investment and Productivity. E + M Ekonomie a Management, 2006, roč. IX., č. 3, s. 5-10. ISSN 1212-3609.
- [65] SYNEK, M a kol. Manažerská ekonomika. 4. aktualizované vydání Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. 452 s. ISBN 978-80-247-1992-4
- [66] ŽIŽKA, M. Metody identifikace klastrů. E + M Ekonomie a Management, 2004, roč. 4, č. 4, s. 32-46. ISSN 1212-3609.